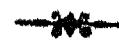
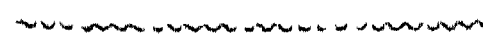
శ్రీరస్తు.

హితోపదేశము.

ఈ గ్రంథము

నీతిమార్గపరిజ్ఞానమునకుమిక్కిలిసాధకంబై

కథాచమత్కృతిగలిగియుండుటవలన

ననేకజనులకుపయోగించునటుల.

స॥ తిరువేంగడాచార్యులచే

సరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడి.

వం॥ రామకృష్ణమాచార్యులచేఁ

ప్రచురింపఁబడియె.

౧౮౬౯ సం॥ ఫిబ్రవరినెల, ౧౦ తేది.

చెన్నపురి.

శ్రీ ర స్తు.

హితోపదేశః.

శ్లో॥ యస్మాన్నాభీసరసీరుహోదరజనిస్స్రష్టా మృడానీపతి
ర్ధ్యాత్వా దామ్బుశిరాస్సతాం ప్రతియుగం త్రాణాయ యో భూతలే।
ఆవిర్భావముపైతి యశ్చ జగతామన్తర్గతో యః పర
స్సోస్మాన్ రక్షతు పార్థసారథివిభుర్బృన్దావనీమన్దిరః॥

సిద్ధిస్సాధ్యే సతామస్తు ప్రసాదాత్తస్య ధూర్జటేః। జాహ్నవీఫేనలే
ఖేవ యన్మూర్ధ్ని శశినః కలా॥ శ్రుతో హితోపదేశోయం పాటవం సం
స్కృతోక్తిషు। వాచాం సర్వత్ర వైచిత్ర్యం నీతివిద్యాం దదాతి చ॥ అ
జరామరవత్ప్రాజ్ఞో విద్యామర్థం చ చిన్తయేత్। గృహీత ఇవ కేశేషు
మృత్యునా ధర్మమాచరేత్॥ సర్వద్రవ్యేషు విద్యైవ ద్రవ్యమాహు
రనుత్తమమ్। అహార్యత్వాదనర్ఘ్యత్వాదక్షయత్వాచ్చ సర్వదా॥
సంగమయతి విద్యైవ నీచగాపి నరం సరిత్। సముద్రమివ దుర్ధర్షం నృ
పం భాగ్యమతః పరమ్॥ విద్యా దదాతి వినయం వినయాద్యాతి పాత్ర
తాం॥ పాత్రత్వాద్ధనమాప్నోతి ధనాద్ధర్మం తతస్సుఖమ్॥ విద్యాశ
స్త్రం చ శాస్త్రం చ ద్వే విద్యే ప్రతిపత్తయే। ఆద్యా హాస్యాయ వృద్ధత్వే
ద్వితీయాద్రియతే సదా॥ పణ్డితే చ గుణాస్సర్వే మూర్ఖే దోషాశ్చ కేవ
లమ్। తస్మాన్మూర్ఖసహస్రేషు ప్రాజ్ఞ ఏకో విశిష్యతే॥ యన్నవే భాజ
నే లగ్నస్సంస్కారో నాన్యథా భవేత్। కథాచ్ఛలేన బాలానాం నీతి
స్తదిహ కథ్యతే॥ మిత్రలాభస్సుహృద్భేదో విగ్రహస్సన్ధిరేవ చ। పఞ్చ
తన్త్రాత్తథాన్యస్మాద్గ్రన్థాదాకృష్య లిఖ్యతే॥

అస్తి భాగీరథీతీరే పాటలీపుత్రనామధేయం నగరం- తత్ర సర్వస్వామిగు
ణోపేతః సుదర్శనో నామ నరపతిరాసీత్ - స భూపతిరేకదా కేనాపి పఠ్య
మానం శ్లోకద్వయం శుశ్రావ॥

అనేకసంశయోచ్ఛేదిపరోక్షార్థస్యదర్శకం । సర్వస్యలోచనంశాస్త్రంయస్యనాస్త్యంధఏవసః॥ యౌవనంధనసంపత్తిఃప్రభుత్వమవివేకితా। ఏకైకమప్యనర్థాయకిముయత్రచతుష్టయం॥

ఇత్యాకర్ణ్యాత్మనఃపుత్రాణామనధిగతశాస్త్రాణాం నిత్యమున్మార్గగామినాంశాస్త్రాననుష్ఠానేనోద్విగ్నమనాఃసరాజాచిన్తయామాస॥

కోర్థఃపుత్రేణజాతేనయోనవిద్వాన్నధార్మికః। కాణేనచక్షుషాకింవాచక్షుఃపీడైవకేవలం॥ అజాతమృతమూర్ఖాణాంవరమాద్యౌనచాన్తిమః। సకృద్దుఃఖకరావాద్యావన్తిమస్తుపదేపదే॥ కించ॥ సజాతోయేనజాతేనయాతివంశస్సమున్నతిం । పరివర్తినిసంసారేమృతఃకోవానజాయతే॥ అన్యచ్చ॥ గుణిగణగణనారమ్భేనపతతికఠినీససంభ్రమంయస్య। తేనామ్బాయదిసుతినీవదవన్ధ్యాకీదృశీభవతి॥ అపిచ॥ దానేతపసిశౌర్యేచయస్యనప్రథితంమనః। విద్యాయామర్థలాభేచమాతురుచ్చారఏవసః॥ అపరంచ ॥ వరమేకోగుణీపుత్రోనచమూర్ఖశతైరపి। ఏకశ్చన్ద్రస్తమోహన్తినచతారాగణైరపి ॥ పుణ్యతీర్థేకృతంయేనతపఃక్వాప్యతిదుష్కరం। తస్యపుత్రోభవేద్వశ్యస్సమృద్ధోధార్మికఃసుధీః॥ తథాచోక్తం॥ అర్థాగమోనిత్యమరోగతాచప్రియాచభార్యాప్రియవాదితాచ। వశ్యశ్చపుత్రోర్థకరీచవిద్యాషడ్జీవలోకేషుసుఖానిరాజన్ ॥ కోధన్యోబహుభిఃపుత్రైఃకుశలాపూరణాఢకైః। వరమేకఃకులాలమ్బీయత్రవిశ్రూయతేపితా॥ ఋణకర్తాపితాశత్రుర్మాతాచవ్యభిచారిణీ।భార్యారూపవతీశత్రుఃపుత్రశ్శత్రురపణ్డితః॥ అనభ్యాసేవిషంవిద్యాత్వజీర్ణేభోజనంవిషం। విషంసభాదరిద్రస్యవృద్ధస్యతరుణీవిషం ॥ యస్యకస్యప్రసూతోఽపిగుణవాన్పూజ్యతేనరః।ధనుర్వంశవిశుద్ధోపినిర్గుణఃకింకరిష్యతి॥ హాహాపుత్రకనాధీతసుగతైతాసురాత్రిషు। తేనత్వంవిదుషాంమధ్యేపఙ్కేగౌరివసీదసి ॥

ఇదానీమేతేమమపుత్రాగుణవన్తఃక్రియన్తాం।

ఆహారనిద్రాభయమైథునంచ సామాన్యమేతత్పశుభిర్నరాణాం।ధర్మోహితేషామధికోవిశేషోధర్మేణహీనాఃపశుభిస్సమానాః॥ యతః ॥

ధర్మార్థకామమోక్షాణాంయస్యైకోపినవిద్యతే । అజాగళస్తనస్యేవ వతస్యజన్మనిరర్థకం॥ యచ్చోచ్యతే॥ ఆయుఃకర్మచవిత్తంచవిద్యానిధనమేవచ। పఞ్చైతాన్యపిసృజ్యన్తేగర్భస్థస్యైవదేహినః॥ కించ॥అవశ్యంభావినోభావాభవన్తిమహతామపి।నగ్నత్వంనీలకణ్ఠస్యమహాహిశయనంహరేః॥ అపిచ॥ యదభావినతద్భావిభావిచేన్నతదన్యథా। ఇతిచిన్తావిషఘ్నోయమగదఃకింనపీయతే॥

ఏతత్కార్యాక్షమాణాంకేషాంచిదాలస్యవచనం॥

నదైవమపిసంచిన్త్యత్యజేదుద్యోగమాత్మనః। అనుద్యోగేనతైలానితిలేభ్యోనాప్తుమర్హతి॥ అన్యచ్చ॥ ఉద్యోగినంపురుషసింహముపైతిలక్ష్మీర్దైవేనదేయమితికాపురుషావదన్తి। దైవంనిహత్యకురుపౌరుషమాత్మశక్త్యాయత్నేకృతేయదినసిధ్యతికోత్రదోషః॥యథాహ్యేకేనచక్రేణనరథస్యగతిర్భవేత్। ఏవంపురుషకారేణవినాదైవంనసిధ్యతి॥ తథాచ॥పూర్వజన్మకృతంకర్మతద్దైవమితికథ్యతే। తస్మాత్పురుషకారేణయత్నంకుర్యాదతన్ద్రితః॥యథామృత్పిణ్డతఃకర్తాకురుతేయద్యదిచ్ఛతి। ఏవమాత్మకృతంకర్మమానవఃప్రతిపద్యతే॥ అపరంచ ॥ కాకతాలీయవత్ప్రాప్తందృష్ట్వాపినిధిమగ్రతః।నస్వయందైవమాదత్తేపురుషార్థముపేక్షతే॥ ఉద్యమేనహిసిధ్యన్తికార్యాణినమనోరథైః। నహిసుప్తస్యసింహస్యప్రవిశన్తిముఖేమృగాః॥ మాతాపితృకృతాభ్యాసోగుణితామేతిబాలకః। నగర్భచ్యుతిమాత్రేణపుత్రోభవతిపణ్డితః॥ తథాచ॥ మాతాశత్రుఃపితావైరీయేనబాలోనపాఠితః। నశోభతేసభామధ్యేహంసమధ్యేబకోయథా॥రూపయౌవనసంపన్నావిశాలకులసంభవాః।విద్యాహీనానశోభన్తేనిర్గన్ధాఇవకింశుకాః॥ అపరంచ॥పుస్తకేషుచనాధీతోనాధీతోగురుసన్నిధౌ। నశోభతేసభామధ్యేజారగర్భాఇవస్త్రియః ॥ మూర్ఖోపిశోభతేతావత్సభాయాంవస్త్రవేష్టితః।తావచ్చశోభతేమూర్ఖోయావత్కించిన్నభాషతే॥

ఏతచ్చిన్తయిత్వాసరాజాపణ్డితసభాంకారితవాన్ । రాజోవాచ। భోభోఃపణ్డితాఃశ్రూయతాంమమవచనం॥కిమస్తికశ్చిదేవంభూతోవిద్వాన్

యోమమపుత్రాణాం నిత్యమున్మార్గగామినామనధిగతశాస్త్రాణామిదానీంనీతిశాస్త్రోపదేశేనపునర్జన్మకారయితుంసమర్థః॥

యతః॥ కాచఃకాఞ్చనసంసర్గాద్ధత్తేమారకతీంద్యుతిం । తథాసత్సన్నిధానేనమూర్ఖోయాతిప్రవీణతామ్॥ ఉక్తంచ ॥ హీయతేహిమతిస్తాతహీనైస్సహసమాగమాత్ । సమైశ్చసమతామేతివిశిష్టైశ్చవిశిష్టతాం॥

అత్రాన్తరేవిష్ణుశర్మనామామహాపణ్డితః సకలనీతిశాస్త్రతత్వజ్ఞోబృహస్పతిరివాబ్రవీత్ । దేవమహాకులసంభూతా ఏతేరాజపుత్రాస్తన్మయానీతిం గ్రాహయితుంశక్యన్తే॥

యతః॥ నాద్రవ్యేనిహితాకాచిత్ క్రియాఫలవతీభవేత్ । నవ్యాపారశతేనాపిశుకవత్ పాఠ్యతేబకః॥ అన్యచ్చ॥ అస్మింస్తునిర్గుణంగోత్రేనాపత్యముపజాయతే । ఆకరేపద్మరాగాణాంజన్మకాచమణేఃకుతః॥

అతోఽహంషణ్మాసాభ్యన్తరేతవపుత్రాన్నీతిశాస్త్రాభిజ్ఞాన్కరిష్యామి। రాజాసవినయంపునరువాచ.

కీటోఽపిసుమనస్సఙ్గాదారోహతిసతాంశిరః । అశ్మాపియాతిదేవత్వంమహద్భిఃసుప్రతిష్ఠితః ॥ అన్యచ్చ ॥ యథోదయగిరౌద్రవ్యంసన్నికర్షేణదీప్యతే । తథాసత్సన్నిధానేనహీనవర్ణోఽపిదీప్యతే ॥ గుణాగుణజ్ఞేషుగుణీభవన్తితేనిర్గుణంప్రాప్యభవన్తిదోషాః । ఆస్వాద్యతోయాః ప్రభవన్తినద్యఃసముద్రమాసాద్యభవన్త్యపేయాః॥

తదేతేషామస్మత్పుత్రాణాంనీతిశాస్త్రోపదేశాయభవన్తఃప్రమాణమిత్యుక్త్వాతస్యవిష్ణుశర్మణోబహుమానపురస్సరంపుత్రాన్సమర్పితవాన్ । అథప్రాసాదపృష్ఠేసుఖోపవిష్టానాంరాజపుత్రాణాంపురస్తాత్ ప్రస్తావక్రమేణసపణ్డితోఽబ్రవీత్॥

విద్యానామనరస్యరూపమధికంవిద్యాతిగుప్తంధనంవిద్యాబన్ధురసౌవిదేశగమనేవిద్యాఽక్షయంసంబలం।విద్యాకీర్తికరీసభావశకరీవిద్యాపరంలోచనం విద్యాజీవనహేతురత్రభువనేవిద్యావిహీనఃపశుః ॥ X జ్ఞాహీనోహతోదేశోవిద్యాహీనంహతంకులం । అప్రసూతాహతా

నాగీహతో యజ్ఞస్త్వదక్షిణః॥ కావ్యశాస్త్రవినోదేన కాలోగచ్ఛతిధీ
మతాం।వ్యసనేనచమూర్ఖాణాంనిద్రయాకలహేనవా॥
తద్భవతాంవినోదాయకాకకూర్మాదీనాంవిచిత్రాంకథాంకథయామి॥
రాజపుత్రైరుక్తంకథ్యతాం॥విష్ణుశర్మోవాచ- శృణుతయూయం। సం
ప్రతిమిత్రలాభఃప్రస్తూయతేయస్యాయమాద్యశ్శ్లోకః॥

మిత్రలాభః

అసాధనావిత్తహీనాబుద్ధిమన్తస్సుహృత్తమాః। సాధయన్త్యాశుకా
ర్యాణికాకకూర్మమృగాఖువత్॥

రాజపుత్రా ఊచుఃకథమేతత్। సోబ్రవీత్। అస్తిగోదావరీతీరేవిశాల
శ్శాల్మలీతరుఃతత్రనానాదిగ్దేశాదాగత్యరాత్రౌపక్షిణోనివసన్తి। అథక
దాచిదవసన్నాయాంరాత్రావస్తాచలచూడావలమ్బినిభగవతికుముదినీ
నాయకేచన్ద్రమసి లఘుపతనకనామావాయసః ప్రబుద్ధఃకృతాన్తమివ
ద్వితీయమటన్తంవ్యాధమపశ్యత్। తమవలోక్యాచిన్తయత్ అద్యప్రా
తరేవానిష్టదర్శనంజాతంనజానేకిమనభిమతందర్శయిష్యతి। ఇత్యుక్త్వాత
దనుసరణక్రమేణవ్యాకులశ్చలితః॥

శోకస్థానసహస్రాణిభయస్థానశతానిచ। దివసేదివసేమూఢమావి
శన్తినపణ్డితం॥

అన్యచ్చ - విషయిణామిదమవశ్యంకర్తవ్యం

ఉత్థాయోత్థాయబోద్ధవ్యంమహాభయముపస్థితం।మరణవ్యాధిశోకా
నాంకిమద్యనిపతిష్యతి॥

అథతేనవ్యాధేనతణ్డులకణాన్వికీర్యజాలంవిస్తీర్ణం। సచప్రచ్ఛన్నోభూ
త్వాస్థితః। తస్మిన్నేవకాలేచిత్రగ్రీవ నామాకపోతరాజస్సపరివారోవి
యతివిసర్పంస్తాంస్తణ్డులకణానవలోకయామాస।తతఃకపోతరాజస్తణ్డు
లకణలుబ్ధాన్కపోతాన్ప్రత్యాహ।కుతోత్రనిర్జనేవనేతణ్డులకణానాంసం
భవః।తన్నిరూప్యతాంతావత్ భద్రమిదంనపశ్యామిప్రాయేణానేనతణ్డు
లకణలోభేనాస్మాభిరపితథాభవితవ్యం॥

కఙ్కణస్యతులోభేనమగ్నఃపఙ్కేసుదుస్తరే। వృద్ధవ్యాఘ్రేణ

సంప్రాప్తఃపథికస్సన్మృతోయథా ॥

కపోతాఊచుఃకథమేతత్ ।సోబ్రవీత్ ।అహమేకదాదక్షిణారణ్యేచరన్నప శ్యంపకోవృద్ధవ్యాఘ్రస్స్నాతఃకుశహస్తస్సరస్తీరేబ్రూతే । భోభోః పాన్థాఇదంసువర్ణకఙ్కణంగృహ్యతాం ।తతోలోభాకృష్టేనకేనచిత్పా న్థేనాలోచితంభాగ్యేనైతత్ సంభవతికింత్వస్మిన్నాత్మసన్దేహేప్రవృ త్తిర్నవిధేయా॥

యతః॥ అనిష్టాదిష్టలాభేపినగతిర్జాయతేశుభా। యత్రాస్తేవిషసంస ర్గోమృతంతదపిమృత్యవే॥

కింతుసర్వత్రార్థార్జనేప్రవృత్తిస్సన్దేహఏవ॥

తథాచోక్తం॥ నసంశయమనారుహ్యనరోభద్రాణిపశ్యతి । సంశ యంపునరారుహ్యయదిజీవతిపశ్యతి॥

తన్నిరూపయామితావత్ ప్రకాశంబ్రూతేకుత్రతవకంకణం।వ్యాఘ్రో హస్తంప్రసార్యదర్శయతి। పాన్థోవదత్ కథంమారాత్మకేత్వయివిశ్వా సః-వ్యాఘ్రఉవాచ । శృణు-రేపాన్థప్రాగేవయౌవనదశాయామతిదు ర్వృత్తోస్మిఅనేకగోమానుషాణాంవధాన్మేపుత్రామృతాదారాశ్చవంశ హీనశ్చాహంతతఃకేనాహమాదిష్టః। దానధర్మాదికంచరతుభవాన్। త దుపదేశాదిదానీమహంస్నానశీలోదాతావృద్ధో గళితనఖదన్తఃకథంనవి శ్వాసభూమిః

యతః॥ ఇజ్యాధ్యయనదానానితపస్సత్యంధృతిఃక్షమా । అలోభఇతి మార్గోయంధర్మస్యాష్టవిధస్మృతః ॥ యతః॥ తత్రపూర్వశ్చతుర్వ ర్గోదమ్భార్థమపిసేవ్యతే। ఉత్తరస్తుచతుర్వర్గోమహాత్మన్యేవతిష్ఠతి॥

మమచైతావాన్లోభవిరహోయేన స్వహస్తస్థమపిసువర్ణకఙ్కణం యస్మైకస్మైచిద్దాతు మిచ్ఛామితథాపివ్యాఘ్రోమానుషంఖాదతీతిలోక ప్రవాదోదుర్నివారః॥

యతః॥గతానుగతికోలోకఃకుట్టనీముపదేశినీం।ప్రమాణయతినోధర్మే యథాగోఘ్నమపిద్విజం॥

మయాపిధర్మశాస్త్రాణ్యధీతానిశృణు॥

మరుస్థలేయథావృష్టిఃక్షుధార్తేభోజనంతథా। దరిద్రేదీయతేదానం
సఫలంపాణ్డునన్దన॥ ప్రాణాయథాత్మనోన్యేషాంభూతానామపితే
తథా। ఆత్మౌపమ్యేనభూతేషుదయాంకుర్వన్తిసాధవః॥ అపరంచ॥
ప్రత్యాఖ్యానేచదానేచసుఖదుఃఖప్రియాప్రియే। ఆత్మౌపమ్యేనపు
రుషఃప్రమాణమధిగచ్ఛతి॥ అన్యచ్చ॥ మాతృవత్పరదారేషుపరద్ర
వ్యేషులోష్టవత్। ఆత్మవత్సర్వభూతేషుయఃపశ్యతిసపణ్డితః॥

త్వంచాతిదుర్గతస్తేనతత్తుభ్యందాతుంసయత్నోఽహం.

తథాచోక్తం॥ దరిద్రాన్భరకౌన్తేయమాప్రయచ్ఛేశ్వరేధనం। వ్యా
ధితస్యౌషధంపథ్యంనీరుజస్తుకిమౌషధైః॥ అన్యచ్చ॥ దాతవ్యమితియ
ద్దానందీయతేనుపకారిణే। దేశేకాలేచపాత్రేచతద్దానంసాత్త్వికం
స్మృతం॥

తదత్రసరసిస్నాత్వాసువర్ణకఙ్కణంగృహాణ- తతోయావదసౌతద్వచః
ప్రతీతోలోభాత్ సరసిస్నాతుంప్రవిశతి - తావన్మహాపఙ్కేనిమగ్నఃప
లాయితుమక్షమః- పఙ్కేపతితందృష్ట్వావ్యాఘ్రోఽవదత్ - అహహమ
హాపఙ్కేపతితోఽసి॥ అతస్త్వాముత్థాపయామీత్యుక్త్వాశనైశ్శనైరుపగ
మ్యతేనవ్యాఘ్రేణధృతస్సపాన్థోఽచిన్తయత్॥

నధర్మశాస్త్రంపఠతీతికారణంనచాపివేదాధ్యయనందురాత్మనః। స్వ
భావఏవాత్రతథాతిరిచ్యతేయథాప్రకృత్యామధురంగవాంపయః॥
కించ॥ అవశేన్ద్రియచిత్తానాంహస్తిస్నానమివక్రియా। దుర్భగాభ
రణప్రాయోజ్ఞానంభారఃక్రియాంవినా

తన్మయాభద్రంనకృతం-యదత్రమారాత్మకేవిశ్వాసఃకృతః॥

తథాచోక్తం॥ నదీనాంశస్త్రపాణీనాంనఖినాంశృఙ్గిణాంతథా। వి
శ్వాసోనైవకర్తవ్యఃస్త్రీషురాజకులేషుచ॥ అపరంచ॥ సర్వస్యహి
పరీక్ష్యన్తేస్వభావానేతరేగుణాః। అతీత్యహిగుణాన్సర్వాన్స్వభా
వోమూర్ధ్నివర్తతే॥ అన్యచ్చ॥ సహిగగనవిహారీకల్మషధ్వంసకారీద
శశతకరధారీజ్యోతిషాంమధ్యచారీ। విధురపివిధియోగాద్గ్రస్యతే
రాహుణాఽసౌలిఖితమపిలలాటేప్రోజ్ఝితుంకస్సమర్థః॥

ఇతి చిన్తయన్నేవాఽసౌ వ్యాఘ్రేణ వ్యాపాదితః ఖాదితశ్చ। అతోఽహం బ్రవీమి కఙ్కణస్యతు లోభేనేత్యాది। అతః సర్వథాఽవిచారితం కర్మ న కర్తవ్యమితి॥

యతః ॥ సుజీర్ణమన్నం సువిచక్షణస్సుతస్సుశాసితా స్త్రీ నృపతిస్సుసేవితః। సుచిన్త్య చోక్తం సువిచార్య యత్ కృతం-సుదీర్ఘకాలేపి న యాతి విక్రియాం॥

ఏతద్వచనం శ్రుత్వా కశ్చిత్ కపోతః సదర్పమాహ- ఆః కిమేవముచ్యతే॥ వృద్ధస్య వచనం గ్రాహ్యమాపత్కాలేహ్యుపస్థితే। సర్వత్రైవం విచారేణ భోజనేప్యప్రవర్తనం॥ యతః ॥ శఙ్కాభిస్సర్వమాక్రాన్తమన్నం పానంచ భూతలే। ప్రవృత్తిః కుత్ర కర్తవ్యా జీవితవ్యం కథం నువా॥ తథాచోక్తం॥ ఈర్ష్యీ ఘృణీత్వసంతుష్టః క్రోధనో నిత్యశఙ్కితః। పరభాగ్యోపజీవీచ షడేతే దుఃఖభాగినః॥

ఏతచ్ఛ్రుత్వా సర్వే కపోతాస్తత్రోపవిష్టాః॥

యతః॥ సుమహాన్త్యపి శాస్త్రాణి ధారయన్తో బహుశ్రుతాః। ఛేత్తారస్సంశయానాంచ క్లిశ్యన్తే లోభమోహితాః॥ అన్యచ్చ॥ లోభాత్క్రోధః ప్రభవతి లోభాత్కామః ప్రజాయతే॥ లోభాన్మోహశ్చ నాశశ్చ లోభః పాపస్య కారణం ॥ అన్యచ్చ ॥ అసంభవం హేమమృగస్య జన్మ తథాపి రామో లులుభే మృగాయ । ప్రాయస్సమాపన్నవిపత్తికాలే ధియోపి పుంసాం మలినా భవన్తి॥

అనన్తరం సర్వే జాలబద్ధా బభూవుః - తతో యస్య వచనాత్తత్రావలమ్బితాస్తం సర్వే తిరస్కుర్వన్తి॥

యతః॥ న గణస్యాగ్రతో గచ్ఛేత్ సిద్ధే కార్యే సమం ఫలం। యది కార్యవిపత్తిస్స్యాన్ముఖరస్తత్ర హన్యతే॥ తథాచోక్తం ॥ ఆపదాం కథితః పన్థా ఇన్ద్రియాణామసంయమః । తజ్జయస్సంపదాం మార్గో యేనేష్టం తేన గమ్యతాం॥

తస్య తిరస్కారం శ్రుత్వా చిత్రగ్రీవ ఉవాచ-నాయమస్య దోషః॥

యతః॥ ఆపదామాపతన్తీనాం హితోఽప్యాయాతి హేతుతాం। మాతృ

జఙ్ఘాహివత్సస్య స్తమ్భీభవతిబన్ధనే॥అన్యచ్చ॥సబన్ధుర్యోవిపన్నానా మా పదుద్ధరణక్షమః। నతుభీతపరిత్రాణవస్తూపాలమ్భపణ్డితః॥ విపత్కాలే విస్మయఏవ కాపురుషలక్షణం- తదత్రధైర్యమవలమ్బ్యప్రతీకారశ్చిన్త్య తాం॥ యతః॥ విపదిధైర్యమథాభ్యుదయేక్షమా సదసివాక్పటుతాయు ధివిక్రమః । యశసిచాభిరుచిర్వ్యసనంశ్రుతౌ ప్రకృతిసిద్ధమిదంహిమ హాత్మనాం ॥ సంపదియస్యనహర్షోవిపదివిషాదోరణేచధీరత్వం।తంభువన త్రయతిలకంజనయతిజననీసుతంవిరళం॥అన్యచ్చ॥ షడ్దోషాఃపురుషేణేహ హాతవ్యాభూతిమిచ్ఛతా ।నిద్రాతన్ద్రాభయంక్రోధఆలస్యందీర్ఘసూ త్రతా ॥ ఇదానీమప్యేవంక్రియతాం-సర్వైరేకచిత్తీభూయజాలమా దాయోడ్డీయతాం॥యతః॥ అల్పానామపివస్తూనాంసంహతిఃకార్యసా ధికా।తృణైర్గుణత్వమాపన్నైర్బధ్యన్తేమత్తదన్తినః॥సంహతిఃశ్రేయసీ పుంసాంస్వకులైరల్పకైరపి।తుషేణాపిపరిత్యక్తానప్రరోహన్తితణ్డులాః॥ ఇతివిచిన్త్యపక్షిణఃసర్వేజాలమాదాయోత్పతితాః- అనన్తరంసవ్యాధ స్సుదూరాజ్జాలాపహారకాంస్తానవలోక్యపశ్చాద్ధావన్నచిన్తయత్॥ ... సంహతాస్తుహరన్తీమేమమజాలంవిహఙ్గమాః।యదాతునిపతిష్యన్తివశమే ష్యన్తిమేతదా॥తతస్తేషుచక్షుర్విషయాతిక్రాన్తేషుపక్షిషుసవ్యాధోనివృ త్తః॥అథలుబ్ధకన్నివృత్తందృష్ట్వాకపోతా ఊచుః-కిమిదానీంకర్తుముచితం॥చి త్రగ్రీవఉవాచ॥ మాతామిత్రంపితాచేతిస్వభావాత్త్రితయంహితం। కార్యకారణతశ్చాన్యేభవన్తిహితబుద్ధయః॥ తదస్మాకంమిత్రంహిరణ్య కోనామమూషికరాజోగణ్డకీతీరేచిత్రవనేనివసతి- దన్తబలేనసోఽస్మా కంపాశాంశ్ఛేత్స్యతి:ఇత్యాలోచ్యసర్వేహిరణ్యకవివరసమీపంగతాః- హిరణ్యకశ్చసర్వదాఽపాయశఙ్కయాశతద్వారంవివరంకృత్వానివస తి॥ అనాగతభయందృష్ట్వానీతిశాస్త్రవిశారదః।అవసన్మూషికస్తత్రకృ త్వాశతముఖంబిలం॥ తతోహిరణ్యకః కపోతావపాతభయాచ్చకిత స్తూ ష్ణీంస్థితః-చిత్రగ్రీవఉవాచ- సఖేహిరణ్యకకథమస్మాన్నసంభాషసే త తోహిరణ్యకస్తద్వచనంప్రత్యభిజ్ఞాయససంభ్రమంబహిర్నిస్సృత్యా బ్రవీత్ - ఆఃపుణ్యవానస్మి-ప్రియసుహృన్మేచిత్రగ్రీవస్సమాయాతః॥

యస్యమిత్రేణసంభాషాయస్యమిత్రేణసంస్థితిః। యస్యమిత్రేణసంలాపస్తతో నాస్తీహపుణ్యవాన్॥ పాశబద్ధాంశ్చతాన్ దృష్ట్వాసవిస్మయః క్షణంస్థిత్వోవాచ సఖేకిమేతత్ - చిత్రగ్రీవఉవాచ - సఖేఽస్మాకంప్రాక్తనజన్మకర్మణఃఫలమేతత్॥ యస్మాచ్చయేనచయథాచయదాచయచ్చ యావచ్చయత్రచశుభాశుభమాత్మకర్మ।తస్మాచ్చతేనచతథాచతదాచ తచ్చ తావచ్చతత్రచవిధాతృవశాదుపైతి॥ రోగశోకపరీతాపబన్ధనవ్యసనానిచ। ఆత్మాపరాధవృక్షాణాంఫలాన్యేతానిదేహినాం॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాహిరణ్యకశ్చిత్రగ్రీవస్యబన్ధనంఛేత్తుంసత్వరముపసర్పతి- చిత్రగ్రీవఉవాచ- మిత్రమైవం కింత్వస్మదాశ్రితానామేషాంతావత్పాశాంశ్ఛిన్ధి తతోమమపాశాన్పశ్చాచ్ఛేత్స్యసి ॥ హిరణ్యకోఽప్యాహ- అహమల్పశక్తిః- దన్తాశ్చమేకోమలాః-తదేతేషాంపాశాంశ్ఛేత్తుంకథంసమర్థః- తద్యావన్మేదన్తానత్రుట్యన్తి- తావత్తవపాశాంశ్ఛినద్మి-అనన్తరమప్యేతేషాంబన్ధనంయావచ్ఛక్యంఛేత్స్యామి - చిత్రగ్రీవఉవాచ-అస్త్వేవం- తథాఽపియథాశక్తిబన్ధనమేతేషాంఖణ్డయ - హిరణ్యకేనోక్తమాత్మపరిత్యాగేనయదాశ్రితానాంపరిరక్షణం తన్ననీతివేదినాంసమ్మతం॥యతః॥ ఆపదర్థేధనంరక్షేద్దారాన్రక్షేద్ధనైరపి। ఆత్మానంసతతంరక్షేద్దారైరపిధనైరపి॥అన్యచ్చ॥ ధర్మార్థకామమోక్షాణాం ప్రాణాస్సంస్థితిహేతవః। తాన్నిఘ్నతాకిన్నహతంరక్షతాకిన్నరక్షితం ॥ చిత్రగ్రీవఉవాచ॥ సఖేనీతిస్తావదీదృశ్యేవ- కింత్వహమస్మదాశ్రితానాందుఃఖంసోఢుంసర్వథాఽసమర్థః- తేనేదంబ్రవీమి॥యతః॥ ధనానిజీవితంచైవపరార్థంప్రాజ్ఞఉత్సృజేత్। సన్నిమిత్తేవరంత్యాగోవినాశేనియతేసతి॥ అయమపరశ్చసాధారణోహేతుః॥ జాతిద్రవ్యబలానాంచసామ్యమేషాంమయాసహ। మత్ప్రభుత్వఫలంబ్రూహికదాకింతద్భవిష్యతి॥ కించ॥మాంసమూత్రపురీషాస్థినిర్మితేచకళేబరే। వినశ్వరేవిహాయాస్థాంయశఃపాలయమిత్ర మే॥అన్యచ్చ॥వినావర్తనమప్యేతేనత్యజన్తిమమాన్తికం। తన్మేప్రాణవ్యయేనాపిజీవయైతాన్మమాశ్రితాన్॥అపరంచపశ్య॥ యదినిత్యమనిత్యేననిర్మలంమలవాహినా। యశఃకాయేనలభ్యేతతన్నలబ్ధంభవేన్నుకిం॥

యతః॥ శరీరస్యగుణానాంచదూరమత్యన్తమన్తరం। శరీరంక్షణవిధ్వంసి
కల్పాన్తస్థాయినోగుణాః॥ ఇత్యాకర్ణ్యహిరణ్యకఃప్రహృష్టమనాఃపులకి
తస్సన్నబ్రవీత్ - సాధుమిత్రసాధు- అనేనాశ్రితవాత్సల్యేన త్రైలోక్య
స్యాపిప్రభుత్వంత్వయియుజ్యతే- ఏవముక్త్వా తేనసర్వేషాంబన్ధనానిఛ్ఛి
న్నాని- తతోహిరణ్యకస్సర్వాన్ సాదరంసంపూజ్యాహ- సఖేచిత్రగ్రీవ
సర్వథాఽత్రజాలబన్ధనవిధౌసతిదోషమాశఙ్క్యాత్మన్యవజ్ఞానకర్తవ్యా
యతః॥ యోఽధికాద్యోజనశతాత్పశ్యతీహామిషంఖగః। సఏవప్రాప్తకాల
స్తుపాశబన్ధంనపశ్యతి॥ అపిచ॥ శశిదివాకరయోర్గ్రహపీడనంగజభుజఙ్గమ
యోరపిబన్ధనం। మతిమతాంచవిలోక్యదరిద్రతాంవిధిరహోబలవాని
తిమేమతిః॥ అన్యచ్చ॥ వ్యోమైకాన్తవిహారిణోఽపివిహగాఃసంప్రాప్ను
వన్త్యాపదంబధ్యన్తేనిపుణైరగాధసలిలాన్మత్స్యాఃసముద్రాదపి। దుర్ణీ
తంకిమిహాస్తికింసుచరితంకఃస్థానలాభేగుణః కాలోహివ్యసనప్రసారితక
రోగృహ్ణాతిదూరాదపి ॥ ఇతిప్రబోధ్యాతిథ్యంకృత్వాఽలిఙ్గ్యచసంప్రే
షితశ్చిత్రగ్రీవోఽపిసపరివారోయథేష్టదేశాన్యయౌ॥ యానికానిచమి
త్రాణికర్తవ్యానిశతానిచ। పశ్యమూషకమిత్రేణకపోతాముక్తబన్ధనాః॥
హిరణ్యకోఽపిస్వవివరంప్రవిష్టః - అథలఘుపతనకనామాకాకస్సర్వవృ
త్తాన్తదర్శీసాశ్చర్యమిదమాహ- అహోహిరణ్యకశ్లాఘ్యోఽసి- అతో
ఽహమపిత్వయాసహమైత్రీమిచ్ఛామి- అతోమాంమైత్ర్యేణానుగ్రహీ
తుమర్హసి- ఏతచ్ఛ్రుత్వాహిరణ్యకోఽపివివరాభ్యన్తరాదాహ- కస్త్వం
సబ్రూతే- లఘుపతనకనామావాయసోఽహం- హిరణ్యకోవిహస్యాహ-
కాత్వయాసహమైత్రీ॥ యతః ॥ యద్యేనయుజ్యతేలోకేబుధస్తత్తేన
యోజయేత్। అహమన్నంభవాన్భోక్తాకథంప్రీతిర్భవిష్యతి॥ అపరంచ॥
భక్ష్యభక్షకయోఃప్రీతిర్విపత్తేరేవకారణం। సృగాలాత్పాశబద్ధోఽసౌ
మృగఃకాకేనరక్షితః॥ వాయసోఽబ్రవీత్ - కథమేతత్ - హిరణ్యకఃకథ
యతి॥ అస్తిమగధదేశేచమ్పకవతీనామారణ్యానీ - తస్యాంచిరాన్మహ
తాస్నేహేనమృగకాకౌనివసతః - సచమృగఃస్వేచ్ఛయాభ్రామ్యన్
హృష్టపుష్టాఙ్గఃకేనచిత్సృగాలేనావలోకితః - తందృష్ట్వాసృగాలోఽచిన్త

యత్-అతఃకథమేతన్మాంసంసులలితంభక్షయామి-భవతువిశ్వాసంతావ
దుత్పాదయామి-ఇత్యాలోచ్యోపసృత్యాబ్రవీత్-మిత్రకుశలంతే- మృ
గేణోక్తం-కస్త్వం-సబ్రూతే-క్షుద్రబుద్ధినామాజమ్బుకోహం-అత్రా
రణ్యేబన్ధుహీనోమృతవన్నివసామి-ఇదానీంత్వాంమిత్రమాసాద్యపునస్స
బన్ధుర్జీవలోకంప్రవిష్టోఽస్మి - అధునాతవానుచరేణమయాసర్వథాభవి
తవ్యమితిమృగేణోక్తం-ఏవమస్తు- తతఃపశ్చాదస్తంగతేసవితరిభగవతి
మరీచిమాలినితౌమృగస్య వాసభూమింగతౌ - తత్రచంపకవృక్షశాఖా
యాంసుబుద్ధినామాకాకోమృగస్యచిరమిత్రంనివసతి- తౌదృష్ట్వాకాకో
ఽవదత్-సఖేకోయంద్వితీయః-మృగోబ్రూతే- జమ్బుకోఽయమస్మత్స
ఖ్యమిచ్ఛన్నాగతః-కాకోబ్రూతే - మిత్రాకస్మాదాగతేనసహవిశ్వా
సోనయుక్తః-తన్నభద్రమాచరితం॥తథాచోక్తం॥ అజ్ఞాతకులశీలస్యవా
సోదేయోనకస్యచిత్। మార్జారస్యహిదోషేణహతోగృధ్రోజరద్గవః॥
తావాహతుః-కథమేతత్- కాకఃకథయతి॥ అస్తిభాగీరథీతీరేగృధ్రకూ
టనామ్నిపర్వతేమహాన్పర్కటీవృక్షః- తస్యకోటరేదైవదుర్విపాకాద్గలి
తనఖనయనోజరద్గవనామాగృధ్రఃప్రతివసతి- అథకృపయాతజ్జీవనాయ
తద్వృక్షవాసినఃపక్షిణస్స్వాహారాత్కించిత్కించిద్దదతి- తేనాఽసౌజీ
వతి- అథకదాచిద్దీర్ఘకర్ణనామామార్జారఃపక్షిశాబకాన్భక్షితుంతత్రా
గతః- తతస్తమాయాన్తందృష్ట్వాపక్షిశాబకైర్భయార్తైఃకోలాహలఃకృ
తః- తచ్ఛ్రుత్వాజరద్గవేనోక్తం- కోఽయమాయాతి-దీర్ఘకర్ణోగృధ్రమ
వలోక్యసభయమాహ- హాహతోఽస్మి॥ యతః॥ తావద్భయస్యభేత్త
వ్యంయావద్భయమనాగతం। ఆగతంచభయంవీక్ష్యనరఃకుర్యాద్యథోచి
తం॥ తతోఽధునాసన్నిధానేపలాయితుమక్షమః-తద్యథాభవితవ్యం -
తద్భవతుతావత్-విశ్వాసముత్పాద్యాస్యసమీపముపగచ్ఛామి- ఇత్యా
లోచ్యోపసృత్యాబ్రవీత్-ఆర్యత్వామభివన్దే- గృధ్రోఽవదత్- కస్త్వం-
సోఽవదత్-మార్జారోఽహం-గృధ్రోబ్రూతే-దూరమపసర-నచేద్ధన్త
వ్యోఽసిమయా-మార్జారోఽవదత్-శ్రూయతాం-తావదస్మద్వచనం -
త్వయాయద్యహంవధ్యఃతదాహన్తవ్యః॥ తతః॥ జాతిమాత్రేణకింకశ్చి

ధన్యతే పూజ్యతే క్వచిత్ । వ్యవహారం పరిజ్ఞాయ వధ్యః పూజ్యోఽథవా భ
వేత్ ॥ గృధ్రో బ్రూతే- బ్రూహి కిమర్థమాగతోఽసి-సోఽవదత్ - అ
హమత్ర గఙ్గాతీరే నిత్యస్నాయీ నిరామిషాశీ బ్రహ్మచారీ చాన్ద్రాయణవ్ర
తమాచరంస్తిష్ఠామి-యుష్మాన్ ధర్మజ్ఞానరతాన్ విశ్వాసభూమయ ఇతి ప
క్షిణస్సర్వే సర్వదా మమాగ్రే ప్రస్తువన్తి - అతో భవద్భ్యో విద్యావయో
వృద్ధేభ్యో ధర్మం శ్రోతుమిహాగతః-భవన్తశ్చైతాదృశా ధర్మజ్ఞాః - య
న్మామతిథిం హన్తుముద్యతాః-గృహస్థధర్మశ్చైషః ॥ అరావప్యుచితం కా
ర్యమాతిథ్యం గృహమాగతే। ఛేత్తుః పార్శ్వగతాం ఛాయాం నోపసంహర
తే ద్రుమః॥ యది వా ధనం నాస్తి తదా ప్రీతివచసాప్యతిథిః పూజ్యః॥ యతః॥
తృణాని భూమిరుదకం వాక్చతుర్థీ చ సూనృతా। ఏతాన్యపి సతాం గేహే నో
చ్ఛిద్యన్తే కదాచన॥ అన్యచ్చ॥ బాలో వా యది వా వృద్ధో యువా వా గృహ
మాగతః। తస్య పూజా విధాతవ్యా సర్వస్యాభ్యాగతో గురుః॥ అన్యచ్చ॥ ని
ర్గుణేష్వపి సత్త్వేషు దయాం కుర్వన్తి సాధవః। న హి సంహరతే జ్యోత్స్నాం
చన్ద్రశ్చణ్డాలవేశ్మని॥ అపరం చ॥ గురురగ్నిర్ద్విజాతీనాం వర్ణానాం బ్రాహ్మ
ణో గురుః। పతిరేకో గురుః స్త్రీణాం సర్వత్రాభ్యాగతో గురుః॥ అతిథిర్య
స్య భగ్నాశో గృహాత్ప్రతినివర్తతే ॥ స తస్మై దుష్కృతం దత్త్వా పుణ్యమా
దాయ గచ్ఛతి॥ అన్యచ్చ ॥ ఉత్తమస్యాపి వర్ణస్య నీచోఽపి గృహమాగతః॥
పూజనీయో యథాయోగ్యం సర్వదేవమయోఽతిథిః ॥ గృధ్రోఽవ
దత్ - మార్జారా హి మాంసరుచయః-పక్షిశావకాశ్చాత్ర నివసన్తి. తేనా
హమేవం బ్రవీమి - తచ్ఛ్రుత్వా మార్జారో భూమిం స్పృష్ట్వా కర్ణౌ స్పృ
శన్ కృష్ణ కృష్ణేతి బ్రూతే చ - మయా ధర్మశాస్త్రం శ్రుత్వా వీతరాగేణే
దం దుష్కరం వ్రతం చాన్ద్రాయణమధ్యవసితం-యతః పరస్పరం వివదమా
నానామపి ధర్మశాస్త్రాణామహింసా పరమో ధర్మ ఇత్యత్రైకమత్యం॥
యతః॥ సర్వహింసానివృత్తా యే నరాస్సర్వసహాశ్చ యే॥ సర్వస్యాశ్రయ
భూతాశ్చ తే నరాస్స్వర్గగామినః ॥ అన్యచ్చ॥ ఏక ఏవ సుహృద్ధర్మో నిధనే
ప్యనుయాతి యః । శరీరేణ సమం నాశం సర్వమన్యత్తు గచ్ఛతి॥ కించ॥ యో
ఽత్తి యస్య యదా మాంసముభయోః పశ్యతాన్తరం ॥ ఏకస్య క్షణికా ప్రీతి

గస్యాః ప్రాణైర్విముచ్యతే॥ అపిచ ॥ మర్తవ్యమితియద్దుఃఖంపురుషస్యోప
జాయతే॥ శక్యతేనానుమానేనపరోఽపిపరివర్ణితుం ॥ శృణుపునః ॥ స్వ
చ్ఛన్దవనజాతేనశాకేనాపిప్రపూర్యతే। అస్యదగ్ధోదరస్యార్థేకఃకుర్యా
త్పాతకంమహత్॥ ఏవంవిశ్వాస్యసమార్జార స్తరుకోటరేస్థితః- తతోది
నేషుగచ్ఛత్సుపక్షిశాబకానాక్రమ్యకోటరమానీయప్రత్యహంఖాదతి -
యేషామపత్యానిఖాదితాని తైఃశోకాతురైర్విలపద్భిరిత స్తతోజిజ్ఞాసాస
మారబ్ధా- తత్పరిజ్ఞాయమార్జారఃకోటరాన్నిస్సృత్యబహిఃపలాయితః ప
శ్చాత్పక్షిభిరత స్తతోనిరూపయద్భి స్తత్రతరుకోటరేశాబకాస్థీనిప్రాప్తా
ని-అనన్తరంతఊచుః-అనేనైవజరద్గవేనాస్మాకంశాబకాఃఖాదితాః- ఇతి
సర్వైఃపక్షిభిర్నిశ్చిత్యగృధ్రోవ్యాపాదితః . అతోఽహంబ్రవీమ్యజ్ఞాత
కులశీలస్యేత్యాది- ఇత్యాకర్ణ్యసజమ్బుకస్సకోపమాహమృగస్యప్రథమ
దర్శనదినేభవానప్యజ్ఞాతకులశీలఏవ - తత్కథంభవతాసహైతస్యస్నే
హానువృత్తిరుత్తరోత్తరంవర్ధతే ॥ యత్రవిద్వజ్జనోనాస్తిశ్లాఘ్యస్తత్రా
ల్పధీరపి। నిరస్తపాదపేదేశే ఏరణ్డోఽపిద్రుమాయతే॥ అన్యచ్చ॥ అయం
నిజఃపరోవేతిగణనాలఘుచేతసాం। ఉదారచరితానాన్తువసుధైవకుటు
మ్బకం॥ యథాఽయంమృగోమమ బన్ధుఃతథాభవానపి- మృగోఽబ్రవీత్ -
కిమనేనోత్తరేణ సర్వైరేకత్రవిశ్రమ్భాలాపైస్సుఖిభిస్థీయతాం॥ య
తః ॥ నకశ్చిత్కస్యచిన్మిత్రంనకశ్చిత్కస్యచిద్రిపుః। వ్యవహారేణమి
త్రాణిజాయన్తేరిపవస్తథా॥ కాకేనోక్తం-ఏవమస్తు - అథప్రాతస్స
ర్వేయథాభిమతదేశంగతాః - ఏకదానిభృతంసృగాలోబ్రూతే సఖేఽ
స్మిన్వనైకదేశేసస్యపూర్ణంక్షేత్రమస్తితదహంత్వాంనీత్వాదర్శయా
మితథాకృతేసతిమృగఃప్రత్యహంతత్రగత్వాసస్యంఖాదతిఅథక్షేత్రప
తినాతద్దృష్ట్వాపాశోయోజితః అనన్తరంపునరాగతో మృగఃపాశైర్బ
ద్ధోఽచిన్తయత్ - కోమామితఃకాలపాశాదివవ్యాధపాశాత్త్రాతుంస
మర్థోమిత్రాదన్యః - అనన్తరంజమ్బుకస్తత్రాగత్యోపస్థితోఽచిన్తయ
త్ - ఫలితాతావదస్మాకంకపటప్రబన్ధేనమనోరథసిద్ధిః- ఏతస్యోత్కృత్య
మానస్యమాంసాసృగ్లిప్తాన్యస్థీనిమయావశ్యంప్రాప్తవ్యాని - తాని

బాహుళ్యేనభోజనానిభక్షయన్తి- మృగస్తందృష్ట్వాహ్లాసితోబ్రూతే. స
ఖేఛిన్ధితావన్మమబన్ధనం- సత్వరంత్రాయస్వమాం॥ యతః॥ ఆపత్సుమి
త్రంజానీయాద్యుద్ధేశూరమృణేశుచిం। భార్యాంక్షీణేషువిత్తేషువ్యసనే
షుచబాన్ధవాన్॥అపరంచ॥ఉత్సవేవ్యసనేచైవదుర్భిక్షేరాష్ట్రవిప్లవే। రా
జద్వారేశ్మశానేచయస్తిష్ఠతిసబాన్ధవః॥జమ్బుకఃపాశంవిలోక్యముహుర
చింతయత్ దృఢస్తావదయంబంధః- బ్రూతేచ-సఖేస్నాయునిర్మితాఃపాశాః
తదద్యభట్టారకవారేకథమేతాన్దన్తైస్స్పృశామి- మిత్రయదిచిత్తేనా
న్యథామన్యసే. తదాప్రభాతేయత్త్వయావక్తవ్యంతత్కర్తవ్యమితి -
అనంతరంసకాకఃప్రదోషకాలే మృగమనాగతమవలోక్యేతస్తతోఽన్వి
ష్యన్తథావిధం దృష్ట్వోవాచ-సఖేకిమేతత్ - మృగేణోక్తం అవధీరిత
సుహృద్వాక్యస్యఫలమేతత్ ॥ తథాచోక్తం। సుహృదాంహితకామా
నాంయశ్శృణోతినభాషితం। విపత్సన్నిహితాతస్యసనరశ్శత్రునందనః॥
కాకోబ్రూతే-సవంచకఃక్వాస్తే-మృగేణోక్తం - మన్మాంసార్థీతిష్ఠత్య
త్రైవ - కాకోబ్రూతే ఉక్తమేవమయాపూర్వం॥ అపరాధోనమేఽస్తీతి
నైతద్విశ్వాసకారణం। విద్యతేహినృశంసేభ్యోభయంగుణవతామపి॥
దీపనిర్వాణగంధంచసుహృద్వాక్యమరుంధతీం। నజిఘ్రన్తినశృణ్వన్తినప
శ్యన్తిగతాయుషః॥పరోక్షేకార్యహంతారంప్రత్యక్షేప్రియవాదినం। వ
ర్జయేత్తాదృశంమిత్రంవిషకుమ్భంపయోముఖం॥ తతఃకాకోదీర్ఘంనిశ్వస్య
అరేవఞ్చకకింత్వయాపాపకర్మణాకృతం॥యతః॥ సల్లాపితానాంమధు
రైర్వచోభిర్మిథ్యోపచారైశ్చవశీకృతానాం। ఆశావతాంశ్రద్దధతాంచ
లోకేకిమర్థినాంవఞ్చయితవ్యమస్తి॥ అన్యచ్చ॥ ఉపకారిణివిస్రబ్ధేశుద్ధమ
తౌయస్సమాచరతిపాపం। తంజనమసత్యసంధం భగవతివసుధేకథంవ
హసి॥ దుర్జనేనసమంసఖ్యంప్రీతించాపినకారయేత్। ఉష్ణోదహతిచాఙ్గా
రఃశీతఃకృష్ణాయతేకరం॥ అథవాస్థితిరియందుర్జనానాం॥ ప్రాక్పాద
యోఃపతతిఖాదతిపృష్ఠమాంసంకర్ణేకలంకిమపిరౌతిశనైర్విచిత్రం।ఛిద్రం
నిరూప్యసహసాప్రవిశత్యశఙ్కః సర్వంఖలస్యచరితంమశకఃకరోతి॥ త
థాచ॥దుర్జనఃప్రియవాదీతినైతద్విశ్వాసకారణం।మధుతిష్ఠతిజిహ్వాగ్రే

హృది హాలాహలం విషం ॥ అథ ప్రభాతే క్షేత్రపతిర్లగుడహస్తస్తత్ప్రదే
శం గచ్ఛన్ కాకేనావలోకితః - తమాలోక్య కాకేనోక్తం - సఖే మృగ త్వ
మాత్మానం మృతవత్ సందర్శ్య వాతేనోదరం పూరయిత్వా పాదాన్ స్తబ్ధీ
కృత్య తిష్ఠ - అహం తవ చక్షుషీ చఞ్చ్వా విలిఖామి - యదాఽహం శబ్దం కరోమి
తదా త్వముత్థాయ సత్వరం పలాయిష్యసి - మృగస్తథైవ కాకవచనేన స్థితః -
తతః క్షేత్రపతినా హర్షోత్ఫుల్లలోచనేన తథావిధో మృగ ఆలోకితః - ఆః స్వ
యం మృతోఽసి - ఇత్యుక్త్వా మృగం బన్ధనాన్మోచయిత్వా పాశాన్ గృ
హీతుం సయత్నో బభూవ - తతః కాకశబ్దం శ్రుత్వా మృగః సత్వరముత్థా
య పలాయితః - తముద్దిశ్య తేన క్షేత్రపతినా క్షిప్తేన లగుడేన సృగాలో హ
తః ॥ తథా చోక్తం ॥ త్రిభిర్వర్షైస్త్రిభిర్మాసైస్త్రిభిః పక్షైస్త్రిభిర్దినైః । అ
త్యుత్కటైః పాపపుణ్యైరిహైవ ఫలమశ్నుతే ॥ అతోఽహం బ్రవీమి భ
క్ష్యభక్షకయోః ప్రీతిరిత్యాది ॥ కాకః పునరాహ ॥ భక్షితేనాపి భవతా
నాహారో మమ పుష్కలః । త్వయి జీవతి జీవామి చిత్రగ్రీవ ఇవానఘః ॥ అన్య
చ్చ ॥ తిరశ్చామపి విశ్వాసో దృష్టః పుణ్యైకకర్మణాం । సతాం హి సాధుశీ
లత్వాత్ స్వభావో న నివర్తతే ॥ కించ ॥ సాధోః ప్రకోపితస్యాపి మనో నాయా
తి విక్రియాం । న హి తాపయితుం శక్యం సాగరామ్భస్తృణోల్కయా ॥
హిరణ్యకో బ్రూతే చపలస్త్వం చపలేన సహ స్నేహః సర్వథా న కర్తవ్యః
తథా చోక్తం ॥ మార్జారో మహిషో మేషః కాకః కాపురుషస్తథా । విశ్వా
సాత్ ప్రభవన్త్యేతే విశ్వాసస్తత్ర నోచితః ॥ కించాన్యచ్ఛత్రుపక్షో భ
వానస్మాకం - ఉక్తం చైతత్ ॥ శత్రుణా న హి సన్దధ్యాత్ సుశ్లిష్టేనా
పి సన్ధినా । సుతప్తమపి పానీయం శమయత్యేవ పావకం ॥ దుర్జనః పరిహర్త
వ్యో విద్యయాఽలంకృతోఽపి సన్ । మణినా భూషితః సర్పః కిమసౌ న భ
యంకరః ॥ యదశక్యం న తచ్ఛక్యమశక్యం శక్యమేవ తత్ । నోదకే శకటం
యాతి న చ నౌర్గచ్ఛతి స్థలే ॥ అపరం చ ॥ మహతాప్యర్థసారేణ యో విశ్వసితి
శత్రుషు । భార్యాసు చ విరక్తాసు తదన్తం తస్య జీవనం ॥ లఘుపతనకో బ్రూ
తే - శ్రుతం మయా సర్వం - తథాఽపి మమైతావాన్ సంకల్పః త్వయా
సహ సౌహార్దమవశ్యం కరణీయమితి నో చేదనాహారేణాత్మానం వ్యాపా

దయిష్యామి॥ తథాహి॥ శ్లో॥ మృద్ఘటవత్ సుఖభేద్యో దుస్సంధానశ్చ దుర్జనో భవతి। సుజనస్తు కనకఘటవద్దుర్భేద్యశ్చాశు సంధేయః॥ కించ॥ ప్రవత్యాత్సర్వలోకానాం నిమిత్తాన్మృగపక్షిణాం। భయాల్లోభాచ్చ మూర్ఖాణాం సంగతం దర్శనాత్ సతాం॥ కించ॥ నారికేళసమాకారా దృశ్యన్తేఽపి హి సజ్జనాః। అన్యే బదరికాకారా బహిరేవ మనోహరాః॥ అన్యచ్చ॥ స్నేహచ్ఛేదేఽపి సాధూనాం గుణా నాయాన్తి విక్రియాం। భగ్నేఽపి హి మృణాళానామనుబధ్నన్తి తన్తవః॥ అన్యచ్చ॥ శుచిత్వం త్యాగితా శౌర్యం సామాన్యం సుఖదుఃఖయోః। దాక్షిణ్యం చానురక్తిశ్చ సత్యతా చ సుహృద్గుణాః॥ వా॥ ఏతైర్గుణైరుపేతో భవదన్యో మయా కః పుమాన్ ప్రాప్తవ్యః - ఇత్యాది తద్వచనమాకర్ణ్య హిరణ్యకో బహిర్నిస్సృత్యాహ - ఆప్యాయితోఽహం భవతామునేన వచనామృతేన॥ తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ ఘర్మార్తం న తథా సుశీతలజలైః స్నానం న ముక్తావలీ న శ్రీఖండవిలేపనం సుఖయతి ప్రత్యంగమప్యర్పితం। ప్రీత్యా సజ్జనభాషితం ప్రభవతి ప్రాయో యథా చేతసి సద్యుక్త్యా చ పురస్కృతం సుకృతినామాకృష్టిమన్త్రోపమం॥ అన్యచ్చ॥ రహస్యభేదో యాచ్ఞా చ నైష్ఠుర్యం చలచిత్తతా। క్రోధో నిస్సత్యతా ద్యూతమేతన్మిత్రస్య దూషణం॥ వా॥ అనేన వచనక్రమేణ తదేకదూషణమపి త్వయి న లక్ష్యతే॥ శ్లో॥ పటుత్వం సత్యవాదిత్వం కథాయోగేన బుధ్యతే। అలుబ్ధత్వమచాపల్యం ప్రత్యక్షేణావగమ్యతే॥ అపరం చ॥ అన్యథైవ హి సౌహార్దం భవేత్ స్వచ్ఛాన్తరాత్మనః। ప్రవర్తతేఽన్యథా వాణీ శాఠ్యోపహతచేతసః॥ మనస్యన్యద్వచస్యన్యత్ కార్యమన్యద్దురాత్మనాం। మనస్యేకం వచస్యేకం కర్మణ్యేకం మహాత్మనాం॥ వా॥ తద్భవతు భవతోఽభిమతమేవ - ఇత్యుక్త్వా హిరణ్యకో మైత్ర్యం విధాయ భోజనవిశేషైర్వాయసం సన్తోష్య వివరం ప్రవిష్టః - వాయసోఽపి స్వస్థానం గతః॥ తతః ప్రభృతి తయోరన్యోన్యాహారప్రదానేన కుశలప్రశ్నైర్విస్రమ్భాలాపైశ్చ కాలోఽతివర్తతే - ఏకదా వాయసో హిరణ్యకమాహ - సఖే వాయసస్య కష్టతరలభ్యాహారమిదం స్థానం - తదేతత్ పరిత్యజ్య స్థానాన్తరం గన్తుమిచ్ఛామి హిరణ్యకో బ్రూతే॥ శ్లో॥ స్థానభ్రష్టా న శోభన్తే దన్తాః కేశా న

ఖానరాః॥ఇతివిజ్ఞాయమతిమాన్ స్వస్థానంనపరిత్యజేత్॥ వా॥కాకో బ్రూ
తే-మిత్ర కాపురుషవచనమేతత్ ॥ యతః ॥ శ్లో॥స్థానముత్సృజ్యగచ్ఛన్తి
సింహాఃసత్పురుషాగజాః । తత్రైవనిధనంయాన్తి కాకాఃకాపురుషామృ
గాః॥వా॥హిరణ్యకోబ్రూతే-మిత్రక్వగన్తవ్యం॥తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥చ
లత్యేకేనపాదేనతిష్ఠత్యేకేనబుద్ధిమాన్ । నాసమీక్ష్యపరంస్థానంపూర్వ
మాయతనంత్యజేత్ ॥ వా ॥ వాయసోబ్రూతే-అస్తిసునిరూపితస్థానం-
హిరణ్యకోఽవదత్-కింతత్-వాయసోబ్రూతే- అస్తిదణ్డకారణ్యేకర్పూ
రగౌరాఖ్యంసరః - తత్ర చిరకాలోపార్జితఃప్రియసుహృన్మే మన్థరాభి
ధానఃకూర్మఃసహజధార్మికఃప్రతివసతి॥యతః॥శ్లో॥పరోపదేశేపాణ్డిత్యం
సర్వేషాంసుకరంనృణాం। ధర్మేస్వయమనుష్ఠానంకస్యచిత్తుమహాత్మనః॥
వా॥సచమత్స్యాహారవిశేషైర్మాంసంవర్ధయిష్యతి - హిరణ్యకోఽప్యా
హ-తత్కిమత్రావస్థాయమయాకర్తవ్యం॥యతః ॥ శ్లో॥యస్మిన్ దేశేన
సన్మానంనవృత్తిర్నచబాన్ధవాః । నచవిద్యాగమఃకశ్చిత్తందేశంపరివర్జ
యేత్ ॥అపరంచ॥ధనికఃశ్రోత్రియోరాజానదీవైద్యస్తుపఞ్చమః । పఞ్చ
యత్రనవిద్యన్తేతత్రవాసంనకారయేత్ ॥ అపరంచ॥లోకయాత్రాభ
యంలజ్జాదాక్షిణ్యంత్యాగశీలతా । పఞ్చయత్రనవర్తన్తేనకుర్యాత్తత్ర
సంస్థితిం॥అన్యచ్చ॥తత్రమిత్రనవస్తవ్యంయత్రనాస్తిచతుష్టయం। ఋ
ణదాతాచవైద్యశ్చశ్రోత్రియఃసుజలానదీ॥ వా ॥ తతోమామపితత్రన
య ॥ అథవాయసస్తేనమిత్రేణసహవిచిత్రకథాలాపైఃసుఖేనతస్యసర
సఃసమీపంజగామ-తతోమన్థరోదూరాదవలోక్యలఘుపతనకస్యయథో
చితమాతిథ్యంవిధాయమూషికస్యాతిథిసత్కారంచకార- వాయసోఽవ
దత్-సఖేమన్థరసవిశేషపూజామస్మైవిధేహి - యతోఽయంపుణ్యకర్మ
ణాంధురీణఃకారుణ్యరత్నాకరోహిరణ్యకనామామూషికరాజః- ఏతస్య
గుణస్తుతింజిహ్వాసహస్రేణద్వితీయేనయదిసర్వేశ్వరః కదాచిత్ కర్తుం
సమర్థఃస్యాత్-ఇత్యుక్త్వాచిత్రగ్రీవోపాఖ్యానంవర్ణితవాన్ - మన్థరః
సాదరంహిరణ్యకంసంపూజ్యాహ-భద్రంతే- ఆత్మనోనిర్జనవనావస్థాన
కారణమాఖ్యాతుమర్హసి. హిరణ్యకోఽవదత్ -కథయామిశ్రూయతాం-

అస్తిచమ్పకవతీనామనగరీ - యత్రపరివ్రాజకానివసన్తి తత్రచూడా
కర్ణోనామపరివ్రాజకఃప్రతివసతి - సచభోజనశిష్టభిక్షాన్నసహితం భి
క్షాపాత్రంనాగదన్తకేఽవస్థాప్యస్వపితి - అహంచతదన్నముత్ప్లుత్యప్ర
త్యహంభక్షయామి - అనన్తరంతస్యప్రియసుహృద్వీణాకర్ణోనామ పరి
వ్రాజకఃసమాయాతః- తేనసహనానాకథాప్రసఙ్గావస్థితోమమత్రా
సార్థంజర్జరవంశఖణ్డేనచూడాకర్ణోభూమిమతాడయత్ - వీణాకర్ణఉవా
చ-సఖేకిమితిమమకథావిరక్తోఽన్యాసక్తోభవాన్॥ యతః ॥ శ్లో॥ముఖం
ప్రసన్నంవిమలాచదృష్టిః కథానురాగోమధురాచవాణీ । స్నేహోధికః
సంభ్రమదర్శనంచసదాఽనురక్తస్యజనస్యలక్షణం ॥ అతుష్టిదానంకృత
పూర్వనాశనంహ్యమాననందుశ్చరితానుకీర్తనం। కథాప్రసఙ్గేనచనామ
విస్మృతిర్విరక్తభావస్యజనస్యలక్షణం॥ వా ॥ చూడాకర్ణేనోక్తం-భద్ర
నాహంవిరక్తః- కింతుపశ్యాయంమూషికోమమాపకారీసదాపాత్రస్థభి
క్షాన్నంభక్షయతి - వీణాకర్ణోనాగదన్తకమవలోక్యాహ-కథంమూషికః
స్వల్పబలోఽప్యేతావద్దూరముత్పతతి-తదత్రకేనాపికారణేనభవితవ్యం॥
తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥ అకస్మాద్యువతీవృద్ధంకేశేష్వాకృష్యచుమ్బతి।పతింని
ర్దయమాలిఙ్గ్యహేతురత్రభవిష్యతి ॥ వా ॥ చూడాకర్ణఃపృచ్ఛతికథమే
తత్-వీణాకర్ణఃకథయతి - అస్తిగౌడదేశేకౌశామ్బీనామనగరీతస్యాం
చన్దనదాసనామావణిఙ్మహాధనోనివసతి - తేనపశ్చిమేవయసివర్తమా
నేనకామాధిష్ఠితచేతసాధనదర్పాల్లీలావతీనామవణిక్పుత్రీపరిణీతా-సా
చమకరకేతోర్విజయవైజయన్తీవయౌవనవతీబభూవ- సచవృద్ధఃపతిస్త
స్యాఃసన్తోషాయనాభవత్ ॥యతః॥శ్లో॥శశినీవహిమార్తానాంఘర్మార్తా
నాంరవావివ।మనోనరమతేస్త్రీణాం జరయాపీడితేపతౌ ॥ అన్యచ్చ ॥
పలితేష్వపిదృష్టేషు పుంసఃకానామకామితా । భైషజ్యమివమన్యన్తే
యదన్యమనసఃస్త్రియః॥వా॥సచవృద్ధపతిస్తస్యామతీవానురాగవాన్ ॥
యతః॥శ్లో॥ధనాశాజీవితాశాచగుర్వీప్రాణభృతాంసదా।వృద్ధస్యతరుణీ
భార్యాప్రాణేభ్యోఽపిగరీయసీ ॥ అపిచ॥నోపభోక్తుంనచత్యక్తుంశక్నో
తివిషయాఞ్జరీ । అస్థినిర్దశనశ్శ్వేవజిహ్వయాలేఢికేవలం॥వా॥అథసాలీ

లావతీయౌవనదర్పాదతిక్రాన్తకులమర్యాదా కేనాపి వణిక్ పుత్రేణ స
హానురాగవతీ బభూవ॥ యతః॥ శ్లో॥ స్వాతన్త్ర్యం పితృమన్దిరే నివసతిర్యా
త్రోత్సవే సంగతి ర్గోష్ఠీ పూరుషసన్నిధావనియమో వాసో విదేశే తథా।
సంసర్గః సహపుంశ్చలీభిరసకృద్వృత్తేర్నిజాయాః క్షతిః పత్యుర్వార్ధక
మీర్ష్యితం ప్రవసనం నాశస్య హేతుః స్త్రియాః॥ అపరంచ॥ పానం దుర్జన
సంసర్గః పత్యా చ విరహోఽటనం। స్వప్నశ్చాన్యగృహే వాసో నారీణాం
దూషణాని షట్॥ కించ॥ స్థానం నాస్తి క్షణం నాస్తి నాస్తి ప్రార్థయితా న
రః। తేన నారద నారీణాం సతీత్వముపజాయతే॥ అన్యచ్చ॥ న స్త్రీణామప్రి
యః కశ్చిత్ ప్రియో వాఽపి న విద్యతే। గావస్తృణమివారణ్యే ప్రార్థయ
న్తి నవం నవం॥ సువేషం పురుషం దృష్ట్వా భ్రాతరం యది వా సుతం। యోనిః
క్లిద్యతి నారీణాం సత్యం సత్యం హి నారద॥ స్త్రియో హి చపలా నిత్యం దే
వానామపి విశ్రుతం। తాశ్చాపి రక్షితా యేషాం తే నరాః సుఖభాగినః॥ న
లజ్జా న వినీతత్వం న దాక్షిణ్యం న భీరుతా। ప్రార్థకాభావ ఏవేతి సతీత్వే కా
రణం స్త్రియాః॥ అపరంచ॥ ఘృతకుమ్భసమా నారీ తప్తాఙ్గారసమః పు
మాన్। తస్మాద్ఘృతం చ వహ్నిం చ నైకత్ర స్థాపయేద్బుధః॥ అపిచ॥
పితా రక్షతి కౌమారే భర్తా రక్షతి యౌవనే। పుత్రాశ్చ స్థావిరే భావే న
స్త్రీ స్వాతన్త్ర్యమర్హతి॥ మాత్రా స్వస్రా దుహిత్రా వా నావివిక్తాస
నో భవేత్। బలవానిన్ద్రియగ్రామో విద్వాంసమపి కర్షతి॥
వా॥ ఏకదా సా లీలావతీ రత్నావలీకిరణకర్బురే పర్యఙ్కే తేన వణిక్పుత్రే
ణ సహ విస్రమ్భాలాపైః సుఖాసీనా తమలక్షితోపస్థితం పతిమవలోక్య స
హసోత్థాయ కేశేషు గృహీత్వా నిర్భరమాలిఙ్గ్య చుమ్బితవతీ- అత్రాం
తరే జారశ్చ పలాయితః॥ ఉక్తంచ॥ శ్లో॥ ఉశనా వేద యచ్ఛాస్త్రం యచ్చ
వేద బృహస్పతిః। స్వభావేనైవ తత్సర్వం స్త్రీబుద్ధౌ సుప్రతిష్ఠితం॥ వా॥
తదాలింగనమవలోక్య సమీపవర్తినీ కుట్టిన్యచిన్తయత్ - తతస్తయా కుట్టి
న్యా తత్కారణం జారం పరిజ్ఞాయ సా లీలావతీ గుప్తేన దణ్డేన దణ్డితా, అతోఽ
హం బ్రవీమి - అకస్మాద్యువతీ వృద్ధమిత్యాది - మూషికో వివరమాలోక్య
బిలోపవిష్టః - తేనేహ కేనాపి కారణేన భవితవ్యం - క్షణం పి చిన్త్య పరి

ప్రాజకేనోక్తం- కారణంచాత్ర బాహుళ్యార్జనమేవభవిష్యతి॥ యతః॥
శ్లో॥ ధనవాన్బలవాన్లోకేసర్వఃసర్వత్ర సర్వదా । ప్రభుత్వంధనమూ
లంహిరాజ్ఞామప్యుపజాయతే॥ వా॥ తతఃఖనిత్రమాదాయ తేనపరివ్రా
జకేనమమవివరంఖనిత్వాచిరకాలోపార్జితంధనంగృహీతం- తతఃప్రత్య
హంనిజశక్తిహీనఃసత్వోత్సాహరహితః స్వాహారమప్యుత్పాదయితుమ
క్షమఃసత్రాసస్మన్దస్మన్దముపసర్పన్ చూడాకర్ణేనావలోకితోహం - త
తస్తేనోక్తం॥ శ్లో॥ అర్థేనబలవాన్సర్వః అర్థాద్భవతిపణ్డితః। పశ్యైనం
మూషికంపాపంస్వజాతిసమతాంగతం॥ కించ॥ అర్థేనపరిహీనస్యపురు
షస్యాల్పమేధసః। క్రియాఃసర్వావినశ్యన్తిగ్రీష్మేకుసరితోయథా॥ అ
పరంచ ॥ యస్యార్థాస్తస్యమిత్రాణియస్యార్థాస్తస్యబాన్ధవాః । య
స్యార్థాస్సపుమాన్లోకేయస్యార్థాస్సహిపణ్డితః॥ అన్యచ్చ॥ అపుత్రస్యగృ
హంశూన్యంసన్మిత్రరహితస్యచ । మూర్ఖస్యచదిశశ్శూన్యాస్సర్వశూ
న్యాదరిద్రతా॥ అపిచ ॥ దారిద్ర్యాన్మరణాద్వాపిదారిద్ర్యంచవరం
స్మృతం। అల్పక్లేశేనమరణందారిద్ర్యమతిదుస్సహం॥ అన్యచ్చ ॥ తానీ
న్ద్రియాణ్యవికలానితదేవనామ సాబుద్ధిరప్రతిహతావచనంతదేవ। అర్థో
ష్మణావిరహితఃపురుషఃక్షణేనసోప్యన్యఏవభవతీతివిచిత్రమేతత్ ॥ వా॥ ఏ
తత్సర్వమాకర్ణ్యమయాఽలోచితం - మమాత్రావస్థానమయుక్తం-
ఇదానీంయచ్చాన్యస్మైఏతద్వృత్తాన్తకథనం- తదప్యనుచితం ॥ యతః ॥
శ్లో॥ అర్థనాశంమనస్తాపంగృహేదుశ్చరితానిచ । వంచనంచావమానంచ
మతిమాన్నప్రకాశయేత్ ॥ అపిచ ॥ ఆయుర్విత్తంగృహచ్ఛిద్రంమన్త్ర
మైథునభేషజం। తపోదానావమానంచనవగోప్యానియత్నతః॥ తథాచో
క్తం ॥ అత్యన్తవిముఖేదైవేవ్యర్థేయత్నేచపౌరుషే । మనస్వినోదరిద్ర
స్యవనాదన్యత్కుతస్సుఖం॥ అన్యచ్చ ॥ మనస్వీమ్రియతేకామం కార్ప
ణ్యంనతుగచ్ఛతి। అపినిర్వాణమాయాతినానలోయాతిశీతతాం॥ కించ॥
కుసుమస్తబకస్యేవద్వేవృత్తీతుమనస్వినః। సర్వేషాంమూర్ధ్నివాతిష్ఠే
ద్విశీర్యేదథవావనే॥ వా॥ యచ్చాత్రైవయాచ్ఞయాజీవనంతదతీవగర్హి
తం॥ యతః॥ శ్లో॥ వరంవిభవహీనేనప్రాణైస్సంతర్పితోనలః। నోపచా

రపరిభ్రష్టః కృపణః ప్రార్థితో జనః॥ అన్యచ్చ ॥ దారిద్ర్యాద్ధ్రియమేతి
హ్రీపరిగత స్సత్వాత్ పరిభ్రశ్యతే నిస్సత్వః పరిభూయతే పరిభవాన్ని
ర్వేదమాపద్యతే । నిర్విణ్ణశ్శుచమేతి శోకనిహతో బుద్ధ్యా పరిత్యజ్యతే ని
ర్బుద్ధిః క్షయమేత్యహో నిధనతా సర్వాపదామాస్పదం॥ కించ ॥ వరం
మౌనం కార్యం నచ వచనముక్తం యదనృతం వరం క్లైబ్యం పుంసాం నచ పరక
ళత్రాభిగమనం। వరం ప్రాణత్యాగో నచ పిశునవాక్యేష్వభిరుచిర్వరం
భిక్షాశిత్వం నచ పరధనాస్వాదనసుఖం॥ వరం శూన్యా శాలా నచ ఖలు వరో
దుష్టవృషభో వరం వేశ్యాపత్నీ నపునరాసీతా కులవధూః। వరం వాసోఽర
ణ్యే నపునరవివేకాధిపపురే వరం ప్రాణత్యాగో నపునరధమానాముపగ
మః॥ అపిచ ॥ సేవేవ మానమఖిలం జ్యోత్స్నేవ తమో జరేవ లావణ్యం। హ
రిహరకథేవ దురితం గుణశతమప్యర్థితా హరతి ॥ వా ॥ ఇతి విమృశ్య తత్ కి
మహం పరపిణ్డేనాత్మానం భోజయామి - కష్టం భోస్తదపి ద్వితీయం మృత్యు
ద్వారం॥ యతః॥ శ్లో॥ పల్లవగ్రాహిపాణ్డిత్యం క్రయక్రీతం చ మైథునం।
భోజనం చ పరాధీనం తిస్రః పుంసాం విడమ్బనాః ॥ అన్యచ్చ॥ రోగీ చిరప్ర
వాసీ పరాన్నభోజీ పరగృహశాయీ చ । యజ్జీవతి తన్మరణం యన్మరణం త
స్యవిశ్రామః ॥ వా ॥ ఇత్యాలోచ్యాపి లోభాత్ పునరప్యర్థం గ్రహీతుం
గృహమకరవం॥ తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥ లోభేన బుద్ధిశ్చలతి లోభో జనయతే
తృషం। తృషార్తో దుఃఖమాప్నోతి పరత్రేహ చ మానవః॥ వా ॥ తతో వీణాక
ర్ణేనాహం జర్జరవంశఖణ్డేన తాడితోఽచిన్తయం - లుబ్ధో హ్యసన్తుష్టో నియ
తమాత్మద్రోహీ భవతి॥ శ్లో॥ ధనలుబ్ధో హ్యసంతుష్టోఽనియతాత్మా జితేం
ద్రియః। సర్వా ఏవాపదస్తస్య యస్య తుష్టం న మానసం ॥ తథాచ ॥ స
ర్వాః సంపత్తయస్తస్య సన్తుష్టం యస్య మానసం। ఉపానద్గూఢపాదస్య
నతు చర్మావృతేవ భూః॥ అన్యచ్చ ॥ సన్తోషామృతతృప్తానాం యత్ సుఖం
శాంతచేతసాం। కుతస్తద్ధనలుబ్ధానామితశ్చేతశ్చ ధావతాం॥ కించ ॥ తే
నాధీతం శ్రుతం తేన తేన సర్వమనుష్ఠితం । యేనాశాః పృష్ఠతః కృత్వా నై
రాశ్యమవలంబితం॥ అపిచ ॥ అసేవితేశ్వరద్వారమదృష్టవిరహవ్యథం
అనుక్తక్లీబవచనం ధన్యం కస్యాపి జీవనం॥ యతః ॥ నయోజనశతం దూరం

వాహ్యమానస్యతృష్ణయా।సన్తుష్టస్యకరప్రాప్తేప్యర్థేభవతినాదరః॥వా॥
తదత్రమూరస్థోచితకార్యపరిచ్ఛేదఃశ్రేయాన్॥ ఉక్తంచ॥శ్లో॥ కోధర్మో
భూతదయాకింసౌఖ్యమరోగితాజగతిజన్తోః। కఃస్నేహఃసద్భావఃకింపా
ణ్డిత్యంపరిచ్ఛేదః॥ తథాచ॥ పరిచ్ఛేదోహిపాణ్డిత్యంయదాపన్నావిపత్త
యా। అపరిచ్ఛేదకర్తౄణాంవిపదస్స్యుఃపదేపదే॥తథాహి॥ త్యజేదేకం
కులస్యార్థేగ్రామస్యార్థేకులంత్యజేత్। గ్రామంజనపదస్యార్థేఆత్మార్థే
పృథివీంత్యజేత్॥ కించ॥ మహతాంస్థానమాశ్రిత్య ఫలంకర్మానుసార
తః। హారస్యకంఠలగ్నోఽపి వాతంఖాదతివాసుకిః॥ అపరంచ॥ పా
నీయంవానిరాయాసంస్వాద్వన్నంవాభయోత్తరం। విచార్యఖలుపశ్యా
మితత్సుఖంయత్రనిర్వృతిః॥ వా॥ ఇత్యాలోచ్యాహంనిర్జనవనమాగతః
యతః॥ శ్లో॥ వరంవనంవ్యాఘ్రగజేంద్రసేవితం ద్రుమాలయఃపక్వఫ
లాంబుభక్షణం। తృణానిశయ్యాపరిధానవల్కలం నబన్ధుమధ్యేధనహీన
జీవనం॥ వా॥ తతోఽస్మాత్ పుణ్యోదయాదనేనమిత్రేణాహంస్నేహా
నువృత్త్యానుగృహీతః- అధునాపుణ్యఫలోదయాత్ భవదాశ్రయఃస్వర్గ
ఏవమయాప్రాప్తః॥ యతః॥ శ్లో॥ సంసారవిషవృక్షస్యద్వేఫలేచామృ
తోపమే। కావ్యామృతరసాస్వాదఃసంగమస్సజ్జనైస్సహ॥ అపరంచ॥స
త్సఙ్గఃకేశవేభక్తిర్గంగామ్భసినిమజ్జనం। అసారేఖలుసంసారే త్రీణిసా
రాణిభావయేత్॥ మన్థరఉవాచ॥ అర్థాఃపాదరజస్సమాగిరినదీవేగోప
మంయౌవనం మానుష్యంజలబిన్దులోలచపలంఫేనోపమంజీవనం। ధర్మం
యోనకరోతినిశ్చలమతిఃస్వర్గార్గళోద్ఘాటనం పశ్చాత్తాపహతోజరాపరి
ణతఃశోకాగ్నినాదహ్యతే॥ వా॥ యుష్మాభిరతిసఞ్చయఃకృతస్తస్యాయం
దోషః॥ శృణు॥ శ్లో॥ ఉపార్జితానాంవిత్తానాంత్యాగఏవహిరక్షణం।
తటాకోదరసంస్థానాంపరీవాహఇవాంభసాం॥ అన్యచ్చ॥ యదధోఽధః
క్షితౌవిత్తంనిచఖానమితంపచః। తదధోనిలయంగన్తుంచక్రేపన్థానమగ్ర
తః॥ యతః॥ నిజసౌఖ్యంనిరున్ధానోయోధనార్జనమిచ్ఛతి। పరార్థంభా
రవాహీవక్లేశస్యైవహిభాజనం॥ తథాచోక్తం॥ దానోపభోగహీనేనధ
నేనధనినోయది। పృథ్వీఖాతనిఖాతేనధనేనధనినోవయం॥ అన్యచ్చ॥ అస్త

మ్మోభోగేనసామాన్యంకృపణస్యధనంపరైః। అస్యేదమితిసంబంధోహానౌ
దుఃఖేనగమ్యతే॥ అపిచ॥ నదేవాయనవిప్రాయనబన్ధుభ్యోనచాత్మనే।
కృపణస్యధనంయాతివహ్నితస్కరపార్థివైః॥ తథాచోక్తం॥ దానంప్రి
యవాక్సహితంజ్ఞానమగర్వంక్షమాన్వితంశౌర్యం । త్యాగసహితంచవి
త్తందుర్లభమేతచ్చతుష్టయంజగతి॥ఉక్తంచ॥కర్తవ్యస్సంచయోనిత్యంక
ర్తవ్యోనాతిసంచయః। పశ్యసంచయశీలోఽసౌధనుషాజమ్బుకోహతః॥
వా॥ తావాహతుః-కథమేతత్-మన్థరఃకథయతి - అస్తికల్యాణకటకేభై
రవనామావ్యాధః - సచైకదామాంసలుబ్ధోధనురాదాయవిన్ధ్యాటవీమ
ధ్యంగతః - తతస్తేనవ్యాపాదితంమృగమాదాయగచ్ఛతాఘోరాకృతి
స్సూకరోదృష్టః- తేనవ్యాధేనమృగంభూమౌనిధాయసూకరఃశరేణహ
తః - సూకరేణాపిఘనఘోరగర్జనంకృత్వాముష్కదేశేహతఃసచ్ఛిన్న
ద్రుమఇవభూమౌపపాత॥యతః॥ శ్లో॥జలమగ్నిర్విషంశస్త్రంక్షుద్వ్యా
ధీపతనంగిరేః । నిమిత్తంకించిదాసాద్యదేహీప్రాణైర్విముచ్యతే॥ వా॥
అథతయోఃపాదాస్ఫాలనేనసర్పోఽపిమృతః-అత్రాన్తరేదీర్ఘరావనా
మాజమ్బుకఃపరిభ్రమన్నాహారార్థీతాన్ మృతాన్మృగవ్యాధసర్పసూ
కరానాలోక్యాచింతయత్-మహద్భోజ్యంమేసముపస్థితం॥అథవా॥ శ్లో॥
అచిన్తితానిదుఃఖానియథైవాయాంతిదేహినాం । సుఖాన్యపితథామన్యే
దైన్యమత్రాతిరిచ్యతే॥ వా ॥ భవత్వేషాంమాంసైర్మాసత్రయంసమ
ధికంభోజనంమేభవిష్యతి. ఉక్తంచ॥శ్లో॥మాసమేకంనరోయాతిద్వౌమా
సౌమృగసూకరౌ। అహిరేకందినంయాతిఅద్యభక్ష్యోధనుర్గుణః॥ వా॥ త
తఃప్రథమబుభుక్షాయామిదంనిస్స్వాదుకోదండలగ్నంస్నాయుబంధనం
ఖాదామి- ఇత్యుక్త్వాతథాఽకరోత్ - తతశ్ఛిన్నేస్నాయుబన్ధనేఉత్పతి
తేనధనుషాహృదిభిన్నఃసదీర్ఘరావఃపంచత్వంగతః - అతోహంబ్రవీమిక
ర్తవ్యఃసంచయోనిత్యమిత్యాది॥ తథాచ॥శ్లో॥ యద్దదాతియదశ్నాతితదే
వధనినోధనం। అన్యేమృతస్యక్రీడంతిదారైరపిధనైరపి॥ వా ॥ ఇదానీం
కిమతిక్రాన్తోపవర్ణనేన॥యతః॥ శ్లో॥ నాప్రాప్యమభివాఞ్ఛంతినష్టంనే
చ్ఛంతిశోచితుం। ఆపత్స్వపినముహ్యంతినరాఃపండితబుద్ధయః ॥

తత్ సఖెసర్వథాత్వయాసోత్సాహేనభవితవ్యం॥యతః॥ శ్లో॥ శాస్త్రా
ణ్యధీత్యాపిభవన్తిమూర్ఖాయస్తుక్రియావాన్పురుషఃసవిద్వాన్ । సుచి
న్తితంచౌషధమాతురాణాంననామమాత్రేణకరోతిశాన్తిమ్॥ అన్యచ్చ॥
నస్వల్పమప్యధ్యవసాయభీరోఃకరోతివిజ్ఞానవిధిర్గుణంహి। అన్ధస్యకింహ
స్తతలస్థితోపిప్రకాశయత్యర్థమిహప్రదీపః ॥ వా॥తదత్రసఖెదశావిశే
షేశాన్తిఃకరణీయా । ఇతివిజ్ఞాయమతిమాన్ స్వస్థానంనపరిత్యజేదితికా
పురుషవచనమేతత్ ॥యతః॥ శ్లో॥కోధీరస్యమనస్వినఃస్వవిషయఃకోవా
విదేశస్తథా యందేశంశ్రయతేతమేవకురుతేబాహుప్రతాపార్జితం।
యద్దంష్ట్రానఖలాఙ్గలప్రహరణః సింహోవనంగాహతే తస్మిన్నేవహ
తద్విపేన్ద్రరుధిరస్తృష్ణాంఛినత్త్యాత్మనః॥అపరంచ॥ నిపానమివమణ్డూ
కాఃసరఃపూర్ణమివాణ్డజాః। సోద్యోగంనరమాయాన్తివివశాఃసర్వసం
పదః॥అన్యచ్చ॥ సుఖమాపతితంసేవేద్దుఃఖమాపతితంతథా । చక్రవత్
పరివర్తన్తేదుఃఖానిచసుఖానిచ॥ అపిచ ॥ ఉత్సాహసంపన్నమదీర్ఘసూ
త్రంక్రియావిధిజ్ఞంవ్యసనేష్వయుక్తం । శూరంకృతజ్ఞం దృఢసౌహృ
దంచలక్ష్మీఃస్వయంయాతినివాసహేతోః॥విశేషతశ్చ ॥ వినాప్యర్థైర్ధీ
రఃస్పృశతిబహుమానోన్నతిపదం సమాయుక్తోప్యర్థైః పరిభవపదం
యాతికృపణః। స్వభావాదుద్భూతాంగుణసముదయావాప్తివిషయాం
ద్యుతింసైంహీంకింశ్వాధృతకనకమాలోపిలభతే॥ కించ ॥ ధనవానితిహి
మదస్తేకింగతవిభవోవిషాదముపయాతి। కరనిహితకన్దుకసమాభవన్తిసం
పదోమనుష్యాణాం॥అపరంచ॥అభ్రచ్ఛాయాఖలప్రీతిర్నవసస్యానియో
షితః। కించిత్కాలోపభోగ్యానియౌవనానిధనానిచ॥అన్యచ్చ॥వృత్త్య
ర్థంనాతిచేష్టేతసాహిధాత్రైవనిర్మితా । గర్భాదుత్పతితేజన్తౌమాతుః
ప్రస్రవతఃస్తనౌ॥వా॥ఇతిశ్రుత్వాలఘుపతనకోబ్రూతే - ధన్యోసిమం
థరసర్వదాశ్లాఘ్యగుణోసి ॥ సఖే॥ శ్లో॥యేనశుక్లీకృతాహంసాఃశుకా
శ్చహరితీకృతాః । మయూరాశ్చిత్రితాయేన సతేవృత్తింవిధాస్యతి ॥
వా॥అపరంచసతాంరహస్యంశృణుమిత్ర ॥ శ్లో ॥ జనయన్త్యర్జనేదుః
ఖంతాపయన్తివిపత్తిషు। మోహయన్తిచసంపత్తౌకథమర్థాఃసుఖావహాః॥

అపరంచ ॥ ధర్మార్థంయస్యవిత్తేహావరంతస్యనిరీహతా। ప్రక్షాళనాద్ధి పఙ్కస్యదూరాదస్పర్శనంవరం॥యతః ॥ యథాహ్యామిషమాకాశేపక్షిభిఃశ్వాపదైర్భువి। భక్ష్యతేసలిలేమత్స్యైస్తథాసర్వత్రవిత్తవాన్॥ అన్యచ్చ ॥ రాజతఃసలిలాదగ్నేశ్చోరతఃస్వజనాదపి। భయమర్థవతాం నిత్యంమృత్యోఃప్రాణభృతామివ॥ తథాహి ॥ జన్మనిక్లేశబహులే కింనుదుఃఖమతఃపరం। ఇచ్ఛాసంపద్యతోనాస్తియత్రేచ్ఛానివర్తతే॥వా॥అన్యచ్చభ్రాతఃశృణు ॥ శ్లో॥ ధనంతావత్సులభంలబ్ధంకృచ్ఛ్రేణపాల్యతే।లబ్ధనాశోయథామృత్యుస్తస్మాదేతన్నచిన్తయేత్ ॥ తృష్ణాంచేత్పరిత్యజ్యకోదరిద్రఃకఈశ్వరః। తస్యాశ్చేత్ప్రసరోదత్తోదాస్యంచశిరసిస్థితం॥అపరంచ॥యద్యదేవహివాఞ్ఛేతతతోవాఞ్ఛాప్రవర్తతే।ప్రాప్తఏవార్థతఃసోర్థస్తతోవాఞ్ఛానివర్తతే ॥ వా॥కింబహునా-విస్రమ్భాలాపైర్మయైవసహాత్రకాలోనీయతాం॥ యతః ॥ శ్లో॥ఆమరణాన్తాఃప్రణయాఃకోపాస్తత్క్షణభఙ్గురాః।పరిత్యాగాశ్చనిఃసఙ్గాభవంతిహిమహాత్మనాం॥ సర్వత్రజంతోర్నియమాత్ పతనాంతాఃసముచ్ఛ్రయాః। సంయోగాశ్చవియోగాన్తామరణాన్తంహిజీవనం॥యతః ॥ సన్తఏవసతాంనిత్యమాపదుద్ధరణక్షమాః। గజానాంపఙ్కమగ్నానాంగజాఏవధురన్ధరాః॥ తథాచ ॥ గుణినిగుణజ్ఞోరమతేనాగుణశీలస్యగుణినిపరితోషః అలిరేతివనాత్పద్మంనతుభేకస్త్వేకవాసోపి॥అపరంచ॥ శ్లాఘ్యస్సఏకోభువిమానవానాంసఉత్తమస్సత్పురుషస్సధన్యః। యస్యార్థినోవాశరణాగతావానాశావిభిన్నావిముఖాఃప్రయాన్తి ॥ వా॥ తదేవంతేస్వేచ్ఛాహారవిహారంకుర్వాణాః సంతుష్టాఃసుఖంనివసన్తి - అథచిత్రాంగనామామృగఃకేనాపిత్రాసితస్తత్రాగత్యమిళితః-తతఃపశ్చాదాయాన్తం భయహేతుమవలోక్యమన్థరోజలప్రవిష్టోమూషికశ్చ వివరంప్రవిష్టః - ఉడ్డీయమానఃకాకోవృక్షాగ్రంగతః- తతోలఘుపతనకేనసుదూరంనిరూప్యభయహేతుర్నకోప్యవలోకితః - పశ్చాదాగత్యపునఃసర్వే మిళిత్వోపవిష్టాః-మన్థరేణోక్తంభద్రంమృగకుశలంతే - స్వేచ్ఛయోదకాద్యాహారోనుభూయతాంఅత్రావస్థానేనవనమిదంసనాథీక్రియతాంచిత్రా

శ్లో బ్రూతే లుబ్ధకత్రాసితో౽హంభవతాంశరణమాగతః॥యతః॥ శ్లో॥లో
భాద్వాథభయాద్వాపిసంత్యజేచ్ఛరణాగతం। బ్రహ్మహత్యాసమంత
స్యపాపమాహుర్మనీషిణః॥వా॥తతశ్చభవద్భిఃసహామిత్రత్వమిచ్ఛామి-
హిరణ్యకో౽వదత్ - మిత్రత్వంతావదస్మాభిఃసహాయత్నేననిష్పన్నమేవ
భవతః-యతః॥శ్లో॥ ఔరసంకృతసంబన్ధంతథావంశక్రమాగతం। రక్షి
తంవ్యసనేభ్యశ్చమిత్రంజ్ఞేయంచతుర్విధం॥ వా॥ తదత్రస్వగృహనిర్వి
శేషేణస్థీయతాం - తచ్ఛ్రుత్వామృగస్సానన్దఃకృతస్వేచ్ఛాహారఃపా
నీయంపీత్వాజలాసన్నతరుచ్ఛాయాయాముపవిష్టః॥యతః॥ శ్లో॥కూపో
దకంవటచ్ఛాయాశ్యామాస్త్రీచేష్టకాగృహం। శీతకాలేభవేదుష్ణముష్ణ
కాలేతుశీతలం॥వా॥అథమన్థరోబ్రూతే-సఖేమృగకేనత్రాసితో౽సి - అ
స్మిన్నిర్జనవనేకదాచిత్ కింవ్యాధాస్సంచరన్తి-మృగేణోక్తం - అస్తి
కలిఙ్గవిషయే రుక్మాఙ్గదోనామనృపతిః - సచదిగ్విజయక్రమేణాగత్య
చన్ద్రభాగాతీరేసమావాసితోవర్తతే - ప్రాతశ్చతేనాత్రాగత్యక
ర్పూరసరస్సమీపేభవితవ్యమితివ్యాధానాం ముఖాత్కింవదన్తీశ్రూ
యతే-తదత్రాపిప్రాతరవస్థానంభయహేతుకమిత్యాలోచ్యయథాకా
ర్యంతథారభ్యతాం - తచ్ఛ్రుత్వాకూర్మఃసభయమాహ-జలాశయాన్త
రంగచ్ఛామి-కాకమృగావప్యుక్తవన్తౌ - ఏవమస్తు-హిరణ్యకోవిమృశ్యా
బ్రవీత్ - తేనపునర్జలాశయేప్రాప్తే- మన్థరస్యకుశలంస్థలేగచ్ఛతఃకింవి
ధం॥యతః॥శ్లో॥అమ్భాంసిజలజన్తూనాందుర్గందుర్గనివాసినాం। స్వభూ
మిశ్చపదాతీనాంరాజ్ఞాంసైన్యంపరంబలం॥ వా ॥ సఖేలఘుపతనకఅనే
నోపదేశేనతథాభవిష్యతి॥ శ్లో॥స్వయంవీక్ష్యయథావధ్వాఃపీడితంస్తన
కుట్మలం। వణిక్పుత్రోభవేద్దుఃఖీత్వంతథైవభవిష్యసి॥వా॥ తేఊచుః-
కథమేతత్-హిరణ్యకఃకథయతి- అస్తికాన్యకుబ్జవిషయేరాజావీరసేనో
నామ - తేనవీరపురనామ్నినగరేతుఙ్గబలోనామరాజపుత్రోయువరా
జఃకృతః - సచమహాధనస్తరుణఃఏకదాస్వనగరంభ్రామ్యన్నతిప్రౌఢ
యౌవనాంలావణ్యవతీంనామవణిక్పుత్రవధూమాలోకయామాస త
తఃస్వహర్మ్యంగత్వా స్మరాకులితమతిస్తస్యాః కృతేదూతీంప్రేషిత

వాన్॥ యతః ॥ శ్లో ॥ సన్మార్గస్తావదాస్తే ప్రభవతిపురుషస్తావదేవేంద్రియాణాంలజ్జాంతావద్విధత్తేవినయమపిసమాలమ్బతే తావదేవ ॥ భ్రూచాపాకృష్టముక్తాః శ్రవణపథగతానీలపక్ష్మాణపతే యావల్లీలావతీనాం నహృదిపరిణతాదృష్టిబాణాఃపతన్తి॥ వా॥ సాపిలావణ్యవతీతదవలోకనక్షణాత్ ప్రభృతిస్మరశరప్రహారజర్జరితహృదయాతదేకచిత్తాభవత్ ॥ తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ అసత్యంసాహసంమాయామాత్సర్యంచాతిలుబ్ధతా। నిర్గుణత్వమశౌచత్వంస్త్రీణాందోషాఃస్వభావజాః ॥ వా॥అథదూతీవచనంశ్రుత్వాలావణ్యవత్యువాచ- అహంచపతివ్రతాపరపురుషస్పర్శమాత్రమపినకరోమి॥యతః ॥ శ్లో॥ సాభార్యాయాగృహేదక్షాసాభార్యాయాప్రజావతీ। సాభార్యాయాపతిప్రాణాసాభార్యాయాపతివ్రతా॥ అన్యచ్చ॥నసాభార్యేతివక్తవ్యాయస్యాంభర్తానతుష్యతి । తుష్టేభర్తరినారీణాంసంతుష్టాస్సర్వదేవతాః॥ కోకిలానాంస్వరోరూపంనారీరూపంపతివ్రతా।విద్యారూపంకురూపాణాంక్షమారూపంతపస్వినాం ॥ భర్తాయస్యాగుణాన్ బ్రూతే శీలధర్మసమన్వితాన్ । అగ్నిసాక్షికమర్యాదోభర్తాహిశరణంస్త్రియాః॥ వా।తతోయద్యదాదిశతిమేప్రాణేశ్వరస్తదేవాహమవిచారితంకరోమి-దూత్యోక్తం-అపిసత్యమేతత్ - లావణ్యవత్యువాచ - సత్యమేవైతత్ - తతోదూత్యాగత్వాతత్సర్వంతుఙ్గబలస్యాగ్రేనివేదితం-తచ్ఛ్రుత్వాతుఙ్గబలోవదత్- స్వామినానీయసమర్పయితవ్యేతికథమేతచ్ఛక్యం - కుట్టిన్యాహ - ఉపాయఃక్రియతాం ॥ తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ ఉపాయేనహియచ్ఛక్యంనతచ్ఛక్యంపరాక్రమైః। సృగాలేనహతోహస్తీగచ్ఛతాపఙ్కవర్త్మని॥ వా॥రాజపుత్రఃపృచ్ఛతి-కథమేతత్-సాకథయతి - అస్తిబ్రహ్మారణ్యేకర్పూరతిలకోనామహస్తీ-తమవలోక్యసర్వేసృగాలాశ్చిన్తయన్తి - యద్యయంకేనాప్యుపాయేనమ్రియతే - తదాస్మాకమేతద్దేహేనమాసచతుష్టయస్య స్వేచ్ఛాభోజనంభవిష్యతి-తత్రైకేనవృద్ధసృగాలేనప్రతిజ్ఞాతం - మయాబుద్ధిప్రభావాదస్యమరణంసాధయితవ్యం-అనన్తరంసవఞ్చకః కర్పూరతిలకసమీపంగత్వాసాష్టాఙ్గపాతంప్రణమ్యోవాచ-దేవదృష్టిప్రసాదంకురు - హ

స్త్రీబ్రూతే-కస్త్వం-కుతఃసమాయాతః - సోవదత్ - జమ్బుకోహం-స
ర్వైర్వనవాసిభిఃపశుభిర్మిళిత్వాభవత్సకాశంప్రస్థాపితః-యద్వినారా
జ్ఞావస్థాతుంనయుక్తం తదత్రాటవీరాజ్యేభిషేక్తుంభవాన్ సర్వస్వా
మిగుణోపేతోనిరూపితః॥యతః॥ శ్లో॥కులాచారజనాచారైరతిశుద్ధః ప్ర
తాపవాన్।ధార్మికోనీతికుశలఃసస్వామీయుజ్యతేభువి ॥ వా॥అపరంచ
పశ్య॥ శ్లో ॥ రాజానంప్రథమంవిన్దేత్తతోభార్యాంతతోధనం।రాజన్య
సతిలోకేస్మిన్కుతోభార్యాకుతోధనం ॥ అన్యచ్చ॥పర్జన్యఇవభూతానా
మాధారఃపృథివీపతిః।వికలేపిహిపర్జన్యేజీవ్యతేనతుభూపతౌ॥కించ॥ నియ
తవిషయవర్తీప్రాయశోదణ్డయోగాత్ జగతిపరవశేస్మిన్దుర్లభస్సా
ధువృత్తః॥ కృశమపివికలంవావ్యాధితంవాధనంవాపతిమపికులనారీదణ్డ
భీత్యాభ్యుపైతి॥ వా ॥ తద్యథాలగ్నవేళానచలతి-తథాకృత్వాసత్వర
మాగమ్యతాందేవేన-ఇత్యుక్త్వోత్థాయచలితః - తతోసౌరాజ్యలోభా
కృష్టఃకర్పూరతిలకఃసృగాలవర్త్మనాధావన్మహాపఙ్కేనిమగ్నః - తత
స్తేనహస్తినోక్తం-సఖేసృగాలకిమధునావిధేయం - మహాపఙ్కేపతితో
హం-సృగాలేనవిహస్యోక్తం - దేవమమపుచ్ఛాగ్రేహస్తందత్వోత్తిష్ఠ
యస్యవచసిత్వయావిశ్వాసఃకృతః - తస్యఫలమేతత్ - తథాచోక్తం॥
శ్లో॥ యదాసత్సంగరహితోభవిష్యసిభవిష్యసి । తదాసజ్జనగోష్ఠీషుపతి
ష్యసిపతిష్యసి॥ వా॥ తతోమహాపఙ్కేనిమగ్నోహస్తీసృగాలైర్భక్షితః-
అతోహంబ్రవీమి- ఉపాయేనహియచ్ఛక్యమిత్యాది - తతఃకుట్టిన్యుపదే
శేనతంచారుదంతనామానంవణిక్పుత్రం సరాజపుత్రఃసేవకంచకార -
తతోసౌతేనసర్వవిశ్వాసకార్యేషునియోజితః- ఏకదాతేనరాజపుత్రే
ణస్నాతానులిప్తేనకనకాలంకారధారిణోక్తం- మయామాసమేకంయా
వద్గౌరీవ్రతంకర్తవ్యం - తదద్యారభ్యప్రతిరాత్రికులకన్యామేకాంయు
వతిమానీయసమర్పయ- సామయాయథోచితేనవిధినాపూజయితవ్యా-
తతః సచారుదన్తస్తథావిధాంతరుణీమానీయసమర్పయతి - పశ్చాత్
ప్రచ్ఛన్నఃకిమయంకరోతీతినిరూపయతి - సచతుఙ్గబలస్తాంయువతిమ
స్పృశన్నేవ దూరాద్వస్త్రాలఙ్కారగన్ధచన్దనైః సంపూజ్యరక్షకం ద

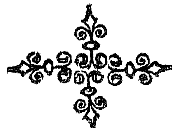
త్వాప్రస్థాపయతి- అథవణిక్పుత్రేణతద్దృష్ట్వోపజాతవిశ్వాసేనలోభా
కృష్టమనసాస్వవధూర్లీలావతీసమానీయసమర్పితా- సచతుర్గబలస్తాం
హృదయప్రియాంలావణ్యవతీం విజ్ఞాయససంభ్రమముత్థాయ నిర్దయ
మాలిఙ్గ్యానన్దోన్మీలితలోచనఃపర్యఙ్కేతయాసహవిలలాస- తదాలోక్య
వణిక్పుత్రశ్చిత్రలిఖితఇవేతికర్తవ్యతామూఢఃపరంవిషాదముపాగతః-అ
తోహంబ్రవీమిస్వయంవీక్ష్యేత్యాది - తథాత్వయాపిభవితవ్యమితి -
తతస్తద్వచనమవధార్యమహతాభయేనమన్థరో జలాశయముత్సృజ్యచ
లితః- తేపిహిరణ్యకాదయస్తమనుగచ్ఛన్తి-తతఃస్థలేగచ్ఛన్ కేనాపివ్యా
ధేనవనంపర్యటతాసమన్థరఃప్రాప్తః - ప్రాప్యతంగృహీత్వోత్థాప్యధ
నుషిబద్ధ్వాక్షుత్పిపాసాకులఃస్వగృహాభిముఖంచలితః- అథతేమృగవా
యసమూషికాఃపరంవిషాదముపగతవన్తస్తమనుజగ్ముః - తతోహిరణ్య
కోవిలపతి॥శ్లో॥ఏకస్యదుఃఖస్యనయావదన్తంగచ్ఛామ్యహంపారమివా
ర్ణవస్య । తావద్ద్వితీయంసముపస్థితంమేఛిద్రేష్వనర్థాబహులీభవన్తి॥
స్వభావజంతుయన్మిత్రం భాగ్యేనైవాభిజాయతే । తదకృత్రిమసౌహా
ర్దమాపత్స్వపినముఞ్చతి॥నమాతరినదారేషునసోదర్యేనచాత్మజే। విశ్వా
సస్తాదృశఃపుంసాంయావన్మిత్రేస్వభావజే ॥ ఇతిముహుర్విచిన్త్య- అ
హోమేదుర్దైవం॥యతః ॥ స్వకర్మసన్తానవిచేష్టితానికాలాన్తరా
వృత్తశుభాశుభాని । ఇహైవదృష్టానిమయైవతానిజన్మాన్తరాణీవదశాఫ
లాని॥అథవా॥కాయస్సన్నిహితాపాయస్సంపదఃపదమాపదాం । సమా
గమాస్సాపగమాఃసర్వముత్పాదిభఙ్గురం॥పునర్విమృశ్యాహ॥ శోకారా
తిభయత్రాణంప్రీతివిశ్రమ్భభాజనం । కేనరత్నమిదంసృష్టంమిత్రమి
త్యక్షరద్వయం॥కించ ॥ మిత్రంప్రీతిరసాయనంనయనయోరానన్దనంచే
తసఃపాత్రంయత్సుఖదుఃఖయోస్సహభవేన్మిత్రేణతద్దుర్లభం॥ యేచా
న్యేసుహృదఃసమృద్ధిసమయేద్రవ్యాభిలాషాకులాః తేసర్వత్రమిళన్తిత
త్త్వనికషగ్రావాతుతేషాంవిపత్॥వా॥ ఇతిబహువిలప్యహిరణ్యకశ్చి
త్రాఙ్గలఘుపతనకావాహ- యావదయంవ్యాధోవనాన్నిస్సరతితావన్మ
న్థరంమోచయితుంయత్నఃక్రియతాం ॥ తావూచతుః - సత్వరంకా

ర్యం-ఉచ్యతాం-హిరణ్యకో బ్రూతే - చిత్రాఙ్గో జలసమీపంగత్వా మృ
తమివాత్మానం దర్శయతు - కాకశ్చ తస్యోపరిస్థిత్వా చఞ్చ్వా కిమపి లిఖ
తు- నూనమనేన లుబ్ధకేన తత్ర కచ్ఛపం పరిత్యజ్య మృగమాంసార్థినా సత్వ
రం గన్తవ్యం- తతో౽హం మన్థరస్య బన్ధనం ఛేత్స్యామి-చిత్రాఙ్గ లఘుపతన
కాభ్యాం శీఘ్రం గత్వా తథానుష్ఠితే సతి స వ్యాధః శ్రాన్తః పానీయం
పీత్వా తరోరధస్తాదుపవిష్టస్తథావిధం మృగమపశ్యత్ - తతః కర్తరికా
మాదాయ ప్రహృష్టమనా మృగాన్తికం చలితః - అత్రాన్తరే హిరణ్యకే
నాగత్య ఛిన్నబన్ధనః స కూర్మః సత్వరం జలాశయం ప్రవిష్టః - స మృగ ఆస
న్నం తం వ్యాధం విలోక్యోత్థాయ పలాయితః- ప్రత్యావృత్య లుబ్ధకో యా
వత్తరుతలమాయాతి తావత్కూర్మమపశ్యన్నచిన్తయత్ - ఉచితమేవై
తన్మమాసమీక్ష్యకారిణః॥యతః॥ శ్లో॥యో ధ్రువాణి పరిత్యజ్య అధ్రువా
ణి నిషేవతే। ధ్రువాణి తస్య నశ్యన్తి అధ్రువం నష్టమేవ హి ॥ తతో౽సౌ స్వ
కర్మవశాన్నిరాశః కటకం ప్రవిష్టః । కర్తవ్యాని చ మిత్రాణి దుర్గమాణి వ
నాని చ॥ పశ్య కూర్మపతిర్బద్ధో మూషికేణ విమోచితః ॥ వా॥ మన్థరాదయ
శ్చ సర్వే ముక్తాపదః స్వస్థానం గత్వా యథాసుఖమాస్థితాః - అథ రాజపు
త్రైః సానన్దముక్తం-తత్సర్వే తే సుఖినః సంపన్నాః - తత్ సిద్ధం నస్సమీ
హితం-విష్ణుశర్మోవాచ- ఏతావద్భవతామభిలషితం సంపన్నం - అపర
మపీదమస్తు ॥ శ్లో॥ మిత్రం ప్రాప్నుత సజ్జనా వనవరైర్లక్ష్మీస్సమాలభ్య
తాం భూపాలాః పరిపాలయన్తు వసుధాం శశ్వత్స్వధర్మేస్థితాః॥ ఆస్తాం
మానసతుష్టయే సుకృతినాం నీతిర్నవోఢేవ నః కల్యాణం కురుతాం జనస్య
భగవాంశ్చన్ద్రార్ధచూడామణిః ॥ ....*

ఇతి హితోపదేశే మిత్రలాభో నామ - ప్రథమకథాసంగ్రహః

సమాప్తః

శ్రీరస్తు.

అథ సుహృద్భేదః.

వా॥ అథ రాజపుత్రా ఊచుః-ఆర్య మిత్రలాభః శ్రుతః - తద్వయమిదా
నీం సుహృద్భేదం శ్రోతుమిచ్ఛామః - విష్ణుశర్మోవాచ- సుహృద్భేదం శృ
ణుత-యస్యాయమాద్యః శ్లోకః ॥ వర్ధమానో మహాన్స్నేహో మృగేన్ద్ర
వృషయోర్వనే। పిశునేనాతిలుబ్ధేన జమ్బుకేన వినాశితః॥ వా॥ రాజపుత్రై
రుక్తం-కథమేతత్ - విష్ణుశర్మా కథయతి-అస్తి దక్షిణాపథే సువర్ణవతీ నామ
నగరీ-తత్ర వర్ధమానో నామ వణిజ్నివసతి - తస్య ప్రభూతేపి విత్తే పరాన్
బన్ధూనతిసమృద్ధానవలోక్య పునరర్థవృద్ధిః కరణీయేతి మతిర్బభూవ॥ యతః॥
శ్లో॥ అధోధః పశ్యతః కస్య మహిమా నోపచీయతే। ఉపర్యుపరి పశ్యన్తః సర్వ
ఏవ దరిద్రతి॥ అపరంచ॥ బ్రహ్మహాపి నరః పూజ్యో యస్యాస్తి విపులం ధనం।
శశినస్తుల్యవంశోపి నిర్ధనః పరిభూయతే॥ అన్యచ్చ॥ అవ్యవసాయినమలసం
దైవపరం సాహసాచ్చ పరిహీణం। ప్రమదేవ పతిం వృద్ధం నేచ్ఛతి లక్ష్మీర్గ్ర
హీతుమీషదపి ॥ కించ॥ ఆలస్యం స్త్రీసేవా సరోగితా జన్మభూమివాత్స
ల్యం। భీరుత్వమసన్తోషష్షడ్వ్యాఘాతా మహత్త్వస్య॥ యతః॥ సంపదా
సుస్థిరంమన్యో భవతి స్వల్పయాపి యః। కృతకృత్యో విధిర్మన్యే న వర్ధయతి
తస్య తాం॥ అపరంచ॥ నిరుత్సాహం నిరానన్దం నిర్వీర్యమరినన్దనం। మాస్మ
సీమన్తినీ కాచిజ్జనయేత్ పుత్రమీదృశం॥ తథాచోక్తం ॥ అలబ్ధం చైవ లిప్సే
త లబ్ధం రక్షేదపేక్షయా। రక్షితం వర్ధయేత్సమ్యగ్వృద్ధం తీర్థేషు నిక్షిపేత్॥
దానభోగవిహీనాశ్చ దివసా యాన్తి యస్య వై । స కర్మకారభస్త్రేవ శ్వ
సన్నపి న జీవతి॥ యతః॥ వా॥ అలబ్ధమభీప్సతో నుయోగాద్దుఃఖప్రాప్తిరే
వ। లబ్ధస్యాప్యరక్షితస్య స్వయం భవతి వినాశః । అవర్ధమానశ్చార్థః స్వ
ల్పవ్యయోప్యఞ్జనవత్ క్షయమేతి। అనుపభుక్తధనశ్చ నిష్ప్రయోజన ఏవ॥
తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ ధనేన కిం యో న దదాతి నాశ్నుతే బలేన కిం యశ్చ రిపూ
న్న బాధతే । శ్రుతేన కిం యో న చ ధర్మమాచరేత్ కిమాత్మనా యో న జితే

ద్రియోభవేత్ ॥ అన్యచ్చ ॥ అఞ్జనస్యక్షయందృష్ట్వా వల్మీకస్యతుసఞ్చ
యం । అవన్ధ్యందివసంకుర్యాద్దానాధ్యయనకర్మసు ॥ జలబిన్దునిపాతేన
క్రమశఃపూర్యతేఘటః। సహేతుస్సర్వవిద్యానాంధర్మస్యచధనస్యచ॥
వా ॥ ఇతిసంచిన్త్యసంజీవకనన్దకనామానౌద్వౌవృషభౌధురినియుజ్యశ
కటం నానావిధద్రవ్యపూర్ణంకృత్వా వాణిజ్యార్థంకాశ్మీరంచలితః ॥
యతః॥ శ్లో॥కోతిభారస్సమర్థానాంకిందూరంవ్యవసాయినాం । కోవిదే
శస్సవిద్యానాంకఃపరఃప్రియవాదినాం ॥ వా ॥ తతోగచ్ఛతస్తస్యసు
దుర్గనామ్నిపర్వతేమహారణ్యేసంజీవకోభగ్నజానుర్నిపతితః- తమాలో
క్యవర్ధమానోచిన్తయత్ ॥శ్లో॥ కరోతునామనీతిజ్ఞోవ్యవసాయమితస్తతః।
ఫలంపునస్తదేవాస్యయద్విధేర్మనసిస్థితం॥ కింతు॥ విస్మయస్సర్వథాహే
యఃప్రత్యూహస్సర్వకర్మణాం । తస్మాద్విస్మయముత్సృజ్య సాధ్యేసిద్ధి
ర్విధీయతాం॥ వా॥ఇతిసంచిన్త్యసంజీవకంతత్ర పరిత్యజ్యవర్ధమానఃపు
నఃస్వయంధర్మపురంనామనగరంగత్వా మహాకాయమన్యం వృషభమే
కంసమానీయధురినియోజ్యచలితః - సంజీవకఃకథమపిఖురత్రయేభారం
కృత్వోత్థితః॥యతః ॥ శ్లో॥నిమగ్నస్యపయోరాశౌపర్వతాత్పతితస్యచ।
తక్షకేణాపిదష్టస్యఆయుర్మర్మాణిరక్షతి॥అపరంచ ॥ నిపతతుశిఖరాదద్రే
ర్మజ్జతుజలధౌహుతాశనంవిశతు । క్రీడతుభుజఙ్గమైర్వానా కాలేకస్యా
పినాశః॥నాకాలేమ్రియతేజన్తుర్విద్ధఃశరశతైరపి । కుశాగ్రేణైవసం
స్పృష్టఃప్రాప్తకాలోనజీవతి॥యతః ॥ అరక్షితంతిష్ఠతిదైవరక్షితంసుర
క్షితందైవహతంవినశ్యతి । జీవత్యనాథోపివనేవిసర్జితఃకృతప్రయత్నో
పిగృహేనజీవతి॥వా॥తతోదినేషుగచ్ఛత్సుసంజీవకఃస్వేచ్ఛాహారాదిలా
భేనారణ్యానిభ్రామ్యన్హృష్టపుష్టాఙ్గోబలవాన్ననాద - తస్మిన్వనేపిఙ్గ
లకనామాసింహః స్వభుజోపార్జితరాజ్య సుఖమనుభవన్ నివసతి ॥
తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥నాభిషేకోనసంస్కారఃసింహస్యక్రియతేమృగైః।
విక్రమార్జితరాజ్యస్యస్వయమేవమృగేన్ద్రతా ॥ వా॥సచైకదాపిపా
సాకులితః పానీయంపాతుంయమునాకచ్ఛమగమత్ - తేనచతత్రసిం
హేనాననుభూతపూర్వంప్రళయఘనగర్జితమివ సంజీవకనర్దితమశ్రా

వి-తచ్ఛ్రుత్వాసపానీయమపీత్వాసచకితంపరివృత్య స్వస్థానమాగత్య కిమిదమిత్యాలోచ్యతూష్ణీంస్థితః - సతథావిధఃకరటక దమనకాభ్యాం మంత్రిపుత్రాభ్యాంసృగాలాభ్యాందృష్టః - తంతథావిధందృష్ట్వాదమనకఃకరటకమాహ - సఖేఽయంకిముదకార్థీస్వామీపానీయమపీత్వామన్దంమన్దమవతిష్ఠతే-కరటకోబ్రూతె - మిత్రదమనకమమసన్మతేనాస్యసేవైవనక్రియతే-తత్ కిమస్యచేష్టానిరూపణేన ॥ అతోనేనరాజ్ఞావధీరితాభ్యామావాభ్యాంమహద్దుఃఖమనుభూతం ॥ అపరంచపశ్య॥శ్లో॥ సేవయాధనమిచ్ఛద్భిః సేవకైఃపశ్యయత్కృతం । స్వాతన్త్ర్యంయచ్ఛరీరస్యమూఢై స్తదపహారితం॥అపరంచ॥ శీతవాతాతపక్లేశాన్ సహన్తేయేపరాశ్రితాః।తదర్థేనాపి మేధావీతప స్తప్త్వాసుఖీభవేత్ ॥అన్యచ్చ॥ఏతావజ్జన్మసాఫల్యంయదనాయత్తవృత్తితా। యేపరాధీనతాంయాతాస్తేవైజీవంతికేమృతాః॥క్రీడంతేభుజగైస్సార్ధంరమంతేపరయోషితః। రాజానమపిసేవంతేఅహోసాహసికానరః॥అపరంచ॥ ఏహిగచ్ఛపతోత్తిష్ఠవదమౌనంసమాచర । ఏవమాశాసుఖగ్రస్తైః క్రీడంతేధనినోర్థిభిః ॥ కించ॥అబుధైరర్థలాభాయపణ్యస్త్రీభిరివస్వయం । ఆత్మాసంస్కృత్యసంస్కృత్యపరోపకరణీకృతః ॥ యాప్రకృత్యైవచపలానిపతత్యశుచావపి।స్వామినోబహుమన్యంతేదృష్టింతామపిసేవకాః॥ విశేషతశ్చ॥ ప్రణమత్యున్నతిహేతోర్జీవితహేతోర్విముఞ్చతి ప్రాణాన్ । దుఃఖీయతిసుఖహేతోఃకోమూఢస్సేవకాదన్యః॥అపరంచ॥ మౌనాన్మూర్ఖఃప్రవచనపటుర్వాతులోజల్పకోవాక్షాంత్యాభీరుర్యదినసహతే ప్రాయశోనాభిజాతః । ధృష్టఃపార్శ్వేవసతినియతందూరతశ్చాప్రగల్భః సేవాధర్మఃపరమగహనోయోగినామప్యగమ్యః॥ వా॥దమనకోబ్రవీత్ -మిత్రసర్వథామనసాపినైతత్కర్తవ్యం॥ శ్లో॥కథంత్వయానసేవ్యన్తేయత్నతఃపరమేశ్వరాః । అచిరేణైవయేతుష్టాఃపూరయన్తిమనోరథాన్॥ అన్యచ్చ॥ కుతస్సేవావిహీనానాంచామరోద్ధృతసంపదః। ఉద్దణ్డధవళచ్ఛత్రవాజివారణవాహినీ॥ వా॥కరటకోబ్రూతె-తథాపికిమనేనవ్యాపారేణాస్మాకం - యతః అవ్యాపృతేషువ్యాపారఃసర్వథాపరిహరణీయః॥ పశ్య॥

శ్లో॥అవ్యాపృతేషువ్యాపారంయోనరఃకర్తుమిచ్ఛతి । సభూమౌనిహత
శ్శేతేకీలోత్పాటీవవానరః॥వా॥దమనకఃపృచ్ఛతి-కథమేతత్- సకథయ
తి - పురామగధదేశేధర్మారణ్యసన్నిహితవసుధాయాం శుభదత్తనా
మ్నాకాయస్థేనవిహారమణ్డపంకారయితుమారబ్ధం-- తత్రకరపత్రవిదా
ర్యమాణైకస్తమ్భస్య కియద్దూరపాటితస్యకాష్ఠఖణ్డద్వయమధ్యే కీల
కంసూత్రధారేణస్థాపితం-తత్రవనవాసీమహావానరయూథఃక్రీడన్నా
గతః-తేష్వేకోవానరఃకాలదణ్డప్రేరితఇవతంకీలకంహస్తాభ్యాంధృత్వో
పవిష్టః- తతస్తస్యవృషణద్వయంలమ్బమానంకాష్ఠఖణ్డద్వయాభ్యన్తరే
ప్రవిష్టం - అనన్తరంసచసహజచపలతయామహతాప్రయత్నేనతంకీల
కమాకృష్టవాన్ - ఆకృష్టేసతికాష్ఠాభ్యాంచూర్ణితాణ్డద్వయఃపంచత్వం
గతః-అతోహంబ్రవీమ్యవ్యాపృతేషువ్యాపారమిత్యాది- దమనకోబ్రూ
తే-తథాపిస్వామిచేష్టానిరూపణంసేవకేనావశ్యమేవకర్తవ్యం- కరటకో
బ్రూతే-యఃసర్వాధికారేనియుక్తఃప్రధానమన్త్రీ-సకరోతు - యతో
నుజీవినాపరాధికారచర్చానకర్తవ్యా॥ పశ్య ॥ శ్లో॥పరాధికారచర్చాం
యఃకుర్యాత్స్వామిహితేచ్ఛయా। సవిషీదతిచీత్కారాత్తాడితోగర్దభో
యథా॥వా॥దమనకఃపృచ్ఛతి-కథమేతత్-కరటకఃకథయతి-అస్తివారా
ణస్యాంకర్పూరపటోనామరజకః- సచైకదాభినవవయస్కయాకాంత
యాసహచిరాత్కేలింకృత్వా నిర్భరమాలిఙ్గ్యప్రసుప్తః - తదనంతరం
ద్రవ్యాణిహర్తుంతద్గృహంచోరఃప్రవిష్టః - తస్యప్రాంగణేగర్దభో
బద్ధస్తిష్ఠతి-కుక్కురశ్చోపవిష్టః- అథగర్దభఃశ్వానమాహ - తవతావద
యంవ్యాపారః - తత్కిమితిత్వముచ్చైశ్శబ్దంకృత్వా స్వామినంకథంన
జాగరయసి-కుక్కురోబ్రూతే- మమనియోగస్యచర్చాకింత్వయాకర్త
వ్యా త్వమేవనజానాసి-యథాతస్యాహర్నిశంగృహరక్షాంకరోమితథా
యంచిరాన్నిర్వృత్తోమమోపయోగంనజానాతి- తేనాధునామమాహా
రదానేపిమందాదరః - యతోవినావిధురదర్శనంస్వామినోనుజీవిషుమం
దాదరాభవంతి - గర్దభోబ్రూతే - శృణురేబర్బరస్వభావతఃశ్వజాతిర
స్పృశ్యః-పునరపిసేవకజాతిత్వంపశ్య॥ శ్లో॥యాచతేకార్యకాలేయస్స

కింభృత్యస్సకింసుహృత్ ।తస్మిన్ కార్యేవినష్టేతుభృత్యేనసుహృదాకిము॥ కుక్కురోబ్రూతే ॥ యోనసంభావయేద్భృత్యాన్ కార్యకాలే సకింప్రభుః । సర్వథాకింనకర్తవ్యంపోషణంభృత్యదారయోః॥యతః॥ఆశ్రితానాంభృతౌస్వామిసేవాయాంధర్మచిన్తనే॥ పుత్రస్యోత్పాదనేచైవనసంతిప్రతిఘాతుకాః॥వా॥తతోగర్దభఃసకోపమాహ- పాపీయాంస్త్వం-యద్విపత్తౌస్వామికార్యోపేక్షాంకరోషి-భవతు- యథాస్వామీజాగర్తి-తథామయాకర్తవ్యం॥యతః॥ శ్లో ॥ పృష్ఠతస్సేవయేదర్కంజఠరేణహుతాశనం । స్వామినంసర్వభావేనపరలోకమమాయయా॥ వా॥ఇత్యుక్త్వాసోతీవచీత్కారశబ్దంకృతవాన్ - రజకస్తేనచీత్కారేణ ప్రబుద్ధోనిద్రాభంగకోపాదుత్థాయగర్దభంలగుడేనతాడయామాస - తేనాసావపఞ్చత్వమగమత్ -అతోహంబ్రవీమిపరాధికారచర్చామిత్యాది- పశ్య-పశూనామన్వేషణమస్మాకంనియోగః- స్వనియోగచర్చాక్రియతాం-విమృశ్య-కింత్వద్యతయాచర్చయానప్రయోజనం - తదావయోర్భుక్షితశ్శేషాహారప్రచురోస్తి-దమనకఃసరోషమాహ- కథమాహారమాత్రార్థీభవాన్-సేవకేనైతద్యుక్తముక్తం॥యతః॥ శ్లో ॥సుహృదాముపకారకారణాద్ద్విషతామప్యపకారకారణాత్ । నృపసంశ్రయఇష్యతేబుధైర్జఠరంకోనబిభర్తికేవలం ॥ జీవితేయస్యజీవంతివిప్రామిత్రాణిబాంధవాః సఫలంజీవితంతస్యఆత్మార్థంకోనజీవతి॥అపిచ॥ యస్మిన్ జీవతిజీవంతిబహవఃసతుజీవతు।కాకోపికిన్నకురుతేచఞ్చ్వాస్వోదరపూరణం॥ పశ్య॥పఞ్చభిర్యాతిదాసత్వంపురాణైఃకోపిమానవః। కోపిలక్షైఃకృతీకోపిలక్షైరపినలభ్యతే॥అన్యచ్చ॥ మనుష్యజాతౌతుల్యాయాంభృత్యత్వమతిగర్హితం।ప్రథమోయోనతత్రాపిసోపిజీవత్సుగణ్యతే॥ తథాచోక్తం ॥ వాజివారణలోహానాంకాష్ఠపాషాణవాససాం। నారీపురుషతోయానామంతరంమహదంతరం॥ తథాచ॥ అల్పస్నాయువసావసేకమలినంనిర్మాంసమప్యస్థిగోః శ్వాలబ్ధ్వాపరితోషమేతినచతత్తస్యక్షుధశ్శాంతయే । సింహోజంబుకమంకమాగతమపిత్యక్త్వానిహంతిద్విపం సర్వఃకృచ్ఛ్రగతోపివాఞ్ఛతిజనస్సత్వానురూపంఫలం ॥ వా॥అపరంచ

పశ్య-సేవ్యసేవకయోరంతరం ॥ శ్లో॥ లాఙ్గూలచాలనమధశ్చరణావపాతం భూమౌనిపత్యవదనోదరదర్శనంచ । శ్వాపిండదస్యకురుతే గజపుంగవస్తుధీరంవిలోకయతిచాటుశతైశ్చభుఙ్క్తే॥ కించ॥ యజ్జీవతిక్షణమపిప్రథితంమనుష్యైర్విజ్ఞానవిక్రమయశోభిరభగ్నమానం । తన్నామజీవితమిహప్రవదంతితద్జ్ఞాః కాకోపిజీవతిచిరాయబలిఞ్చభుఙ్క్తే॥ అపరంచ॥ అహితహితవిచారశూన్యబుద్ధేః శ్రుతిసమయైర్బహుభిర్బహిష్కృతస్య । ఉదరభరణమాత్రకేవలేచ్ఛోః పురుషపశోశ్చపశోశ్చకోవిశేషః ॥ వా ॥ కరటకోబ్రూతే-ఆవాంతావదప్రధానౌ - తథాప్యావయోఃకిమనయా విచారణయా-దమనకఃపునరాహ- కియతాకాలేనామాత్యఃప్రధానతామప్రధానతాంవాలభేత॥యతః॥ శ్లో॥ నకస్యచిత్కశ్చిదిహస్వభావాద్భవత్యుదారోభిమతఃఖలోవా। లోకేగురుత్వంవిపరీతతాంవాస్వచేష్టితాన్యేవనరంనయన్తి॥కించ॥ ఆరోప్యతేశిలాశైలేయత్నేనమహతాయథా। నిపాత్యతేక్షణేనాధస్తథాత్మాగుణదోషయోః। యాత్యధోధఃప్రజత్యుచ్చైర్నరస్స్వైరేవకర్మభిః । కూపస్యఖనితాయద్వత్ప్రాకారస్యేవకారకః॥ వా ॥ తద్భద్రస్వయత్నాయత్తోహ్యాత్మాసర్వః-కరటకోవదతి- అథభవాన్కింబ్రవీతి-దమనకఆహ- అయంస్వామీపిఙ్గలకఃకుతోభయాత్ సచకితంపరివృత్త్యోపవిష్టః-కరటకోబ్రూతే-కింతత్రజానాసి - దమనకోవదతి-కింప్రజ్ఞావతామవిదితమస్తి॥ఉక్తంచ॥శ్లో॥ ఉదీరితోర్థఃపశునాపిగృహ్యతేహయాశ్చనాగాశ్చవహన్తిదేశితాః। అనుక్తమప్యూహతిపణ్డితోజనఃపరేఙ్గితజ్ఞానఫలాహిబుద్ధయః॥ ఆకారైరిఙ్గితైర్గత్యాచేష్టయాభాషణేనచ। నేత్రవక్త్రవికారేణలక్ష్యతేన్తర్గతంమనః ॥ వా॥తదత్రభయప్రస్తావేనాహమేనంప్రజ్ఞాబలేనాత్మీయంకరిష్యామి॥ యతః॥శ్లో॥ప్రస్తావసదృశంవాక్యం సద్భావసదృశంప్రియం । ఆత్మశక్తిసమంకోపం యోజానాతిసపణ్డితః ॥ వా ॥ కరటకోవదతి-సఖేత్వంసేవానభిజ్ఞః ॥ పశ్య॥శ్లో॥అనాహూతోవిశేద్యస్తుఅపృష్టోబహుభాషతే । ఆత్మానంమన్యతేప్రీతంభూపాలస్యసదుర్మతిః॥ వా॥దమనకోబ్రూతే-భద్రకథమహంసేవానభిజ్ఞః॥పశ్య॥శ్లో॥కిమప్యస్తిస్వభావేనసున్దరంవాప్యసున్దరం। య

దేవరోచతేయస్మైభవేత్తత్తస్యసున్దరం॥యతః॥ యస్యయస్యహియోభా
వస్తేనతేనహితంనరం। అనుప్రవిశ్యమేధావీక్షిప్రమాత్మవశంనయేత్॥
అన్యచ్చ॥కోఽత్రేత్యహమితిబ్రూయాత్ సమ్యగాదేశయేతిచ। ఆజ్ఞామ
వితథాంకుర్యాద్యథాశక్తినృపతేః॥ అపరంచ॥ ఆజ్ఞాభఙ్గోనరేన్ద్రా
ణాంబ్రాహ్మణానామనాదరః॥ పృథక్ఛయ్యాచనారీణామశస్త్రవిహి
తోవధః॥కించ॥అల్పేచ్ఛుర్ధృతిమాన్ప్రాజ్ఞశ్ఛాయేవానుగతఃసదా। ఆది
ష్టోనవికల్పేతసరాజవసతింవసేత్॥ వా॥ కరటకోబ్రూతే-కదాచిత్త్వా
మనవసరప్రవేశాదవమన్యతేస్వామీ-దమనకఆహ-అస్త్వేవం - తథా
ప్యనుజీవినాసాన్నిధ్యమవశ్యంకరణీయం॥యతః ॥ శ్లో॥దోషభీతేరనార
మ్భస్తత్కాపురుషలక్షణం। కైరజీర్ణభయాద్భ్రాతర్భోజనంపరిహీయ
తే॥పశ్య॥ఆసన్నమేవనృపతిర్భజతేమనుష్యంవిద్యావిహీనమకులీనమసం
గతంవా। ప్రాయేణభూమిపతయఃప్రమదాలతాశ్చయఃపార్శ్వతోవ
సతితంపరివేష్టయన్తి॥వా॥కరటకోబ్రూతే-తత్రగత్వాకింవక్ష్యసి --స
ఆహ-శృణుఅనురక్తోవిరక్తోవామయిస్వామీతిజ్ఞాస్యామి- కరటకోబ్రూ
తే-కింతజ్జ్ఞానలక్షణం-దమనకోబ్రూతేశృణు॥ శ్లో॥దూరాదవేక్షణంహా
సఃసంప్రశ్నేష్వాదరోభృశం। పరోక్షేపిగుణశ్లాఘాస్మరణంప్రియవస్తు
షు॥తత్సేవకేనాప్యనురక్తిజ్ఞానంప్రీతివర్ధనం। అనురక్తేశచిహ్నానిదోషే
పిగుణసంగ్రహః॥కాలయాపనమాశానాంవర్ధనంఫలఖణ్డనం। విరక్తేశ్వ
రచిహ్నానిజానీయాన్మతిమాన్నరః ॥ వా॥ ఏతద్జ్ఞాత్వాయథాచాయం
మమాయత్తోభవిష్యతి-తద్వక్ష్యామి ॥ యథా ॥ శ్లో॥అపాయసందర్శన
జాంవిపత్తిముపాయసందర్శనజాంచసిద్ధిం । మేధావినోనీతివిధిప్రయు
క్తాంపురస్స్ఫురన్తీమివదర్శయన్తి॥ వా॥కరటకోబ్రూతే-తథాప్యప్రాప్తే
ప్రస్తావేనవక్తుమర్హసి ॥ యతః ॥ అప్రాప్తకాలవచనంబృహస్పతిరపి
బ్రువన్। ప్రాప్నుయాద్బుద్ధ్యవజ్ఞానమవమానంచశాశ్వతం। సులభాః
పురుషారాజన్సతతంప్రియవాదినః । అప్రియస్యచపథ్యస్యవక్తాశ్రో
తాచదుర్లభః॥ వా॥దమనకోబ్రవీత్ మిత్రమాభైషీఃనాహమప్రాప్తా
వసరంవచనంవక్ష్యామి॥ యతః॥ ఆపద్యున్మార్గగమనేకార్యకాలాత్యయే

ముచ।అపృష్టేనాపివక్తవ్యంభృత్యేనహితమిచ్ఛతా ॥ వా॥యదిచప్రా
ప్తావసరేణాపిమయామన్త్రోనవక్తవ్యః - తదామన్త్రిత్వమేవమమాను
పపన్నం॥ యతః ॥ శ్లో॥కల్పయతియేనవృత్తింయేనచలోకేప్రశస్యతేస
ద్భిః।సగుణస్తేనచగుణినాసంరక్ష్యోవర్ధనీయశ్చ ॥ వా॥తద్భద్రానుజా
నీహిమాం-గచ్ఛామి- కరటకోబ్రూతే - శుభమస్తు-యథాభిమతమను
ష్ఠీయతామితి - తతోదమనకోవిస్మితఇవపిఙ్గలకసమీపంగతోదూరాదే
వరాజ్ఞాదృష్టఃసాదరంప్రవేశితస్సాష్టాఙ్గపాతంప్రణిపత్యోపవిష్టః - రా
జాహ-చిరాద్దృష్టోసి-దమనకోబ్రూతే - యద్యపిమయాసేవకేనశ్రీమ
ద్దేవపాదానాంనకించిత్ ప్రయోజనమస్తి- తథాపిప్రాప్తకాలమనుజీ
వినాసాన్నిధ్యమవశ్యంకర్తవ్యమిత్యాగతోస్మి॥యతః ॥ శ్లో॥యైశ్చాహ
వేషుశితశస్త్రనిపాతభిన్నా మానాఙ్గతుఙ్గసురభి స్సతతార్పితాభూః॥
తేషామపిప్రభుసమీపముపాగతానాం వాచఃస్ఖలన్తిగురుసాధ్వసభావ
భిన్నాః॥అపరంచ॥ రాజనివిదుషాంమధ్యేవరసురతసమాగమేస్త్రీణాం।
సాధ్వసదూషితహృదయోవాక్పటురపికాతరోభవతి॥ వా॥ఇహహికేన
చిదపిహేతునాప్రయోజనమస్తి॥తథాచోక్తం॥ శ్లో॥దన్తస్యనిర్ఘర్షణ
కేనరాజన్కర్ణస్యకణ్డూయనకేనవాపి। తృణేనకార్యంభవతీశ్వరాణాం
కిమఙ్గవాక్పాణిమతానరేణ ॥ వా॥యద్యపిస్వామినాచిరావధీరితస్యమే
బుద్ధివినాశఃశఙ్క్యతేతదపిమన్తవ్యం॥యతః॥ శ్లో॥యస్యయేచగుణాస్స
న్తి వికసన్తినతేస్వయం । నహికస్తూరికామోదశ్శపథేనవిభావ్యతే ॥
అపరంచ ॥ మణిర్లుఠతిపాదేషుకాచశ్శిరసిధార్యతే।క్రయవిక్రయవేళా
యాంకాచఃకాచోమణిర్మణిః॥ కదర్థితస్యాపిచధైర్యవృత్తేర్బుద్ధేర్వినా
శోనహిశఙ్కనీయః । అధఃకృతస్యాపితనూనపాతోనాధశ్శిఖాయాతిక
దాచిదేవ ॥ వా॥ దేవసర్వథాసవిశేషేణస్వామినాభవితవ్యం॥యతః॥
శ్లో॥నిర్విశేషాయదారాజాసమఃసర్వేషువర్తతే। తదోద్యమసమర్థానా
ముత్సాహఃపరిహీయతే ॥ త్రివిధాఃపురుషారాజన్నుత్తమాధమమధ్య
మాః।నియోజయేత్తథైవైతాంస్త్రివిధేష్వేవకర్మసు ॥ యతః॥స్థానఏవ
హియుజ్యంతేభృత్యాశ్చాభరణానిచ । నహిచూడామణిఃపాదే నూపు

రోనచమూర్ధని॥అపిచ॥ కనకభూషణసంగ్రహణోచితోయదిమణిస్త్రపుణి ప్రణిధీయతే । నసవిరౌతినచాపిహిశోభతేభవతియోజయితుర్వచనీయతా॥అన్యచ్చ॥మకుటేరోపితఃకాచశ్చరణాభరణేమణిః । నహిదోషోమణేరస్తికింతుసాధోరవిజ్ఞతా॥పశ్య॥ బుద్ధిమాననురక్తోయమిహాభయగుణోజనః।ఇతిభృత్యవిచారజ్ఞోభృత్యైరాపూర్యతేనృపః॥తథాహి॥ అశ్వశ్శస్త్రంశాస్త్రంవీణావాణీనరశ్చనారీచ । పురుషవిశేషంప్రాప్యభవంతిచయోగ్యాఅయోగ్యాశ్చ ॥ అన్యచ్చ॥ కింభక్తేనాసమర్థేనకింశక్తేనాపకారిణా । భక్తంశక్తంచమాంరాజన్నావజ్ఞాతుంత్వమర్హసి॥ యతః॥ అవజ్ఞానాద్రాజ్ఞోభవతిమతిహీనఃపరిజనస్తతస్తత్ప్రామాణ్యాద్భవతినసమీపేబుధజనః ॥ బుధైస్త్యక్తేరాజ్యేనహిభవతి నీతిర్గుణవతీ విపన్నాయాంనీతౌసకలమవశంసీదతిజగత్ ॥ అపరంచ॥ జనంజనపదానిత్యమర్చయంతినృపార్చితం । నృపేణావమతోయస్తుసనర్వైరవమన్యతే॥కించ॥ బలాదపిగృహీతవ్యంయుక్తముక్తంమనీషిభిః । కిన్న ప్రదీపస్యప్రకాశనం ॥ వా॥ పింగలకోబ్రూతే-భద్రదమనకకిమేతత్-త్వమస్మాకంప్రధానామాత్యపుత్రః ఏతావత్కాలంపిశునవచనాన్నాగతోసి-ఇదానీంయథాభిమతంబ్రూహి-దమనకోబ్రూతే - దేవపృచ్ఛామికించిత్ - ఉచ్యతాం-ఉదకార్థీస్వామీపానీయమపీత్వాకింవిస్మితఇవాగతస్తిష్ఠతి - పింగలకోవదత్ - భద్రముక్తంత్వయా - కింత్వేతద్రహస్యంవక్తుంకాచిద్విశ్వాసభూమిర్నాస్తి- తథాపినిభృతంకృత్వాకథయామిశృణు - సంప్రతివనమిదమపూర్వసత్త్వాధిష్ఠితం-అతోస్మాకంత్యాజ్యం-అనేనహేతునావిస్మితోస్మి- తథాచశ్రుతోమయాపిమహానపూర్వశ్శబ్దః - శబ్దానురూపేణాస్యప్రాణినో మహతాబలేన భవితవ్యం-దమనకోబ్రూతే-దేవాస్తితావదయంమహాభయహేతుఃశబ్దోస్మాభిరప్యాకర్ణితః-కింతుసకింమంత్రీ- యఃప్రథమంభూమిత్యాగంపశ్చాద్యుద్ధంచోపదిశతి - అపరంచ - అస్మిన్కార్యసందేహేభృత్యానాముపయోగపవజ్ఞాతవ్యః॥యతః॥ శ్లో॥బంధుస్త్రీభృత్యవర్గస్యబుద్ధేఃసత్త్వస్యచాత్మనః।ఆపన్నికషపాషాణేనరోజానాతిసారతాం॥ వా॥సింహోబ్రూ

బ్రూతే- భద్రమహతీశంకామాంబాధతే-దమనకశ్చింతయామాసస్వగతం- అన్యథారాజ్యసుఖంపరిత్యజ్యస్థానాంతరంగంతుంకథంమాంసంభాషసే- ప్రకాశంబ్రూతే- దేవయావదహంజీవామి- తావద్భయంనకర్తవ్యం- కింతుకరటకాదయోప్యాశ్వాస్యంతాం- యస్మాదాపత్ప్రతీకారాయదుర్లభఃపురుషసమవాయః - తతస్తౌదమనకకరటకౌరాజ్ఞామహాప్రసాదేనపూజితౌభయప్రతీకారంప్రతిజ్ఞాయచలితౌ- కరటకోగచ్ఛన్దమనకమాహ- సఖకింశక్యప్రతీకారోభయహేతురశక్యప్రతీకారోవేతినజ్ఞాత్వా భయోపశమంప్రతిజ్ఞాయకథమయం మహాప్రసాదోగృహీతః-యతోనుపకుర్వాణోనకస్యాప్యుపాయనంగృహ్ణీయాత్- విశేషతోరాజ్ఞః- *

పశ్య॥శ్లో॥యస్యప్రసాదేపద్మాస్తివిజయశ్చపరాక్రమే।మృత్యుశ్చవసతిక్రోధేసర్వతేజోమయోనృపః॥ తథాహి॥ బాలోపినావమంతవ్యోమనుష్యఇతిభూమిపః। మహతీదేవతాహ్యేషానరరూపేణతిష్ఠతి॥... *

వా॥దమనకోవిహస్యాహ-మిత్రతూష్ణీమాస్యతాం-జ్ఞాతంమయాభయకారణంబలీవర్దనర్దితం - తద్వృషభాశ్చాస్మాకమపిభక్ష్యాః - కింపునఃసింహస్య- కరటకోబ్రూతే- యద్యేవం- తత్కింస్వామిత్రాసస్తత్రైవకిమితినాపనీతః- దమనకోబ్రూతే- యదిస్వామిత్రాసస్తత్రైవముచ్యేతే-తదాకథమయంమహాప్రసాదలాభఃస్యాత్. *

అపరంచ॥శ్లో॥నిరపేక్షోనకర్తవ్యోభృత్యైస్స్వామీకదాచన। నిరపేక్షంప్రభుంకృత్వాభృత్యస్స్యాద్దధికర్ణవత్ ॥ వా॥ కరటకఃపృచ్ఛతి - కథమేతత్ - దమనకఃకథయతి - అస్త్యుత్తరాపథేర్బుదశిఖరనామ్ని పర్వతేమహావిక్రమనామాసింహః - తస్యపర్వతకందరేశయానస్య కేసరాగ్రంమూషికశ్ఛినత్తి-తతః కేసరాగ్రంలూనందృష్ట్వాకుపితోవివరాంతర్గతంమూషికమలభమానోచింతయత్. *

శ్లో॥క్షుద్రశత్రుర్భవేద్యస్తువిక్రమాన్నైవలభ్యతే।తమాహంతుంపురస్కార్యఃసదృశస్తస్యసైనికః॥ వా ॥ ఇత్యాలోచ్యనగరంగత్వాదధికర్ణనామానంబిడాలంమాంసాహారాదినాసంతోష్యబిలసమీపేస్థాపి

తవాన్- అనంతరంతద్భయాన్మూషికోపినబహిర్నిస్సరతి- తేనాసౌసిం
హోఽక్షతకేశస్సుఖంస్స్వపితి- మూషికశబ్దంయదాయదాశృణోతి -త
దాతదామాంసాహారదానేనతంబిడాలంసంవర్ధయతి - అథైకదాస
మూషికఃక్షుధాపీడితోబహిస్సంచరన్ మార్జారేణప్రాప్తోవ్యాపాది
తశ్చ - అనంతరంససింహోనేకకాలంయావన్మూషికంనపశ్యతి - త
త్కృతరావమపినశృణోతి - తదాతస్యానుపయోగాద్బిడాలస్యాహార
దానేమందాదరోబభూవ-అతోహంబ్రవీమినిరపేక్షోనకర్తవ్యఇత్యాది
తతోదమనకకరటకౌసంజీవకసమీపంగతౌ-తత్రకరటకస్తరుతలేసాటో
పముపవిష్టః- దమనకఃసంజీవకసమీపంగత్వాబ్రవీత్ -అరేవృషభ-ఏష
త్వాంరాజ్ఞాపింగలకేనారణ్యరక్షార్థం సేనాపతిర్నియుక్తఃకరటకఃస
మాజ్ఞాపయతి- సత్వరమాగచ్ఛనచేదస్మాదరణ్యాద్దూరమపసర - అన్య
థాతేవిరుద్ధంఫలంభవిష్యతి- నజానేక్రుద్ధఃస్వామీకింవిధాస్యతి - తతో
దేశవ్యవహారానభిజ్ఞఃసంజీవకఃసభయముపసృత్య సాష్టాంగపాతంకర
టకంప్రణతవాన్. *

తథాచోక్తం॥శ్లో॥మతిరేవబలాద్గరీయసీయదభావేకరిణామియందశా
ఇతిఘోషయతీవడిండిమఃకరిణోహస్తిపకాహతఃక్వణన్॥ వా॥ అథసం
జీవకఃసశంకమాహ- సేనాపతేకింమయాకర్తవ్యం - తదభిధీయతాం
కరటకోబ్రూతే-వృషభయద్యత్రకాననేస్థాతుమిచ్ఛావర్తతే-తదాదే
వపాదారవిందంప్రణమ- సంజీవకోవదతి - తదభయవాచంమేయచ్ఛ
గచ్ఛామి - కరటకేనోక్తం- శృణురేబలీవర్ద - అలమనయాశంకయా
యతః॥శ్లో॥ప్రతివాచమదత్తకేశవఃశపమానాయనచేదిభూభృతే।అ
నుయఃకురుతేఘనధ్వనింనహిగోమాయురుతానికేసరీ॥అపరంచ॥తృణాని
నోన్మూలయతి ప్రభంజనో మృదూనినీచైః ప్రణతానిసర్వతః । సము
చ్ఛ్రితానేవతరూన్ప్రబాధతేమహాన్మహత్స్వేవకరోతివిక్రమం॥ వా॥త
తస్తౌసంజీవకంనాతిదూరేసంస్థాప్యపింగలకసమీపంగతౌ - తతోరాజ్ఞా
సాదరమాలోకితౌప్రణమ్యోపవిష్టౌ-రాజాహ-త్వయాసదృష్టః - దమ
నకోబ్రూతే- దేవదృష్టోవినీతశ్చ - కింతుమహాబలోసౌ-యథాదేవేన

జ్ఞాతం - తథాప్యసౌ దేవపదం ద్రష్టుమిచ్ఛతి తతః సజ్జీభూయోపవిశ్యతాం యతః ॥ శ్లో ॥ అంభసా భిద్యతే సేతుస్తథా మంత్రోఽప్యరక్షితః । పైశున్యాద్భిద్యతే స్నేహో వాగ్భిర్భేద్యో హి కాతరః ॥ వా ॥ తత్ర శబ్దమాత్రాన్న భేతవ్యం.

*

యతః ॥ శ్లో ॥ శబ్దమాత్రాన్న భేతవ్యమజ్ఞాత్వా శబ్దకారణం । శబ్దహేతుం పరిజ్ఞాయ కుట్టనీ గౌరవం గతా ॥ వా ॥ కథమేతత్ - దమనకః కథయతి - అస్తి శ్రీపర్వతమధ్యే బ్రహ్మపురాఖ్యం నగరం - తత్ర శైలశిఖరే ఘంటాకర్ణో నామ రాక్షసః ప్రతివసతీతి జనప్రవాదః శ్రూయతే - ఏకదా ఘంటామాదాయ పలాయమానః కశ్చిచ్చోరో వ్యాఘ్రేణ వ్యాపాదితః ఖాదితశ్చ - తత్పాణిపతితా ఘంటా వానరైః ప్రాప్తా - తే వానరాస్తాం ఘంటామనుక్షణం వాదయంతి - తతో నగరజనైః స మనుష్యః ఖాదితో దృష్టః - ప్రతిదినం ఘంటావాద్యం శ్రూయతే - అనంతరం ఘంటాకర్ణః కుపితో మనుష్యాన్ ఖాదతి - ఘంటాం చ వాదయతి - ఇత్యుక్త్వా సర్వే జనా నగరం త్యక్త్వా పలాయితాః - తతః కుట్టిన్యా మర్కటో ఘంటాం వాదయతీతి పరిజ్ఞాయ రాజా విజ్ఞాపితః - దేవ యది ధనవ్యయః క్రియతే - తదాహమేనం ఘంటాకర్ణం సాధయామి - తతస్తస్యై ప్రచురధనం దత్తం - తతస్తయా తద్వనం ప్రవిశ్య తరుతలే ఫలాని తండులాని చ భూమౌ నిక్షిప్తాని - తతో వానరా ఘంటాం పరిత్యజ్య ఫలాసక్తా బభూవుః - ఘంటాం గృహీత్వా కుట్టినీ గృహం సమాగతా తద్దేశపూజ్యాసీత్ - తతోఽహం బ్రవీమి శబ్దమాత్రాన్న భేతవ్యమితి - తతః సంజీవకమానీయ దర్శనం కారితవంతౌ - పశ్చాత్తత్రైవ వనే చిరమతిప్రియేణ వసతి - అథ కదాచిత్తస్య సింహస్య భ్రాతా స్తబ్ధకర్ణో నామ సమాగతః - తస్యాతిథ్యం కృత్వా సముపవిశ్య పింగలకస్తదాహారాయ పశూన్ హంతుం చలితః - అత్రాంతరే సంజీవకో వదతి - దేవాద్య హత మృగాణాం మాంసాని క్వ - రాజాహ - దమనకకరటకౌ జానీతః - సంజీవకో బ్రూతే - జ్ఞాయతాం కిమస్తి నాస్తి వా - సింహో విహస్యాహ - నాస్త్యేవ తత్ - సంజీవకో బ్రూతే - కథమేతావన్మాంసం తాభ్యాం ఖాదితం - రాజాహ - ఖాదితం వ్యయితమవధీరితం చ - ప్రత్యహమేష క్రమః

సంజీవకో బ్రూతే- కథం శ్రీమద్దేవపాదానాం గోచరేణైవం క్రియతే-రాజాహ-మదీయాగోచరేణైవక్రియతే-సంజీవకోబ్రూతే- నైతదుచితం-తథాచోక్తం॥శ్లో॥నానివేద్యప్రకుర్వీతభర్తుఃకించిదపిస్వయం । కార్యమాపత్ప్రతీకారాదన్యత్రజగతీపతేః ॥ అన్యచ్చ ॥ కమండలూపమోమాత్యస్తనుత్యాగోబహుగ్రహః। నృపతేకింక్షణేమూర్ఖోదరిద్రఃకింవరాటకః॥సహ్యామాత్యస్సదాశ్రేయాన్కాకిణీంయఃప్రవర్ధయేత్ ।కోశఃకోశవతఃప్రాణాఃప్రాణాఃప్రాణానభూపతేః।కించాన్యైర్నకులాచారైస్సేవ్యతామేతిపూరుషః। ధనహీనఃస్వపత్న్యాపిత్యజ్యతేకింపునఃపరైః॥వా॥ఏతచ్చరాజ్ఞఃప్రధానదూషణం.

శ్లో ॥ అతివ్యయోఽనపేక్షాచతథాఽర్జనమధర్మతః । మోక్షణందూరసంస్థానంకోశవ్యసనముచ్యతే॥ యతః ॥ క్షిప్రమాయమనాలోచ్యవ్యయమానఃస్వవాంఛయా । పరిక్షీయతఏవాసౌ ధనీవైశ్రవణోపమః ॥ వా॥ తదాకర్ణ్యస్తబ్ధకర్ణోబ్రూతే-శృణుభ్రాతః- చిరాశ్రితావేతౌ దమనకకరటకౌసంధివిగ్రహకార్యాధికారిణౌనకదాచిదర్థాధికారేనియోక్తవ్యౌ-అపరంచనియోగప్రస్తావేయన్మయాశ్రుతం-తన్మయాకథ్యతే.

శ్లో ॥ బ్రాహ్మణః క్షత్రియోబంధు ర్నాధికారేప్రశస్యతే । బ్రాహ్మణస్సిద్ధమప్యర్థంకృచ్ఛ్రేణాపినయచ్ఛతి ॥ నియుక్తఃక్షత్రియోద్రవ్యేఖడ్గందర్శయతేధ్రువం। సర్వార్థంగ్రసతేబంధురాక్రమ్యజ్ఞాతిభావతః ॥ అపరాధేపినిశ్శంకో నియోగీచిరసేవకః ॥ సస్వామినమవజ్ఞాయచరేచ్చనిరవగ్రహః । ఉపకర్తాధికారస్థస్స్వాపరాధంనమన్యతే ॥ ఉపకారంధ్వజీకృత్యసర్వమేవావలుంపతి। ఉపాంశుక్రీడితోమాత్యఃస్వయంరాజాయతేయతః॥ అవజ్ఞాక్రియతేతేనసదాపరిచయాద్ధ్రువం। అంతర్దుష్టఃక్షమాయుక్తఃసర్వానర్థకరఃకిల॥ శకునిశ్శకటారశ్చదృష్టాంతావత్రభూపతే।సదామాత్యోనసాధ్యస్స్యాత్ సమృద్ధస్సర్వపవహి ॥ సిద్ధానామయమాదేశబుద్ధిశ్చిత్తవికారిణీ । ప్రాప్తార్థగ్రహణంద్రవ్య పరివర్తావరోధనం ॥ ఉపేక్షాబుద్ధిహీనత్వంభోగోమాత్యస్యదూషణం। నియోగ్యర్థగ్రహోపాయోరాజ్ఞాంనిత్యపరీక్షణం ॥

ప్రతిపత్తిప్రదానంచతథాకర్మవిపర్యయః।సపీడితావమంత్యుచ్చైరంత
స్సారంమహీపతేః। దుష్టవ్రణాఇవప్రాయోభవంతిహినియోగినః। ము
హుర్నియోగినోబాధ్యావసుధాయాంమహీపతేః । సకృత్కింపీడితం
స్నానవస్త్రంముఞ్చేద్బహూదకం॥ వా॥ ఏతత్సర్వంజ్ఞాత్వా యథావ
సరంవ్యవహర్తవ్యం-సింహోబ్రూతే-అస్తితావదేవం - కింత్వేతౌ
సర్వథానమమవచనకరౌ- స్తబ్ధకర్ణోబ్రూతే-ఏతత్సర్వమనుచితం.
యతః॥ శ్లో॥ ఆజ్ఞాభంగకరాన్రాజానక్షమేత్స్వసుతానపి । విశేషఃకో
శదోషేణరాజచిత్తగతస్య వా॥ స్తబ్ధస్యనశ్యతియశోవిషమస్యమైత్రీన
ష్టేంద్రియస్యకులమర్థపరస్యధర్మః॥ విద్యాఫలంవ్యసనినఃకృపణస్య
సౌఖ్యంరాజ్యంప్రమత్తసచివస్యనరాధిపస్య ॥ విశేషతశ్చ ॥ తస్కరే
భ్యోనియుక్తేభ్య శ్శత్రుభ్యోనృపవల్లభాత్ । నృపతిర్నిజలోభాచ్చప్ర
జారక్షేత్పితేవహి॥వా॥భ్రాతఃసర్వథామద్వచనంక్రియతాం- ఆహా
రోప్యద్యాస్మాభిఃకృతఏవ- అయంసస్యభక్షకఃసంజీవకోభోజనాధికారే
నియుజ్యతాం-ఏతద్వచనాత్తథానుష్ఠితేసతిపింగలకసంజీవకయోఃసర్వ
బంధుపరిత్యాగేనమహతాస్నేహేనకాలోతివర్తతే-తతోనుజీవినామ
ప్యాహారదానేశైథిల్యదర్శనాద్దమనకకరటకావన్యోన్యంచింతయతః -
దమనకఆహ- కిమత్రవిధేయం - ఆత్మకృతోయందోషః-స్వయంకృతేపి
దోషేపరిదేవనమప్యనుచితం. *

తథాచోక్తం॥శ్లో॥స్వర్ణరేఖామహంస్పృష్ట్వాబద్ధ్వాత్మానంచదూతి
కాం। ఆదిత్సుశ్చమణింసాధుఃస్వదోషాద్దుఃఖితాఇమే ॥ వా ॥ కరటకో
బ్రూతే-కథమేతత్ - దమనకఃకథయతి - అస్తికాఞ్చనపురనామ్నినగ
రేవీరవిక్రమనామారాజా-తస్యధర్మాధికారిణాకశ్చిన్నాపితోవధ్యభూ
మింనీయమానః కందర్పకేతునామ్నా పరివ్రాజకేనసాధుద్వితీయేననా
యంవధ్యఇత్యుక్త్వావస్త్రాఞ్చలేధృతః-రాజపురుషాఊచుః - కింనాయం
వధ్యః-సఆహ- శ్రూయతాంస్వర్ణరేఖామహంస్పృష్ట్వేత్యాదిపఠతి -
తఆహుఃకథమేతత్ -పరివ్రాజకఃకథయతిఅహంసింహలద్వీపస్యభూప
తేర్జీమూతకేతోఃపుత్రఃకన్దర్పకేతుః- ఏకదాకేలికాననావస్థితేనమయా

పోతవణిఙ్ముఖాచ్ఛ్రుతం-యదత్ర సముద్రమధ్యే చతుర్దశ్యామావిర్భూత కల్పతరుతలే రత్నావలీకిరణకర్బురపర్యఙ్కస్థితా సర్వాలఙ్కారభూషితా లక్ష్మీరివ వీణాం వాదయన్తీ కన్యా కాచిద్దృశ్యత ఇతి తతో౽హం పోతవణిజమాదాయ పోతమారుహ్య తత్ర గతః - అనన్తరం తత్ర గత్వా పర్యఙ్కే౽ర్ధమగ్నా తథైవ సా౽వలోకితా తతస్సా సఖీసమేతా సముద్రమధ్యే మగ్నా దృశ్యా౽భవత్ - తతస్తల్లావణ్యగుణాకృష్టేన మయా ప్రాప్తబుద్ధ్యాఝమ్పో దత్తః తదనన్తరం కల్పతరోః శాఖామాకృష్య తస్యాః కనకపత్తనం ప్రాప్య సువర్ణప్రాసాదే తథైవ సా పర్యఙ్కస్థా విద్యాధరీభిరుపాస్యమానా మయా౽౽లోకితా। తయా చా౽హం దూరాదేవ దృష్ట్వా సఖీం ప్రస్థాప్య సాదరం సంభాషితః- తతస్తత్సఖ్యా చ మయా పృష్టయా సమాఖ్యాతం - ఏషా కన్దర్పకేతునామ్నో విద్యాధరచక్రవర్తినః పుత్రీ రత్నమఞ్జరీ నామ - అనయా ప్రతిజ్ఞా విహితా యః కనకపత్తనం స్వచక్షుషా గత్వా పశ్యతి స ఏవ పితురగోచరేణ మాం పరిణేష్యతీతి - తదిమాం గాన్ధర్వవివాహేన పరిణీతవాన్-అథ గాన్ధర్వవివాహే వృత్తే తయా సహాహం రమమాణశ్చిరం తిష్ఠామి తతః ఏకదా రహసి తయోక్తం- స్వామిన్ సర్వదా స్వేచ్ఛయా సర్వమిదముపభోక్తవ్యం। కిం త్వేషా చిత్రగతా స్వర్ణరేఖా నామ విద్యాధరీ న కదాచిదపి స్ప్రష్టవ్యా। తతస్తద్వచనాదుపజాతకౌతుకేన మయా స్వర్ణరేఖా స్తనమణ్డలే స్పృష్టా । తయా చ చిత్రగతయా౽ప్యహం తథా చరణపఙ్కజాహతః। యథా౽౽గత్య స్వరాష్ట్రే పతితః। అథ దుఃఖార్తో౽హం ప్రవ్రజితః పృథివీం భ్రామ్యన్నిమాం నగరీమనుప్రాప్తః। అత్ర చాస్తంగతే రవౌ ప్రవిశన్నేవాసన్నగోపగృహ ఆవాసం ప్రార్థితవాన్। తేన చ నిజగేహస్యైకదేశో౽నుజ్ఞాతః। అనుజ్ఞాయ చ కథితా గృహిణీ। యావదహమాగచ్ఛామి। తావదయం యథాభద్రేణ తిష్ఠతి తథా కరిష్యసి। ఇత్యుక్త్వా గతః। అథ తస్య భార్యా పుంశ్చలీ దూత్యా సహామన్త్రియన్తీ యావదవతిష్ఠతే తావత్తస్యాః పతిర్గోష్ఠాదాగతః స గోపః స్వవధూం మన్త్రియన్తీం దూత్యా సహోపశ్యత్ ।సా గోపీ పతిమాలోక్య ప్రత్యుత్పన్నమతిర్నివృత్తా మద్దిరాభ్యన్తరే శయనాద్యకల్పయత్। తతస్తాం గోపస్తాడయిత్వా స్తమ్భే బధ్వా సుప్తః ।

తతోర్ధరాత్రసమయే తస్యాదూతీనాపితవధూః పునరాగతా తాం గోపీమువాచ
తవవియోగానలదగ్ధోసౌ ముమూర్షుర్వర్తతే మహానుభావః *
తథాచోక్తం॥శ్లో॥రజనీచయనాథేన ఖణ్డితే తిమిరే నిశి। యూనాం మనాంసి
వివ్యాధ దృష్ట్వా దృష్ట్వా మనోభవః॥ వా॥తదహమాత్మానమత్ర బద్ధ్వా తి
ష్ఠామి। త్వం తత్ర గత్వా తం సంభావ్య సత్వరమాగచ్ఛ। తథానుష్ఠితే సతి
స గోపః ప్రబుధ్వావదత్ । ఇదానీం జారాన్తికం నయామి కథం- తతశ్చ
యం దూతీ న కించిత్ప్రవీతి। తదా దర్పాదుత్తరమాత్రం న దదాసీత్యుక్త్వా ప్ర
కుపితేన గోపేన తస్యా నాసికాచ్ఛిన్నా। పునః సుప్తః । అనన్తరమాగతా
సా గోపీ దూతీమపృచ్ఛత్। కా వార్తా।దూత్యువాచ । పశ్యమేముఖం మ
మ నాసికైవ వార్తాం కథయతి । అనన్తరం సా గోపీ తథైవాత్మానం బద్ధ్వా
వస్థితా । దూతీచ్ఛిన్ననాసికాం గృహీత్వా నిజగృహముపగతవతీ విషాదం
భావయన్తీ స్థితా।తతః ప్రాతరనేన నాపితేన క్షురభాణ్డే యాచితే సతి సా
క్షురభాణ్డమదత్వా క్షురమేకం ప్రాదాత్। పశ్చాదయం నాపితః ప్రకు
పితః క్షురం దూరాదేవ గృహే ప్రక్షిప్తవాన్ । అథకృతనాసికేయం వి
నాపరాధేనానేన మమ నాసికాచ్ఛిన్నేత్యుక్త్వా ధర్మాధికారిసమీపమేన
మానీతవతీ। సా చ గోపీ తేన గోపేన పృష్టోవాచ । అరే పాపకో మాం మహా
సతీం విరూపయితుం సమర్థః । మమ వ్యవహారమకల్మషమష్టౌదిక్పాలా ఏవ
జానన్తి. *
యతః॥శ్లో॥ఆదిత్యచన్ద్రావనిలోనలశ్చ ద్యౌర్భూమిరాపో హృదయం యమ
శ్చ। ఉభేచసన్ధ్యే రజనీదినంచ ధర్మశ్చ జానాతి నరస్య వృత్తం ॥ వా ॥ త
తోహం యది మహాసతీ।నిజస్వామినం విహాయ నాన్యం మనసాపి చిన్తయా
మి । తదా మమ ముఖమక్షతం భవతు । తతో యావదసౌ గోపః ప్రదీపమా
దాయ తన్ముఖమక్షతమపశ్యత్ । తావదేవ తస్యాం మమాపరాధమి
త్యుక్త్వా పరిభ్రమ్య హృష్టహృదయో బన్ధనాద్విముచ్య తచ్చరణయోః పతి
త్వోవాచ। ధన్యోహం యస్యేదృశీ సతీ భార్యా. *
శ్లో॥మధుతిష్ఠతి వాచి యోషితాం హృది హాలాహలమేవ కేవలం।అతఏ
వ నిపీయతే ధరో హృదయం ముష్టిభిరేవ తాడ్యతే॥ వా॥ తతశ్చ సాధ్వా

స్తాంశ్శృణుతయూయంరాజపురుషాః । అయంగృహాన్నిస్సృత్యద్వాదశ
భిర్వర్షైర్మాణిక్యంకృత్వామలయోపకణ్ఠాన్నానాదుర్లభానిరత్నాన్యా
దాయేమాంనగరీమాగతః। అత్ర వేశ్యాగృహేసుప్తః।తతఃకుట్టిన్యాగృహ
ద్వారిస్థాపితకాష్ఠఘటితవేతాలస్యమూర్ధ్నిరత్నమేకమత్యుత్కృష్టమా
స్తే।తద్దృష్ట్వార్థలుబ్ధేనసాధునారాత్రావుత్థాయహస్తోయదారత్నేదత్తః
తదైవతేనవేతాలేనసంచారితోబాహుభ్యాంపీడితస్సన్నార్తనాదంచ
కార।పశ్చాదుత్థాయకుట్టిన్యోక్తం। సాధోపుత్రమలయోపకణ్ఠాదాగతో
సి-తత్సర్వరత్నానిప్రయచ్ఛ। నచేదనేననత్యక్తవ్యోసి। ఇత్థమేవాయం
చేటకః। తతోనేనసర్వరత్నానిసమర్పితాని।అధునాచాయమపిహృతస
ర్వస్వోస్మాభిర్మిలితః। ఏతత్సర్వంశ్రుత్వారాజపురుషైర్న్యాయ్యఃప్రవ
ర్తితః। అతోహంబ్రవీమిస్వర్ణరేఖామహంస్పృష్ట్వేత్యాది । తతస్స్వ
యంకృతోయందోషః।అత్రవిలపనమప్యనుచితం।క్షణంవిమృశ్యమిత్రయ
థానయోఃసౌహార్దంమయాకారితం। తథామిత్రభేదోపిమయాకార్యః॥
యతః॥ శ్లో॥ అతథ్యాన్యపితథ్యానిదర్శయన్త్యతిపేశలాః।సమేనిమ్నో
న్నతానీవచిత్రకర్మవిదోజనాః॥ అపరంచ॥ ఉత్పన్నేష్వపికార్యేషుమతి
ర్యస్యనహీయతే।సనిస్తరతిదుర్గాణిగోపీజారద్వయంయథా॥ *

వా॥కరటకఃపృచ్ఛతికథమేతత్ - దమనకఃకథయతి । అస్తిద్వారవ
త్యాంపుర్యాంకస్యచిద్గోపస్యవధూర్బంధకీ। సాగ్రామస్యదండనాయ
కేనతత్పుత్రేణచసమంరమతే. *

తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ నాగ్నిస్తృప్యతికాష్ఠానాంనాపగానాంమహోద
ధిః। నాంతకఃసర్వభూతానాంనపుంసాంవామలోచనాః ॥ అన్యచ్చ ॥
నదానేననమానేననార్జవేననసేవయా । నశస్త్రేణనశాస్త్రేణసర్వథా
విషమాఃస్త్రియః॥ యతః॥ గుణాశ్రయంకీర్తియుతంచకాంతరత్నంవిధే
యంసధనంరతిజ్ఞం । విహాయశీఘ్రంవనితావ్రజంతినరాధమంశీలగుణా
దిహీనం ॥ అపరంచ॥ నతాదృశీంప్రీతిముపైతినారీవిచిత్రశయ్యాశయితా
పికామం । యథాహిదూర్వాదివికీర్ణభూమావ్రయాతిసౌఖ్యంపరకా
న్తసఙ్గాత్ ॥ వా ॥ అథసాకదాచిద్దణ్డనాయకసుతేనసహరమమాణాతిష్ఠ

తి- అథదండనాయకమాయాంతందృష్ట్వాతత్పుత్రంకుసూలేనిక్షిప్యదండ
నాయకేనసమంతథైవాక్రీడత్ - అనంతరంతస్యాభర్తాగోపోగోష్ఠాత్స
మాగతః-తమాలోక్యగోప్యోక్తం- దండనాయకత్వంలగుడంగృహీత్వా
కోపందర్శయన్సత్వరంయాహి - తథాకృతేగోపేనాగత్యపత్నీపృష్టా
కేనకార్యేణాత్రదండనాయకఃసకోపఃసమాగతః-సా బ్రూతే - అయం
కేనాపికారణేనపుత్రస్యోపరిక్రుద్ధః- సచపలాయమానోఽత్రాగత్యప్రవి
ష్టః- మయాకుసూలేనిక్షిప్యరక్షితఃపిత్రాచాన్విష్యాత్రగృహేనదృష్టః-
అతోఽయంకుపితఏవగచ్ఛతి - తతఃసాతత్పుత్రంకుసూలాదవతార్యదర్శితవ
తీ-తథాచోక్తం॥శ్లో ॥ ఆహారోద్విగుణఃస్త్రీణాంబుద్ధిస్తాసాంచతుర్గుణా।
షడ్గుణోవ్యవసాయశ్చకామశ్చాష్టగుణఃస్మృతః॥ వా॥అతోఽహంబ్రవీమి
ఉత్పన్నేష్వపికార్యేష్విత్యాది-కరటకోబ్రూతే-అస్త్వేవం - కింత్వన
యోర్మహాన్నిసర్గస్నేహఃకథంభేదయితుంశక్యః - దమనకఆహ - ఉ
పాయశ్చింతనీయః ... ...
తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ ఉపాయేనహియచ్ఛక్యంనతచ్ఛక్యంపరాక్రమైః।
కాకీకనకసూత్రేణకృష్ణసర్పమఘాతయత్ ॥ వా ॥ కరటకఃపృచ్ఛతి-క
థమేతత్ - దమనకఃకథయతి - కస్మింశ్చిత్తరౌవాయసదంపతీనివసతః
తయోరపత్యాని తత్తరుకోటరేవస్థితకృష్ణసర్పేణఖాదితాని తతఃపునర్గ
ర్భవతీవాయసీబ్రూతే - స్వామిన్త్యజ్యతామయంతరుః - అత్రైవత
స్మాత్కృష్ణసర్పాదావయోఃకదాచిదపిప్రజావృద్ధిర్నభవిష్యతి.
యతః॥శ్లో॥దుష్టాభార్యాశఠంమిత్రంభృత్యాశ్చోత్తరదాయకాః। సస
ర్పేచగృహేవాసోమృత్యురేవనసంశయః॥వా॥వాయసోబ్రూతే - ప్రి
యే నభేతవ్యం-వారంవారంమయైతస్యమహాపరాధఃసోఢః - ఇదానీం
పునర్నక్షంతవ్యః- వాయస్యాహ - కథమనేనబలవతాసార్ధంభవాన్
విగ్రహీతుంసమర్థః-వాయసోబ్రూతేఅలమనయాశంకయా.
యతః॥శ్లో॥బుద్ధిర్యస్యబలంతస్యనిర్బోధస్యకుతోబలం। పశ్యసింహో
మదోన్మత్తఃశశకేననిపాతితః ॥ వా ॥ వాయస్యాహ- కథమేతత్ -వా
యసఃకథయతి - అస్తిమందరనామ్నిపర్వతేదుర్దాంతో నామసింహః

సచసర్వదాపశూనాంవధంకుర్వన్నాస్తేతతః సర్వైఃపశుభిర్మిళిత్వా ససింహోవిజ్ఞప్తః - కిమర్థంసర్వపశువధఃక్రియతే- వయమేవభవదాహారార్థంప్రత్యహమేకైకంపశుందాస్యామః-సింహేనోక్తం - ఏవమస్తు- తతఃప్రభృత్యేకైకంపశుంభక్షయన్నాస్తే - అథకదాచిద్వృద్ధశశకస్యవారఃసమాయాతః-సోచింతయత్.

శ్లో॥ త్రాసహేతోర్వినీతిస్తుక్రియతేజీవితాశయా। పఞ్చత్వంచేద్గమిష్యామికింసింహానునయేనవా॥ వా॥తన్మందంమందముపగచ్ఛామి - తతఃసింహోపిక్షుధాపీడితఃకోపాత్తమువాచకిమాగమేవిలంబకారణం సోబ్రవీత్- నాహమపరాధీఅపితుసింహాంతరేణావలోకితోబలాద్ధృతః పునరాగమనాయశపథంకృత్వా స్వామినేతన్నివేదయితుమత్రాగతోస్మి-సింహఃసకోపమాహ-సత్వరంగత్వాదర్శయ - క్వాసౌదురాత్మాతిష్ఠతి-తతఃశశకస్తంగృహీత్వాగంభీరకూపసమీపంగతః - అత్రాగత్యపశ్యతుస్వామీత్యుక్త్వా కూపాంతర్జలేతస్యసింహస్య ప్రతిబింబందర్శితవాన్ - తతోసౌదర్పాధ్మాతఃకోపాత్తస్యోపరిపపాత-ఉర్ధ్వపాదోధశ్శిరాస్తజ్జలేమగ్నఃపఞ్చత్వమగమత్ - అతోహంబ్రవీమిబుద్ధిర్యస్యేత్యాది-వాయస్యాహ-సర్వంశ్రుతంసంప్రతియథాకర్తవ్యంతదుపదిశ్యతామితి-వాయసోవదత్ - అత్రాసన్నేసరసిరాజపుత్రఃసతతమాగత్యస్నాతి - స్నానసమయేతదఙ్గాదవతారితం తీర్థశిలానిహిత కనకసూత్రంచఞ్చ్వావిధృత్యానీయాస్మిన్కోటరేపాతయేతి - అథకదాచిత్స్నాతుంజలంప్రవిష్టేరాజపుత్రేవాయస్యాతదనుష్ఠితం- అథకనకసూత్రానుసరణప్రవృత్తైరాజపురుషైస్తత్రతరుకోటరే కృష్ణసర్పోదృష్టో వ్యాపాదితశ్చ-అతోహంబ్రవీమ్యుపాయేనహియచ్ఛక్యమిత్యాది॥కరటకఆహ- యద్యేవంతదాగచ్ఛ-శివాస్సంతుతేపంథానః - తతోదమనకఃపింగలకసమీపంగత్వాప్రణమ్యోవాచ- దేవ - ఆత్యయికంవచనమకుశలంమన్యమానఃసమాగతోస్మి.

యతః॥ శ్లో ॥ ఆపద్యున్మార్గగమనేకార్యకాలాత్యయేషుచ।కల్యాణవచనంబ్రూయాదపృష్టోపిహితోనరః॥అన్యచ్చ॥భోగస్యభాజనంరాజానరా

జాకార్యభాజనం।రాజకార్యపరిధ్వంసీమంత్రీదోషేణలిప్యతే॥వా॥తథా
హిపశ్యామాత్యానామేషక్రమః ॥ శ్లో ॥ వరంప్రాణపరిత్యాగఃశిరసో
వాపికర్తనం।నతుస్వామిపదావాప్తిపాతకేచ్ఛోరుపేక్షణం ॥ వా॥పింగ
లకఃసాదరంబ్రూతే - అథభవాన్కింవక్తుమిచ్ఛతి - దమనకఆహ- అ
యంతావత్సంజీవకస్తవోపర్యసదృశవ్యవహారీ - తథాచాస్మత్సన్నిధా
నేశ్రీమద్దేవపాదానాంశక్తిత్రయనిందాంకృత్వారాజ్యమేవాభిలషతి-
ఏతచ్ఛ్రుత్వాపింగలకఃసాశ్చర్యంతూష్ణీంస్థితః - దమనకఃపునరాహ -
దేవసర్వామాత్యపరిత్యాగంకృత్వా ఏకఏవాయం సకలకార్యాధికారీ
కృతః-అయంచమహాన్దోషః.

యతః॥ శ్లో ॥ అత్యుచ్ఛ్రితేమంత్రిణిపార్థివేచవిష్టభ్యపాదావుపతిష్ఠతే
శ్రీః। సాస్త్రీస్వభావాదసహాభరస్యతయోర్ద్వయోరేకతరంజహాతి॥
అపరంచ ॥ ఏకంభూమిపతిఃకరోతిసచివంరాజ్యప్రధానంయదాతంమో
హాచ్ఛ్రయతేమదఃసచమదాలస్యేననిర్భిద్యతే । నిర్భిన్నస్యపదంకరోతి
హృదయేతస్యస్వతంత్రస్పృహా స్వాతంత్ర్యస్పృహయాతతః సనృ
పతేఃప్రాణాంతికంద్రుహ్యతి.

తథాచోక్తం ॥ విరక్తస్యచభక్తస్యదంతస్యగళితస్యచ । అమాత్యస్య
చదుష్టస్యమూలాదుద్ధరణంవరం ॥ కించ ॥ యఃకుర్యాత్సచివాయత్తాం
శ్రియంతద్వ్యసనేసతి।సోంధవజ్జగతీపాలఃసీదేత్సంచారకైర్వినా॥ విశే
షతశ్చ ॥ సదామాత్యోనసాధ్యస్స్యాత్ సమృద్ధస్సర్వఏవహి। సిద్ధానా
మయమాదేశఃఋద్ధిశ్చిత్తవికారిణీ ॥ వా॥సచసర్వకార్యేస్వేచ్ఛాతః
ప్రవర్తతే-తదత్రప్రమాణంస్వామీజానాతి.

శ్లో ॥ నసోస్తిపురుషోలోకేయోనకామయతేశ్రియం। పరస్యయువ
తింభార్యాంసాకాంక్షంనేక్షతేచకః ॥ వా॥సింహోవిమృశ్యాహ-భ
ద్రయద్యప్యేవం-తథాపిసంజీవకేనసహమమమహాన్స్నేహః.

పశ్య ॥ శ్లో ॥ కుర్వన్నపివ్యళీకానియఃప్రియఃప్రియఏవసః।అశేషదోష
దుష్టోపికాయఃకస్యనవల్లభః ॥ అన్యచ్చ॥అప్రియాణ్యపికుర్వాణోయః
ప్రియఃప్రియఏవసః।దగ్ధమన్దిరసారేపికస్యవహ్నావనాదరః.

వా॥దమనకః పునరాహ-దేవసపవాతిదోషః

యతః॥శ్లో॥యస్మిన్నేవాధికంచక్షురారోహయతిపార్థివః।సుతేమాత్యేప్యుదాసీనేసలక్ష్మ్యాశ్రీయతేజనః॥ శృణుదేవ॥అప్రియస్యాపిపథ్యస్యపరిణామస్సుఖావహః। వక్తాశ్రోతాచయత్రాస్తిరమన్తేతత్రసంపదః॥

వా॥త్వయాచమూలభృత్యానపాస్యాయమాగన్తుకః పురస్కృతః- ఏతచ్చానుచితంకృతం.

శ్లో॥ మూలభృత్యాపరాధేననాగన్తూన్ ప్రతిపాలయేత్ । నాతఃపరతరోదోషోరాజ్యభేదకరోయతః ॥ వా ॥ సింహోబ్రూతే-కిమాశ్చర్యంమయాయమభయవాచందత్వానీతః సంవర్ధితశ్చ - తత్ కథంద్రుహ్యతి-దమనకోవదతి- దేవ.

శ్లో ॥ దుర్జనః ప్రకృతింయాతి సేవ్యమానోపినిత్యశః। స్వేదనాభ్యఞ్జనోపాయైః శ్వపుచ్ఛమివనామితం ॥ అపరంచ॥ స్వేదితోమర్దితశ్చైవరజ్జుభిః పరివేష్టితః।ముక్తోద్వాదశభిర్వర్షైః శ్వపుచ్ఛః ప్రకృతింగతః॥ అన్యచ్చ॥వర్ధనంచాథసన్మానంఖలానాంప్రీతయేకుతః।ఫలన్త్యమృతసేకేపినపథ్యానివిషద్రుమాః॥వా॥అతోహంబ్రవీమి॥ శ్లో॥ అపృష్టోపిహితంబ్రూయాద్యస్యనేచ్ఛేత్పరాభవం।ఏషఏవసతాంధర్మోవిపరీతమతోన్యథా॥తథాచోక్తం॥సస్నిగ్ధోకుశలాన్నివారయతియస్తత్కర్మయన్నిర్మలం సాస్త్రీయానువిధాయినీసమతిమాన్ యస్సద్భిరభ్యర్చ్యతే ॥ సాశ్రీర్యానమదంకరోతిససుఖీయస్తృష్ణయాముచ్యతే తన్మిత్రంయదకృత్రిమంసపురుషోయః ఖిద్యతేనేన్ద్రియైః॥

వా ॥ యదిసంజీవకవ్యసనార్దితోవిజ్ఞాపితోపిస్వామీననివర్తతే-తదాభృత్యేనదోషః.

తథాచ ॥ శ్లో ॥ నృపఃకామాసక్తోనగణయతికార్యంనచహితంయథేష్టంస్వచ్ఛందః ప్రవిచరతిమత్తోగజఇవ। తతోమానధ్మాతః సపతతియదాశోకగహనేతదాభృత్యేదోషాన్ క్షిపతిననిజంవేత్త్యవినయం। పింగలకః స్వగతం ॥ నపరస్యాపవాదేనపరేషాందండమాచరేత్ । ఆత్మనావగమంకృత్వాబధ్నీయాత్పూజయేచ్చవా ॥ తథాచోక్తం ॥ గుణదోషావనిశ్చి

త్యకుర్యాన్న గ్రహానిగ్రహౌ । స్వనాశాయయథాస్యాస్తోదర్పాత్సర్పము
ఖకరః ॥ వా॥ప్రకాశంబ్రూతే-తదాసంజీవకఃకింప్రత్యాదిశ్యతాం-ద
మనకఃససంభ్రమమాహ-దేవమైవం-ఏతావతామంత్రభేదోజాయతే॥
తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥ మంత్రబీజమిదంగుప్తంరక్షణీయంయథాతథా।మ
నాగపినభిద్యేతతద్భిన్నంనప్రరోహతి ॥ కించ॥ఆదరస్యప్రధానస్యకర్త
వ్యస్యచకర్మణః । క్షిప్రమక్రియమాణస్యకాలఃపిబతితద్రసం ॥ తదవ
శ్యంసమారబ్ధోమహతాప్రయత్నేనసంపాదనీయః ॥ కించ॥ మంత్రో
యోధఇవాధీరఃసర్వాంగైస్సంవృతైరపి । చిరంనసహతేస్థాతుం పరై
భ్యోభేదశంకయా॥ వా॥యద్యసౌదృష్టదోషోపిదోషాన్నివర్త్యసంధాత
వ్యస్తదతీవానుచితం.

యతః॥శ్లో॥సకృద్దుష్టంతుయన్మిత్రంపునస్సంధాతుమిచ్ఛతి।సమృత్యు
మేవగృహ్ణాతిగర్భమశ్వతరీయథా॥వా॥సింహోబ్రూతే- జ్ఞాయతాం
తావత్ కిమయమస్మాకంకర్తుంసమర్థః-దమనక ఆహ-దేవ.

శ్లో ॥ అజ్ఞాజ్ఞిభావమజ్ఞాత్వాకథంసామర్థ్యనిర్ణయః । పశ్యటిట్టిభ
మాత్రేణసముద్రోవ్యాకులీకృతః ॥ వా ॥ సింహఃపృచ్ఛతి - కథమే
తత్ - దమనకఃకథయతి - దక్షిణసముద్రతీరేటిట్టిభదంపతీనివసతః -
తతష్టిట్టిభీచాసన్నప్రసవాభర్తారమాహ - నాథప్రసవయోగ్యస్థానం
నిభృతమనుసంధీయతాం - టిట్టిభోవదత్ - నన్విదమేవస్థానంప్రసూ
తియోగ్యం-సాహ- సముద్రవెలయాస్థానమిదంవ్యాప్యతే-సోబ్రవీత్-
భద్రేకిమహంనిర్బలః- మమగృహేవస్థితాన్యణ్డానికింసముద్రేణాపహర్త
వ్యాని-టిట్టిభీవిహస్యాహనాథతవసముద్రస్యచమహదంతరం.

అథవా॥శ్లో॥పరాభవంపరిచ్ఛేత్తుంయోగ్యాయోగ్యంనవేత్తియః। అ
స్తీహయస్యవిజ్ఞానంసకృచ్ఛ్రేపినసీదతి ॥ అపిచ॥అనుచితకార్యారంభః
స్వజనవిరోధోబలీయసాస్పర్ధా। ప్రమదాజనవిశ్వాసోమృత్యోర్ద్వారా
ణిచత్వారి ॥ వా॥ తతఃకృచ్ఛ్రేణస్వామివచనాత్సాతత్రైవప్రసూతా
ఏతత్సర్వంశ్రుత్వాసముద్రేణతచ్ఛక్తిజిజ్ఞాసార్థంతదండాన్యపహృతా
ని-అథటిట్టిభీశోకార్తాభర్తారమాహ - నాథకష్టమాపతితం- తాన్యండా

నిమేపహృతాని - టిట్టిభోవదత్ ప్రియేమాభైషీరిత్యుక్త్వా పక్షిణామ్మేళ
నంకృత్వా - పక్షిస్వామినోగరుడస్యసమీపంగతః-తత్రగత్వాసకలవృ
త్తాంతంటిట్టిభేనభగవతోగరుడస్యపురతోనివేదితం - దేవసముద్రేణా
హంస్వగృహేవస్థితోవినాపరాధేనైవంనిగృహీతః - తద్వచనమాకర్ణ్య
గరుత్మతాప్రభుర్భగవాన్నారాయణస్సృష్టిస్థితిప్రళయహేతుర్విజ్ఞప్త
స్సముద్రమండదానాయాదిదేశ - తతోభగవదాజ్ఞాంమౌళౌ నిధాయ
సముద్రేణతాన్యండానిటిట్టిభాయసమర్పితాని - అతోహంబ్రవీమ్యఙ్గా
ఙ్గీభావమజ్ఞాత్వేత్యాది.

శ్లో॥శాస్త్రాతిక్రమమజ్ఞాత్వావైరమారభతేద్విషః। సపరాభవమా
ప్నోతిసముద్రఇవటిట్టిభాత్ ॥ వా॥రాజాహ-కథమసౌజ్ఞాతవ్యోద్రో
హబుద్ధిరితి-దమనఃపునరాహయదాసౌసదర్పశ్శృఙ్గాగ్రప్రహరణాభిము
ఖశ్చకితమివాగచ్ఛతితదాజ్ఞాస్యతిస్వామీ - ఏవముక్త్వాసంజీవకసమీ
పంగతశ్చ-మందమ్మందముపసర్పన్విస్మితమివాత్మానమదర్శయత్ - సం
జీవకేనసాదరముక్తంభద్రకుశలంతే- దమనకోబ్రూతే-అనుజీవినాంకు
తఃకుశలం.

యతః॥శ్లో॥సంపత్తయఃపరాధీనాస్సదాచిత్తమనిర్వృతం।స్వజీవితే
ప్యవిశ్వాసస్తేషాంయేరాజసేవకాః ॥ అన్యచ్చ ॥ కోర్థాన్ప్రాప్యనగర్వి
తోవిషయిణఃకస్యాపదోస్తంగతాః । స్త్రీభిఃకస్యనఖణ్డితంభువిమనఃకో
వాస్తిరాజ్ఞాంప్రియః । కఃకాలస్యభుజాన్తరంనచగతఃకోర్థీగతోగౌర
వం।కోవాదుర్జనవాగురాసుపతితఃక్షేమేణయాతఃపుమాన్ ॥ వా॥సంజీ
వకేనోక్తంసఖేబ్రూహికిమేతత్ -దమనకఆహ- కింబ్రవీమిమన్దభాగ్యః.

పశ్య ॥ శ్లో॥ మజ్జన్నపిపయోరాశౌలబ్ధ్వాసర్పావలంబనం।నముఞ్చ
తినచాధత్తేతథాముగ్ధోస్మిసంప్రతి ॥ యతః॥ ఏకత్రరాజవిశ్వాసోనశ్య
త్యన్యత్రబాన్ధవః।కింకరోమిక్వగచ్ఛామిపతితోదుఃఖసాగరే ॥ వా ॥ ఇ
త్యుక్త్వాదీర్ఘంనిశ్వస్యోపవిష్టః- సంజీవకోబ్రూతేమిత్రతథాపిసువిస్త
రమ్మనోగతముచ్యతాం - దమనకస్సునిభృతమాహ-యద్యపిరాజవిశ్వా
సోనకథనీయస్తథాపిభవానస్మదీయప్రత్యయాదాగతః మయాపరలో

కార్థినావశ్యంతవహితమాఖ్యేయం - శృణు-అయంస్వామీతవోపరివికృతబుద్ధీరహస్యుక్తవాన్ - సంజీవకమేవహత్వాస్వపరివారంతర్పయామీతి-ఏతచ్ఛ్రుత్వాసంజీవకఃపరంవిషాదమగమత్ - దమనకఃపునరాహ-అలంవిషాదేనప్రాప్తకాలకార్యమనుష్ఠీయతాం-సంజీవకఃక్షణంవిమృశ్యాహ-సుముఖాదిదముచ్యతే.

శ్లో॥దుర్జనగమ్యానార్యఃప్రాయేణాపాత్రభృద్భవతిరాజా। కృపణానుసారిచధనం దేవోగిరిజలధివర్షీచ॥తథా॥నీచమాశ్రయతెలక్ష్మీరకులీనంసరస్వతీ।అపాత్రంభజతెనారీగిరౌవర్షతివాసవః॥ వా॥స్వగతంకింవాదుర్జనచేష్టితంనవేద్మితద్వ్యవహారంవినేతుంనశక్యతే.

యతః॥శ్లో॥కశ్చిదాశ్రయసౌందర్యాద్ధత్తేశోభామసజ్జనః। ప్రమదాలోచనన్యస్తంమలీమసమివాంజనం॥ వా॥తత్రవిచిన్త్యోక్తంకష్టంకిమిదమాపతితం.

యతః ॥ శ్లో॥ ఆరాధ్యమానోనృపతిఃప్రయత్నాన్నతోషమాయాతికిమత్రచిత్రం। అయంత్వపూర్వప్రతిమావిశేషోయస్సేవ్యమానోరిపుతాముపైతి॥వా॥తదయమశక్యార్థప్రమేయః.

యతః ॥ శ్లో॥నిమిత్తముద్దిశ్యహియఃప్రకుప్యతిధ్రువంసతస్యాపగమేప్రసీదతి।అకారణద్వేషిమనస్తుయస్యకథంజనస్తంపరితోషయిష్యతి॥
వా॥ కింమయాపకృతంరాజ్ఞోథవానిర్నిమిత్తాపకారిణశ్చభవన్తిరాజానః దమనకోబ్రూతే-ఏవమేతచ్ఛృణు.

శ్లో॥విజ్ఞైస్స్నిగ్ధైరుపకృతమపిద్వేష్యతామేతికశ్చిత్। సాక్షాదన్యైరపకృతమపిప్రీతిమేవోపయాతి। చిత్రంచిత్రంకిమథచరితంనైకభావాశ్రయాణాం సేవాధర్మఃపరమగహనోయోగినామప్యగమ్యః॥అన్యచ్చ॥సుకృతశతమసత్సునష్టంసుభాషితశతంచనష్టమబుధేషు। వచనశతమవచనకరేషుబుద్ధిశతమచేతనేషునష్టం॥కించ॥చందనతరుషుభుజంగాజలేషుకమలానితత్రచగ్రాహాః। గుణఘాతినశ్చఖలాభోగేషుసుఖాన్యలంసవిఘ్నాని॥అన్యచ్చ॥ మూలంభుజంగైఃకుసుమానిభృంగైశ్శాఖాఃప్లవంగైశ్శిఖరాణిభల్లైః। నాస్త్యేవతచ్చందనపాదపస్యయన్నాశ్రితందుష్టతరైఃకుపజైః॥

వా॥ దమనకో బ్రూతే-అయంతావత్స్వామీ వాచిమధురో విషహృదయో జ్ఞాతః॥ యతః॥శ్లో॥ దూరాదుచ్ఛ్రితపాణిరార్ద్రనయనః ప్రోత్సారితార్ధాసనో గాఢాలిఙ్గనతత్పరః ప్రియకథాప్రశ్నేషుదత్తాదరః। అన్తర్భూతవిషో బహిర్మధుమయశ్చాలీవమాయాపటుః కోనామాయమపూర్వనాటకవిధిర్యశ్శిక్షితో దుర్జనైః॥ తథాహి॥ పోతోదుస్తరవారిరాశితరణే దీపోంధకారాగమే నిర్వాతే వ్యజనంమదాంధకరిణాం దర్పోపశాన్త్యైసృణిః॥ ఇత్థంతద్భువినాస్తియస్యవిధినానోపాయచిన్తాకృతా। మన్యేదుర్జనచిత్తవృత్తిహరణే ధాతాపి భగ్నోద్యమః॥

వా॥ సంజీవకః పునర్నిశ్వస్య కష్టం భోః కథమహం సస్యభక్షకః సింహేననిపాతితవ్యః.

యతః॥శ్లో॥ ద్వయోరేవసమంవిత్తం ద్వయోరేవసమంబలం। తయోర్వివాదో మన్తవ్యో నోత్తమాధమయోః క్వచిత్॥

వా॥ పునర్విచిన్త్య కేనాయంరాజా మమోపరివికారితో నజానే భేదముపగతాద్రాజ్ఞస్సదా భేతవ్యం.

యతః॥శ్లో॥ మన్త్రిణా పృథివీపాలచిత్తంవిఘటితం క్వచిత్। వలయం స్ఫటికస్యేవకోహి సన్ధాతుమీశ్వరః॥ అన్యచ్చ॥ వజ్రంచ రాజతేజశ్చద్వయమేవాతిభీషణం। ఏకమేకత్రపతతి పతత్యన్యత్సమన్తతః॥

వా॥ తతస్సంగ్రామే మృత్యురేవవరమిదానీం తదాజ్ఞానువర్తనమయుక్తం యతః॥ మృతః ప్రాప్నోతివా స్వర్గం శత్రుంహత్వా సుఖానివా॥ ఉభావపిహిశూరాణాం గుణావేతౌ సుదుర్లభౌ॥ వా॥ యుద్ధకాలశ్చాయం.

శ్లో॥ యత్రాయుద్ధే ధ్రువంమృత్యుర్యుద్ధే జీవితసంశయః। తమేవకాలం యుద్ధస్య ప్రవదన్తి మనీషిణః॥ యతః॥ అయుద్ధేహి యదాపశ్యేన్నకించిద్ధితమాత్మనః। యుధ్యమానస్తదా ప్రాజ్ఞో మ్రియతే రిపుణాసహ॥ జయేచలభతేలక్ష్మీం మృతావపిసురాఙ్గనాం। క్షణవిధ్వంసినః కాయాః కాచిన్తా మరణేరణే॥ వా॥ ఏతచ్చింతయిత్వా సంజీవక ఆహ-భోమిత్ర కథమసౌ మాంజిఘాంసుర్జ్ఞాతవ్యః-దమనకో బ్రూతే-యదాసౌస్తబ్ధకర్ణస్సమున్నతలాంగూలఉన్నతచరణో వివృతాస్యస్త్వాంపశ్యతి తదాత్వమేవస్వవిక్రమం

దర్శయిష్యసి॥యతః॥శ్లో॥బలవానపినిస్తేజాః కస్యనాభిభవాస్పదం। నిశ్శ
ఙ్కందీయతేలోకైః పశ్యభస్మచయేపదం॥ *

వా॥ కింతుసర్వమేతత్సుగుప్తమనుష్ఠాతవ్యంనోచేన్నత్వం నాహమిత్యు
క్త్వా దమనకః కరటకసమీపంగతః - కరటకేనోక్తంకింనిష్పన్నం-దమన
కేనోక్తంనిష్పన్నోఽసావనయోన్యభేదః-కరటకోబ్రూతే-కోత్రసందేహః-
యతః॥శ్లో॥ బంధుఃకోనామదుష్టానాంకుప్యతేకోనయాచితః।కోనతృప్య
తివిత్తేనకుకృత్యేకోనపణ్డితః॥ అన్యచ్చ॥ దుర్వృత్తః క్రియతేధూర్తైః శ్రీ
మానాత్మవివృద్ధయే॥ కిన్నామఖలసంసర్గః కురుతేనాశ్రయాశవత్॥ *

వా॥తతోదమనకః పిఙ్గళకసమీపంగత్వాదేవసమాగతోసౌపాపాశయః
తతఃసజ్జీభూయస్థీయతామిత్యుక్త్వాపూర్వోక్తాకారంకారయామాససం
జీవకోప్యాగత్యతథావిధంవికృతాకారం సింహందృష్ట్వాస్వానురూపంవి
క్రమంచకార- తతస్తయోర్యుద్ధేసంజీవకస్సింహేనవ్యాపాదితః- అథ
సంజీవకంసేవకంపింగళకోవ్యాపాద్యవిశ్రాన్తఃసశోకఇవతిష్ఠతి-బ్రూ
తేచకిమ్మయాదారుణంకర్మకృతం॥ *

యతః॥ శ్లో॥ పరైస్సంపూజ్యతేరాజ్యంస్వయంపాపస్యభాజనం। ధ
ర్మాతిక్రమతోరాజాసింహోహస్తివధాదివ॥ అపరంచ॥ భూమ్యేకదే
శస్యగుణాన్వితస్యభృత్యస్యవాబుద్ధిమతఃప్రణాశః।భృత్యప్రణాశోమర
ణంనృపాణాంనష్టాపిభూమిఃసులభానభృత్యాః॥ *

వా॥ దమనకోబ్రూతేస్వామిన్కోయం నూతనోన్యాయఃయదరాతింహ
త్వాసన్తాపఃక్రియతే॥ *

తథాచోక్తం॥శ్లో॥పితావాయదివాభ్రాతాపుత్రోవాయదివాసుహృత్।
ప్రాణచ్ఛేదకరారాజ్ఞాహన్తవ్యాభూతిమిచ్ఛతా॥ అపిచ॥ ధర్మార్థకా
మతత్వజ్ఞోనైకాన్తకరుణోభవేత్। నహిహస్తస్థమప్యన్నంక్షమావాన్
భక్షితుంక్షమః॥ కించ॥ క్షమాశత్రౌచమిత్రేచయతీనామేవభూషణం॥
అపరాధిషుసత్వేషునృపాణాంసైవదూషణం॥ అపరంచ॥ రాజ్యలో
భాదహంకారాదిచ్ఛాతస్స్వామినఃపదం। ప్రాయశ్చిత్తంతుతస్యైకం
జీవోత్సర్గోనచాపరం॥ అన్యచ్చ॥ రాజాఘృణీబ్రాహ్మణఃసర్వభక్షః

స్త్రీస్త్రీచాపశాదుష్ప్రకృతిస్సహాయః । ప్రేష్యః ప్రతీపోధికృతః ప్రమాదీ త్యాజ్యా ఇమే సత్కృతం న వేత్తి యః ॥ విశేషతశ్చ ॥ సత్యానృతా చ పరుషా ప్రియవాదినీ చ హింస్రా దయాళు రపి చార్థపరా వదాన్యా । నిత్యవ్యయా ప్రచురరత్నధనాగమా చ వేశ్యాంగనేవ నృపనీతి రనేకరూపా॥

వా ॥ ఇతి దమనకేన సంతోషితః పింగళకస్స్వం ప్రకృతిమాపన్నస్సింహాసనే సముపవిష్టః - దమనకః ప్రహృష్టమనా విజయతాం మహారాజశ్శుభమస్తు సర్వజగతామిత్యుక్త్వా యథాసుఖమవస్థితః - విష్ణుశర్మోవాచ సుహృద్భేదశ్శ్రుతస్తావత్ భవద్భిః - రాజపుత్రా ఊచుః భవత్ప్రసాదాచ్ఛృణ్వంతస్సుఖినో భూతా వయం - విష్ణుశర్మాబ్రవీత్ - అపరమపీదమస్తు

శ్లో ॥ సుహృద్భేదస్తావద్భవతు భవతాం శత్రునిలయే ఖలః కాలాకృష్టః ప్రళయముపసర్పత్వహరహః । జనో నిత్యం భూయాత్సకలసుఖసంపత్తివసతిః కథారంభే రమ్యే సతతమిహ బాలోపి రమతాం॥ *

ఇతి శ్రీహితోపదేశే.

సుహృద్భేదో నామ ద్వితీయకథాసంగ్రహస్సమాప్తః

అథ విగ్రహః

వా ॥ పునః కథారంభకాలే రాజపుత్రా ఊచుః - ఆర్య రాజపుత్రావయం తద్విగ్రహం శ్రోతుం నః కుతూహలమస్తి - విష్ణుశర్మణోక్తం యదేవ భవద్భ్యో రోచతే కథయామి శ్రూయతాం - యస్యాయమాద్యశ్శ్లోకః. *

శ్లో ॥ హంసైస్సహ మయూరాణాం విగ్రహే తుల్యవిక్రమే । విశ్వాస్య వంచితా హంసాః కాకైః స్థిత్వారి మందిరే॥ వా॥ రాజపుత్రా ఊచుః కథమేతత్ - విష్ణుశర్మా కథయతి - అస్తి కర్పూరద్వీపే పద్మకేళి నామధేయం సరస్తత్ర హిరణ్యగర్భో నామ రాజహంసః ప్రతివసతి - స చ సర్వైర్జలచరపక్షిభిర్మిళిత్వా పక్షిరాజ్యేభిషిక్తః. *

యతః॥ శ్లో॥ యది న స్యాన్నరపతిస్సమ్యఙ్నేతా తతః ప్రజాః । అకర్ణధారో జలధౌ విప్లవం తేహ నౌరివ॥ అపరంచ॥ ప్రజాం సంరక్షతి నృపస్సా వర్ధయతి పార్థివం। వర్ధనాద్రక్షణం శ్రేయస్తదభావే సదప్యసత్॥ *

వా॥ఏకదా సౌ రాజహంసస్సువిస్తీర్ణకమలపర్యఙ్కే-సుఖాసీనః పరివారప
రివృతస్తిష్ఠతి తతః కుతశ్చిద్దేశాదాగత్య దీర్ఘముఖో నామ బకః ప్రణమ్యోప
విష్టః॥ రాజోవాచ॥ దీర్ఘముఖ దేశాంతరాదాగతోసి వార్తాం కథయ - స
బ్రూతే-దేవ-అస్తి మహతీ వార్తా తాం వక్తుం సత్వరమాగతో హం- శ్రూ
యతాం - అస్తి జంబూద్వీపే వింధ్యో నామ గిరిస్తత్ర చిత్రవర్ణో నామ మ
యూరః పక్షిరాజో నివసతి-తస్యానుచరైశ్చరద్భిః పక్షిభిరహం దగ్ధారణ్య
మధ్యే చరన్నవలోకితః పృష్టశ్చ కస్త్వం కుతస్సమాగతోసీతి-తదా మయో
క్తం - కర్పూరద్వీపస్య రాజచక్రవర్తినో హిరణ్యగర్భస్య రాజహంస
స్యానుచరోహం కౌతుకాద్దేశాంతరం ద్రష్టుమాగతోస్మీతి- ఏతచ్ఛ్రుత్వా
పక్షిభిరుక్తం అనయోర్దేశయోః కో దేశో భద్రతరో రాజా చ-మయోక్తం
ఆః కిమేవముచ్యతే మహదంతరం యతః కర్పూరద్వీపస్స్వర్గ ఏవ ద్వితీ
యః-రాజహంసశ్చ ద్వితీయస్స్వర్గపతిః అత్ర మరుస్థలే పతితా యూయం
కిం కురుథ- అస్మద్దేశే గమ్యతాం - తతో స్మద్వచనమాకర్ణ్య సర్వే సకో
పా బభూవుః॥ *

తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ పయః పానం భుజంగానాం కేవలం విషవర్ధనం। ఉప
దేశో హి మూర్ఖాణాం ప్రకోపాయ న శాంతయే॥ అన్యచ్చ॥ విద్వానేవో
పదేష్టవ్యో నావిద్వాంస్తు కదాచన। వానరానుపదిశ్యాథ స్థానభ్రష్టా య
యుః ఖగాః॥ వా॥ రాజోవాచ కథమేతత్-దీర్ఘముఖః కథయతి - అస్తి న
ర్మదాతీరే విశాలశ్శాల్మలీతరుః- తత్ర నిర్మితనీడక్రోడే పక్షిణో నివసం
తి సుఖేన వర్షాసు - అథ నీలపటలైరివ జలధరపటలైరావృతే నభస్థ్సలే ధా
రాసారైర్మహతీ వృష్టిర్బభూవ-తతో వానరాంశ్చ తరుతలే వస్థితాన్ శీ
తాకులాన్ కంపమానానవలోక్య కృపయా పక్షిభిరుక్తం భో భో వాన
రాశ్శృణుత॥ *

శ్లో॥ అస్మాభిర్నిర్మితా నీడాశ్చంచుమాత్రాహృతైస్తృణైః। హ
స్తపాదాదిసంయుక్తా యూయం కిమితి సీదథ॥ వా॥ తచ్ఛ్రుత్వా వానరై
ర్జాతరోషైరాలోచితమహో నిర్వాతనీడగర్భావస్థితాస్సుఖినః

పక్షిణోస్మాన్నిం దంతిభవతు తావద్దృష్టే రుపశమః అనంతరమేకవా
నరేణోక్తం. *

శ్లో॥ సూచీముఖాదురాచారా మూర్ఖాఃపండితమానినః । అశక్తాగృ
హనిర్మాణేశక్తాశ్చగృహభంజనే॥ వా ॥ అనంతరంశాంతేపానీయవ
ర్షేతైర్వానరైఃవృక్షమారుహ్యసర్వేనీడాభగ్నాః తేషామండానిచాధః
పాతితానిఅతోహంబ్రవీమివిద్వానేవోపదేష్టవ్యఇత్యాది - రాజోవాచ
తతస్తైఃకింకృతం-బకఃకథయతి తతస్తైఃకోపాదుక్తం కేనాసౌరాజహంసో
రాజాకృతః - తతోమయోపజాతకోపేనోక్తం - అయంతేమయూరః
కేనరాజాకృతః - తచ్ఛ్రుత్వా తేమాంహంతుముద్యతాః-తతోమయాపి
సువిక్రమోదర్శితః॥ *

యతః॥ శ్లో॥ అన్యదాభూషణంపుంసాంక్షమాలజ్జేవయోషితామ్। పరా
క్రమఃపరిభవేవైయాత్యంసురతేష్వివ॥రాజావిహస్యాహ॥ ఆత్మనశ్చప
రేషాంచయస్సమీక్ష్యబలాబలం। అన్తరంనైవజానాతిసతిరస్క్రియతే
రిభిః॥అన్యచ్చ॥సుచిరంహిచరన్నిత్యంశ్రేయఃపశ్యత్యబుద్ధిమాన్।ద్వీపిచ
ర్మపరిచ్ఛన్నోవాగ్దోషాద్గర్దభోహతః॥ *

వా॥ బకఃపృచ్ఛతి॥ కథమేతత్ -రాజాకథయతి-అస్తిహస్తినాపురేవిలా
సోనామరజకః-తస్యగర్దభోతివాహనాద్దుర్బలోముమూర్షురివాభవత్ -
తతస్తేనరజకేనాసౌవ్యాఘ్రచర్మణాప్రచ్ఛాద్యారణ్యసమీపేసస్యక్షే
త్రేనియుక్తఃతతోదూరాదవలోక్యవ్యాఘ్రబుద్ధ్యాక్షేత్రపతయస్సత్వ
రంపలాయన్తే-గర్దభస్తత్సస్యభక్షణాద్దినేదినేపుష్టాంగోభవత్ - అథకే
నాపిసస్యరక్షకేణధూసరకంబళకృతతనుత్రాణేన ధనుస్సజ్జీకృత్యైకా
న్తేస్థితః - తంచదూరాద్దృష్ట్వాగర్దభఃశబ్దంకుర్వాణస్తదభిముఖంసధావి
తః- సస్యరక్షకేణగర్దభోయమితిజ్ఞాత్వాలీలయైవవ్యాపాదితః- అతో
హంబ్రవీమి-సుచిరంహిచరన్నిత్యమిత్యాది-దీర్ఘముఖోబ్రూతే- తతఃప
క్షిభిరుక్తం-రేపాపదుష్టబక- అస్మాకంభూమౌచరన్నస్మత్స్వామినమధి
క్షిపసితన్నక్షన్తవ్యమిదానీమిత్యుక్త్వాసర్వేమాంచంచుభిర్హత్వాసకో
పాఊచుః-పశ్యరేమూర్ఖసహంసస్తవరాజాసర్వథామృదుః - తస్యరా

జ్యేధికారోనాస్తి- యతః - ఏకాన్తమృదుఃకరతలస్థమప్యర్థంరక్షితుమ క్షమః- సకథంపృథివీంశాస్తిరాజ్యంవాతస్యకింకితుత్వఇచ్ఛామాపమండూ కసమః- తేనతదాశ్రయముపదిశసి॥ *

శృణు॥ శ్లో॥ సేవితవ్యోమహాన్వృక్షఃఫలచ్ఛాయాసమన్వితః । యదిదైవాత్ఫలంనాస్తిఛాయాకేననివార్యతే॥అన్యచ్చ॥ హీనసేవానకర్తవ్యా కర్తవ్యోమహదాశ్రయః।పయోపిశౌణ్డికీహస్తేవారుణీత్యభిధీయతే॥ అపరంచ॥ నస్థాతవ్యంనగన్తవ్యంక్షణమప్యసతాసహ। అసతాంసఙ్గమోమృత్యుస్సతాంసఙ్గోహిభేషజం॥ అజాసింహప్రసాదేనవనేచరతినిర్భయం॥ అన్యచ్చ॥ మహానప్యల్పతాంయాతినిర్గుణోగుణవిస్తరః । ఆధారాధేయభావేనగజేన్ద్రఇవదర్పణే॥ విశేషతశ్చ॥వ్యపదేశోపిసిద్ధిస్స్యాదతిశక్తేనరాధిపే।శశినోవ్యపదేశేనశశకస్సుఖమేధతే॥ *

వా॥ మయోక్తంకథమేతత్ -పక్షిణఃకథయన్తి- కదాచిద్వర్షాస్వపి వృష్టేరభావాత్తృషార్తోగజయూథోయూథపతిమాహ - నాథకోప్యుపాయోస్మాకంజీవనాయనాస్తిక్షుద్రజన్తూనాంనిమజ్జనస్థానంవయంచ నిమజ్జనాభావాదన్ధాఇవక్వయామఃకింవాకుర్మః-తతోహస్తిరాజోనాతిదూరంగత్వానిర్మలంహ్రదందర్శితవాన్-అనన్తరంతత్తీరావస్థితశశకాగజయూథపదాహతిభిశ్చూర్ణితాబభూవుః-అనన్తరంశిలీముఖోనామశశకశ్చిన్తయామాస- అనేనగజయూథేనపిపాసాకులితేనప్రత్యహమత్రాగన్తవ్యం-అతోవినష్టమస్మత్కులం-తతోవిజయోనామవృద్ధశశోవదత్ - మావిషీదతమయాత్రప్రతీకారఃకర్తవ్యఇతిప్రతిజ్ఞాయచలితః-గచ్ఛతా చతేనాలోచితం-కథమ్మయాగజయూథనికటేస్థిత్వాకర్తవ్యం. *

యతః॥శ్లో॥స్పృశన్నపిగజోహంతిజిఘ్రన్నపిభుజంగమః। పాలయన్నపిభూపాలఃప్రహసన్నపిదుర్జనః॥ *

వా॥ అథాహంపర్వతశిఖరమారుహ్యయూథనాథంనివేదయామి-తథానుష్ఠితేయూథనాథఉవాచ-కస్త్వంకుతస్సమాయాతఇతి-సబ్రూతే - దూతోహంభగవతాచన్ద్రేణప్రేషితః - యూథపతిరాహకార్యముచ్యతాం-విజయోవదతి॥ *

శ్లో ॥ ఉద్యతేష్వపిశస్త్రేషు దూతో వదతి నాన్యథా। సదైవావధ్యభావేన యథార్థస్యహివాచకః॥ *

వా॥ తదహంతదాజ్ఞయా బ్రవీమిశృణు-యదేతే శశకాశ్చన్ద్రసంరక్షకా స్త్వయానిస్సారితా స్తన్నభద్రంకృతం యతోస్మదీయరక్షకా అత ఏవ మమ శశీతి ప్రసిద్ధిః- ఏవముక్తవతి దూతే యూథపతిర్భయాదిదమాహ. *

ఇదమజ్ఞానతః కృతం పునర్నగమిష్యామి-దూత ఉవాచ-తదత్ర సరసి భగవన్తం చన్ద్రమసం కోపాత్ప్రకంపమానం ప్రణమ్య ప్రసాద్య చగచ్ఛ - తతస్తేన రాత్రౌ నీత్వా తత్ర సరసిజలే చఞ్చలం ప్రతిబింబం దర్శయిత్వా యూథపతిః-ప్రణామం కారితః-దేవాజ్ఞానాదనేన కృతం తత్ క్షమ్యతామిత్యుక్త్వా తేన శశకేన స యూథపతిః ప్రస్థాపితః అతోహం బ్రవీమి వ్యపదేశేపి సిద్ధిస్స్యాదిత్యాది-తతో మయోక్తం స ఏవాస్మత్ప్రభుర్మహాప్రతాపోతి సమర్థస్త్రైలోక్యస్యాపి ప్రభుత్వం తత్ర యుజ్యతే - అథాహం తైః పక్షిభిర్బద్ధ్వా కథమస్మద్భూమావాచలసీత్యభిధాయ చిత్రవర్ణస్య రాజ్ఞస్సమీపం నీతః తతో రాజ్ఞః పురతో మాముద్దిశ్య తైః ప్రణమ్యోక్తం దేవావధీయతామేష దుష్టబకోస్మద్దేశే చరన్నపి దేవపాదానధిక్షిపతి - రాజాహ కోయం కుతస్సమాయాతః-త ఊచుః హిరణ్యగర్భస్యరాజహంసస్యానుచరః కర్పూరద్వీపాదాగతః - అథాహం గృధ్రేణ మన్త్రిణా పృష్టః కస్తత్ర ముఖ్యో మన్త్రీతి-మయోక్తం సర్వశాస్త్రార్థపారగస్సర్వజ్ఞో నామ చక్రవాకః-గృధ్రో బ్రూతే యుజ్యతే స్వదేశజోసౌ. *

యతః॥ శ్లో॥ స్వదేశజం కులాచారే విశుద్ధముపధాశుచిం। శాస్త్రజ్ఞమవ్యసనినం వ్యభిచారవివర్జితం ॥ అధీతవ్యవహారజ్ఞం ఖ్యాతం మౌలం విపశ్చితం। అర్థస్యోత్పాదకం సమ్యగ్విదధ్యాన్మన్త్రిణం నృపః ॥ వా ॥ అత్రాన్తరే శుకేనోక్తం దేవకర్పూరద్వీపాదయో లఘుద్వీపా జంబూద్వీపాన్తర్గతా ఏవతత్రాపి దేవపాదానామాధిపత్యం తతో రాజ్ఞాప్యుక్తమేవమేవ- యతః॥శ్లో॥రాజామత్తశ్శిశుశ్చైవ ప్రమాదీ ధనగర్వితః। అప్రాప్యమభివాఞ్ఛన్తి కింపునర్లభ్యతేపి యత్ ॥ *

వా ॥ తతో మయోక్తం-యది వచనమాత్రేణైవాధిపత్యం సిధ్యతి త,

దాజంబూద్వీపేప్యస్మత్ప్రభోర్హిరణ్యగర్భస్యస్వామ్యమస్తి-శుకోబ్రూతే-కథమత్రనిర్ణయః- మయోక్తంసంగ్రామఏవ-రాజ్ఞావిహస్యోక్తం స్వస్వామినంగత్వాసజ్జీకురు - తదామయోక్తంస్వదూతోపిప్రస్థాప్యతాం-రాజోవాచ-కఃప్రస్థాప్యతిదౌత్యేనయతఏవంభూతోదూతకార్యః

శ్లో॥ భక్తోగుణీశుచిర్దక్షఃప్రగల్భోవ్యసనీక్షమీ । బ్రాహ్మణఃపరమర్మజ్ఞోదూతస్స్యాత్ప్రతిభానవాన్ ॥గృధ్రోవదతి-సత్యేవదూతాబహవఃకిన్తుబ్రాహ్మణఏవకర్తవ్యః॥ *

యతః॥ శ్లో॥ప్రసాదంకురుతేపత్యుస్సంపత్తింనాభియాచతే । కాళిమాకాలకూటస్యనాపైతీశ్వరసంగమాత్ ॥ వా ॥ తతశ్శుకఏవవ్రజతుశుకత్వమేవానేనసహగత్వాస్మదభిలషితంబ్రూహి-శుకోబ్రూతేయథాజ్ఞాపయతిదేవః-కింత్వయందుర్జనోబకః- దుర్జనేనసహక్వచిన్నగచ్ఛామి - తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ ఖలఃకరోతిదుర్వృత్తంనూనంఫలతిసాధుషు। దశాననోహరత్సీతాంబంధనంస్యాన్మహోదధేః ॥ అపరంచ ॥ నస్థాతవ్యం నగంతవ్యందుర్జనేనసమంక్వచిత్। కాకసఙ్గాద్ధతోహంసస్తిష్ఠన్గచ్ఛంశ్చవర్తకః॥ వా॥ రాజోవాచ-కథమేతత్-శుకఃకథయతి - అస్త్యుజ్జయినీవర్త్మని ప్రాంతరేమహాన్పిప్పలవృక్షస్తత్రహంసకాకౌనివసతః-కదాచిద్గ్రీష్మసమయేపరిశ్రాంతఃకశ్చిత్పథికస్తత్తరుతలేధనుఃకాండంసన్నిధాయసుప్తః-తతఃక్షణాన్తరేతన్ముఖాద్వృక్షచ్ఛాయాపగతాతతస్సూర్యతేజసాతన్ముఖం వ్యాప్తమవలోక్యకృపయావృక్షస్థితహంసేనపక్షౌ ప్రసార్యచ్ఛాయాకృతా-తతోనిర్భరనిద్రాసుఖినతేనముఖవ్యాదానంకృతం-అథసుఖమసహిష్ణుస్స్వభావదౌర్జన్యేనసకాకస్తన్ముఖేపురీషోత్సర్గం కృత్వాపలాయితః- తతోసావుత్థాయోర్ధ్వంపశ్యతితావద్ధంసోదృష్టస్తేనశరేణహత్వావ్యాపాదితః-అతోహంబ్రవీమినస్థాతవ్యమిత్యాది. *

యతః॥శ్లో॥త్యజదుర్జనసంసర్గంభజసాధుసమాగమం। కురుపుణ్యమహోరాత్రంస్మరనిత్యమనిత్యతాం॥ *

వా॥ దేవవర్తకవార్తామపికథయామి- ఏకదాసర్వేపక్షిణోభగవతోగరుడస్యయాత్రా ప్రసఙ్గేనసముద్రతీరంచలితాః- తత్రకాకేనసహసవర్త

కశ్చలితః- అథగచ్ఛతోగోపస్యశిరసిస్థితదధిభాణ్డాద్దధివారంవారం తేన
కాకేనఖాద్యతేతతోయావదసౌదధి భాణ్డంభూమౌనిధాయోర్ధ్వమవ
లోకతేతావత్తేనకాకవర్తకౌదృష్టౌతతస్తేనఖేదితఃకాకఃపలాయితః-వర్త
కస్స్వభావనిరపరాధోమన్దగతిస్తేనప్రాప్తోవ్యాపాదితః అతోహంబ్రవీ
మినస్థాతవ్యంనగంతవ్యమిత్యాది-తతోమయోక్తం- భ్రాతశ్శుకకిమేవం
బ్రవీషిమాంప్రతి యథాశ్రీమద్దేవపాదాస్తథాభవానపి - శుకోబ్రూ
తేఏవమస్తుకింతు. *

శ్లో॥ దుర్జనైరుచ్యమానానిసస్మితానిప్రియాణ్యపి । అకాలకుసుమా
నీవభయంసంజనయన్తిమే॥ *

వా ॥ దుర్జనత్వంచభవతోవాగ్వ్యాపారాదేవప్రత్యక్షీకృతంయదన
యోర్భూపాలయోర్విగ్రహేభవద్వచనంనిదానం॥ *

పశ్య. శ్లో ॥ ప్రత్యక్షేపికృతేదోషేమూర్ఖస్సాన్త్వేనతుష్యతి । రథ
కారోనిజాంభార్యాంసజారాంశిరసాకరోత్ ॥ వా॥ రాజోవాచకథమే
తత్ -శుకఃకథయతి-అస్తిశ్రీనగరేమందమతిర్నామ రథకారస్సచస్వభా
ర్యాంబన్ధకీంజానాతి కింతుజారేణసమంస్వచక్షుషైకస్థానే నపశ్యతిత
తోసౌరథకారోన్యగ్రామంగమిష్యామీత్యుక్త్వాచలితః- కియద్దూరంగ
త్వాపునరాగత్యస్వగృహేఖట్వాతలంప్రవిశ్యనిభృతంస్థితః - అథమమ
భర్తాగ్రామాన్తరంగతఇతివిశ్వాసాజ్జారస్సద్యాకాలఆహూతః-పశ్చా
త్తేనసహతస్యాంఖట్వాయాంనిర్భరంక్రీడతి - ఖట్వాతలేకిఞ్చిదంగస్ప
ర్శాత్ -స్వామినం విజ్ఞాయసావిషణ్ణాభవత్ -తతోజారేణోక్తం - కిమ్మ
యాసహాద్యనిర్భరంనరమసేవిస్మితేవప్రతిభాసి - తయోక్తంయోసౌ
ప్రాణేశ్వరస్సోద్యగ్రామాంతరంగతస్తేనసకల జనపూర్ణోప్యయంగ్రా
మః - మాంప్రత్యరణ్యమివప్రతిభాతి - కింభావి తత్రపరస్థానేకింఖాది
తవాన్కథంవాప్రసుప్తఇత్యస్మద్ధృదయంవిదీర్యతే - జారేణోక్తం- త
త్కిమేవంవిధస్స్నేహభూమిస్తేరథకారోయః- కలహకారీబంధకేతిబ్రూ
తే-తతస్తయోక్తం-బర్బరకింబ్రవీషిశృణు. *

శ్లో ॥పరుషాణ్యపిచోక్తాయాదృష్టావాక్రోధచక్షుషా । యాప్రసన్న

ముఖీభర్తుస్సానారీధర్మభాగినీ ॥ అపరంచ ॥ నగరస్థోవనస్థోవాపాపోవా యదివాశుచిః । యాసాం స్త్రీణాంప్రియోభర్తా తాసాంలోకేసుఖోదయః ॥ అన్యచ్చ ॥ భర్తాహిపరమంనార్యాభూషణంభూషణైర్వినా। పషావిరహితాతెనశోభనాపినశోభనా॥ వా॥త్వంజారఃమనోలౌల్యాత్పుష్పతాంబూలసదృశఃకదాచిత్సేవ్యసె - సచస్వామీమాంవిక్రేతుందేవేభ్యోబ్రాహ్మణేభ్యోపిదాతుంసమర్థస్స్యాత్ కింబహునా.

అపరంచ॥ తస్మిన్జీవతిజీవామిమృతెతస్మిన్మ్రియేపునః।తన్మృతౌచానుమరణమేవమేదృఢనిశ్చయః॥యతః॥తిస్రఃకోట్యోర్ధకోటీచయానిలోమానిమానవె।తావత్కాలంవసేత్స్వర్గేభర్తారంయానుగచ్ఛతి ॥ అన్యచ్చ॥వ్యాళగ్రాహీయథావ్యాళంబలాదుద్ధరతెబిలాత్ । తద్వద్భర్తారమాదాయస్వర్గలోకెమహీయతె॥ అపరంచ ॥ చితౌపరిష్వజ్యవిచెతనం పతింప్రియాహియాముంచతిదేహమాత్మనః। కృత్వాతిపాపంశతలక్షమప్యసౌపతింగృహీత్వాసురలోకమాప్నుయాత్ ॥ యతః ॥ యస్మైదద్యాత్పితాత్వేనాంభ్రాతాచానుమతెపితుః । శుశ్రూషెజ్జీవితంతంహి వృత్తంచానుశయెదితి ॥ వా॥ఏతత్సర్వంశ్రుత్వాసరథకారోధన్యోహంయస్యైతాదృశీభార్యాస్నేహవతీ ప్రియవాదినీతిమనసి నిధాయతాంఖట్వాంస్త్రీపురుషసహితాంమూర్ధ్నికృత్వాచిరంననర్త-అతోహంబ్రవీమిప్రత్యక్షేపికృతేదోషఇత్యాది - అతోహంతేనరాజ్ఞాయథావ్యవహారంసంపూజ్యప్రస్థాపితః - శుకోపిమమపశ్చాదాగచ్ఛన్నాస్తె - ఏతత్సర్వంజ్ఞాత్వాయథాకర్తవ్యమనుష్ఠీయతామితి- చక్రవాకోవిహస్యాహదెవబకేనతావద్దేశాన్తరంగత్వాయథాశక్తిరాజకార్యమనుష్ఠితం - కింతుస్వభావఏవమూర్ఖాణాం.

యతః॥శ్లో॥శతందద్యాన్నవివదెదితిప్రాజ్ఞస్యలక్షణం। వినాహేతుమపిద్వంద్వమెతన్మూర్ఖస్యలక్షణం॥ వా॥రాజాహ-అలమనెనోపాలంభేనప్రస్తుతమనుసన్ధీయతాం-చక్రవాకోబ్రూతెదేవవిజనెబ్రవీమి.

యతః॥శ్లో॥వర్ణాకారప్రతిధ్వానైర్నేత్రవక్త్రవికారతః।అప్యూహన్తిమనోధీరాస్తస్మాద్రహసిమన్త్రయేత్ ॥ వా॥తతోరాజామన్త్రిచత

ప్రస్థితౌఅన్యేన్యత్రగతాః-చక్రవాకోబ్రూతే - దేవాహమేవాజ్ఞానా మికస్యాప్యస్మిన్నియోగినఃప్రేరణాయబకేనేదమనుష్ఠితం.

యతః॥శ్లో॥ వైద్యానామాతురశ్శ్రేయాన్వ్యసనీయోనియోగినాం। విదుషాంజీవనమ్మూర్ఖస్సద్వ్యందోన్నృపతేర్జనః,

వా॥రాజాబ్రవీత్-భవతుకారణమత్రపశ్చాన్నిరూపణీయంసంప్రతియ త్కర్తవ్యంతద్బ్రూహి-చక్రవాకోబ్రూతేదేవప్రణిధిఃప్రస్థీయతాం. తతస్తదనుష్ఠానంబలాబలఞ్చజానీమః.

తథాహి॥భవేత్స్వపరరాష్ట్రాణాంకార్యాకార్యావలోకనే।చారశ్చ క్షుర్మహీభర్తుర్యస్యనాస్త్యంధఏవసః॥ వా ॥ సచద్వితీయంవిశ్వాసపా త్రంగృహీత్వాయాతు- తేనాసౌస్వయంతత్రావస్థాయద్వితీయంమం త్రకార్యంసునిభృతంసంపాద్యప్రస్థాపయిష్యతి.

తథాచోక్తం॥శ్లో॥తీర్థాశ్రమసురస్థానేశాస్త్రవిజ్ఞానహేతునా । త పస్వివ్యంజనోపేతైస్స్వచరైస్సహసంవదేత్ ॥

వా॥గూఢచారశ్చయోజలేస్థలేచరతితతోసావేవబకోనియుజ్యతాం- ఏతాదృశఏవకశ్చిద్బకోద్వితీయత్వేనప్రయాతు - తద్గృహలోకాశ్చరా జద్వారేతిష్ఠన్తుకింతుదేవఏతదపిసుగుప్తమనుష్ఠాతవ్యం.

యతః॥షట్కర్ణోభిద్యతేమంత్రస్తథాగుప్తస్యవార్తయా। ఇత్యాత్మ నాద్వితీయేనమంత్రఃకార్యోమహీభుజా॥అపరంచ॥మంత్రభేదేపియేదో షాభవన్తిపృథివీపతేః।నశక్యాస్తేసమాధాతుమితినీతివిదాంమతం॥

వా ॥ రాజావిమృశ్యోవాచ - ప్రాప్తస్తావన్మయోత్తమఃప్రణిధిః మంత్రీబ్రూతేదేవతదాసంగ్రామేజయోపిప్రాప్తః - అత్రాన్తరే ప్రతీహారఃప్రవిశ్యప్రణమ్యోవాచ- దేవజంబూద్వీపాదాగతోద్వారిశు కస్తిష్ఠతి-రాజాచక్రవాకమాలోకతేచక్రవాకేనోక్తం - కృతావాసే తంస్థాపయపశ్చాదానీయద్రష్టవ్యః- యథాజ్ఞాపయతిదేవఇత్యభిధాయ ప్రతీహారశ్శుకంగృహీత్వాగతః-రాజాహ- విగ్రహస్తావదుపస్థితః-చక్ర వాకోబ్రూతే-దేవతథాచ-విగ్రహోనవిధిః.

అపరంచ॥శ్లో॥విజేతుంయతతేచారీన్నయుద్ధేనకదాచన । అనిత్యోవి

జయోయస్మాద్గృహ్యతేయుధ్యమానయోః॥ అన్యచ్చ ॥ సామ్నాదానేన భేదేనసమస్తైరథవాపృథక్। సాధితుంప్రయతేతారీన్నయుద్ధేనకదాచన॥ యతః॥సర్వఏవజనశ్శూరోహ్యనాసాదితవిగ్రహః। అదృష్టపరసామర్థ్యస్సదర్పఃకోభవేన్నహి ॥ కించ॥నతథోత్థాప్యతే గ్రావా ప్రాణిభిర్దారుణాతథా।అల్పోపాయాన్మహాసిద్ధిరేతన్మన్త్రఫలమ్మహత్ ॥

వా॥కిన్తువిగ్రహముపస్థితంవిలోక్యవ్యవహ్రియతాం.

యతః ॥ శ్లో ॥ యథాకాలకృతోద్యోగాత్ కృషిఃఫలవతీభవేత్ । తద్వన్నీతిరియందేవచిరాత్ఫలతినక్షణాత్ ॥ అపరంచ ॥ మహతోదూరభీరుత్వమాసన్నేశూరతాగుణః । విపత్తౌహిమహాంల్లోకే ధీరత్వమధిగచ్ఛతి ॥ అన్యచ్చ ॥ ప్రత్యూహస్సర్వసిద్ధీనాముత్తాపఃప్రథమఃకిల। అతిశీతలమప్యంభఃకింభినత్తినభూతలం॥

వా॥విశేషతశ్చమహాబలోసౌచిత్రవర్ణోరాజా.

యతః॥శ్లో॥బలినాసహయోద్ధవ్యమితినాస్తినిదర్శనం।తద్యుద్ధంహస్తినాసార్ధంనరాణాంమృత్యుమావహేత్ ॥ అన్యచ్చ ॥ సమూర్ఖఃకాలమప్రాప్యయోపకర్తరివర్తతే।కలిర్బలవతాసార్ధంకీటపక్షోద్గమోయథా॥ కించ॥కౌర్మస్సంకోచమాస్థాయప్రహారమపిమర్షయేత్। ప్రాప్తకాలేతు నీతిజ్ఞ ఉత్తిష్ఠేత్క్రూరసర్పవత్ ॥ మహత్యల్పేప్యుపాయజ్ఞస్సమఏవభవేత్క్షమః।సమున్మూలయితుంవృక్షాంస్తృణానీవనదీరయః॥ వా॥అతస్తద్దూతోప్యాశ్వాస్యతావద్ధ్రియతాం-యావద్దుర్గస్సజ్జీక్రియతే.

యతః॥శ్లో॥ఏకశ్శతంయోధయతిప్రాకారస్థోధనుర్ధరః । శతంశతసహస్రాణితస్మాద్దుర్గంవిశిష్యతే॥ కించ॥సదుర్గవిషయఃకస్యరాజ్ఞఃపరిభవాస్పదం।అదుర్గవిషయోరాజాగోత్రచ్యుతమనుష్యవత్ ॥దుర్గంకుర్యాన్మహాఖాతముచ్చప్రాకారసంయుతం । సయంత్రంసజలంశైలసరిన్మరువనాశ్రయం॥విస్తీర్ణంచాతివైషమ్యంధనధాన్యరసాన్వితం।ప్రవేశశ్చాపసారశ్చసప్తైతాదుర్గసంపదః ॥ స్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదుర్గబలానిచ।పరస్పరోపకారీచరాజ్యంసప్తాఙ్గముచ్యతే॥ దుర్గాఢ్యశ్చబలాఢ్యశ్చధనాఢ్యశ్చభూపతిః।దూతఃపురోహితోదైవజ్ఞోభిషజోమ-

త్రిణోమతాః॥ వా॥ రాజాహ-దుర్గపురస్యానుసన్ధానే కో నియుజ్యతాం-చక్రవాకో బ్రూతే.

శ్లో॥ యో యత్ర కుశలః కార్యే తత్ర తం వినియోజయేత్। కార్యేష్వదృష్టకర్మా యశ్శాస్త్రజ్ఞోఽపి విముహ్యతి॥

వా॥ తదాహూయతాం సారసస్తథానుష్ఠితే సతి సమాగతం సారసమాలోక్య రాజోవాచ-భో సారస త్వం సత్వరం దుర్గమనుసన్ధేహి.

సారసః ప్రణమ్యోవాచ-దేవ దుర్గం తావదిదం చిరాత్ సునిరూపితమాస్తే మహత్సరః కింత్వేతన్మధ్యవర్తిని ద్వీపే ధాన్యసంగ్రహః క్రియతాం.

యతః॥ శ్లో॥ ధాన్యానాం సంగ్రహో రాజన్నుత్తమస్సర్వసంగ్రహాత్। నిక్షిప్తం హి ముఖే రత్నం న కుర్యాత్ప్రాణధారణం॥ కించ॥ ఖ్యాతస్సర్వరసానాం హి లవణో రస ఉత్తమః। గృహ్ణీయాత్తం వినా తేన వ్యంజనం గోమయాయతే॥ వా॥ రాజాహ-సత్వరం గత్వా సర్వమనుష్ఠీయతాం-పునః ప్రవిశ్య ప్రతీహారో బ్రూతే - దేవ సింహళద్వీపాదాగతో మేఘవర్ణో నామ వాయసస్సపరివారో ద్వారి తిష్ఠతి దేవపాదం ద్రష్టుమిచ్ఛతి-రాజాహ-కాకః ప్రాజ్ఞః బహుదృష్టశ్చ తద్భవతా సంగ్రాహ్యః- చక్రవాకో బ్రూతే కాకస్థలచరః వయం జలచరాః తేనాస్మద్విపక్షపక్షే నిక్షిప్య కథం సంగృహ్యతే.

తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ ఆత్మపక్షపరిత్యాగాత్పరపక్షే చ యో రతః। స పరైర్హన్యతే మూఢో నీలవర్ణసృగాలవత్॥

వా॥ రాజోవాచ కథమేతత్-మన్త్రీ కథయతి- అస్తి సృగాలః కశ్చిత్ స్వేచ్ఛయా నగరోపాన్తే భ్రామ్యన్ నీలపాచనభాండే నిపతితః పశ్చాదుత్థాతుమసమర్థః ప్రాతరాత్మానం మృతవత్సందర్శ్య స్థితః-అథ నీలీసంధానభాండస్వామినా తం సృగాలమూర్ధ్వచరణం నిమీలితనయనం దంతనిష్పాటసితం మృతమితి మత్వా తదుత్థాప్య గ్రామాద్దూరం నీత్వా పరిత్యక్తః- తతోఽసౌ వనం గత్వాత్మానం నీలవర్ణమవలోక్యాచిన్తయత్ - అహమిదానీం నీలవర్ణః ఉత్తమవర్ణస్తదాత్మనః ఉత్కర్షం కిం న సాధయామీత్యుక్త్వా సృగాలానాహూయ తేనోక్తమహం భగవత్యా వనదేవతయా స్వహస్తేనారణ్యరాజ్యే సర్వౌషధిరసేనాభిషిక్తః- పశ్యత యూయం మమ వర్ణం

తదద్యారభ్యాస్మదాజ్ఞయాస్మిన్నరణ్యే వ్యవహారః కార్యః - సృగాలాశ్చ
తంవిశిష్టవర్ణమవలోక్యసాష్టాంగపాతంప్రణమ్యోచుః- యదాజ్ఞాపయతి
దేవః-తతోనేనక్రమేణసర్వేషుపశుషుస్వాధిపత్యంతేనస్వజ్ఞాతిభిరావృ
తేనాధికంసాధితం-తతస్తేనసింహవ్యాఘ్రాదీనుత్తమ పరిజనాన్ప్రా
ప్యస్సృగాలానవలోక్యలజ్జమానేనావజ్ఞాయస్వజ్ఞాతయస్సర్వే దూరీకృ
తాఃతతోవిషణ్ణాన్సృగాలానవలోక్యవృద్ధసృగాలేన ప్రతిజ్ఞాతంమావి
షీదతఏవంచేదనేనానీతిజ్ఞేనవయంమర్మజ్ఞాఃపరిభూతాః- తద్యథాయంన
శ్యతితథామయావిధేయంయతోత్రవ్యాఘ్రాదయోవర్ణమాత్రవిప్రలబ్ధా
స్సృగాలమజ్ఞాత్వారాజానమేనంమన్యంతే తద్యథాయంపరిచీయతేత
థాకురుతత్రైవమనుష్ఠేయంయత్సంధ్యాసమయేస్య సన్నిధానేమహా
రావమేకంకరిష్యథ - తతస్తంశబ్దమాకర్ణ్యజాతిస్వభావాత్తేనాపిశబ్దః
కర్తవ్యః-

యతః॥ శ్లో॥యస్స్వభావోహియస్యస్యాత్తస్యాసౌదురతిక్రమః। శ్వా
యదిక్రియతేరాజాసకింనాశ్నాత్యుపానహం॥ వా॥ తతస్తథానుష్ఠితే
సృగాలోయమిత్యభిజ్ఞాయవ్యాఘ్రేణవ్యాపాదితః.

తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ ఛిద్రంమర్మచవీర్యంచసర్వంవేత్తిహయోరిపుః। ద
హత్యంతరతశ్చైవశుష్కవృక్షమివానలః॥

వా॥ అతోహంబ్రవీమిఆత్మపక్షపరిత్యాగాదిత్యాది - రాజాహ
యద్యేవంతథాపిదృశ్య తాం తావదయందూరాదాగతస్తత్సంగ్రహేవి
చారఃకార్యః-చక్రవాకోబ్రూతేదేవప్రణిధిఃప్రహితోదుర్గంచసజ్జీకృత
మతశ్శుకోప్యానీయప్రస్థాప్యతామ్.

యతః॥ శ్లో॥ మన్త్రైర్జయోనచాశక్యస్తీక్ష్ణదూతప్రయోగతః।తచ్చారాం
తరితందూతంపశ్యేద్ద్విరసమన్వితః॥

వా ॥ తతస్సభాంకృత్వాహూతశ్శుకఃకాకశ్చ-శుకఃకిఞ్చిదున్నతశి
రాదత్తాసనముపవిశ్యబ్రూతేమహారాజాధిరాజశ్రీమచ్చిత్రవర్ణస్త్వాం
సమాజ్ఞాపయతియదిజీవితేనశ్రియావాప్రయోజనమస్తి తదాసత్వర
మాగత్యాస్మచ్చరణౌప్రణమనచేదవస్థాతుంస్థానాన్తరంచిన్తయ-రాజా
సకోపమాహ-ఆఃకోప్యస్మాకంనాస్తితత్తిష్ఠాయమేఘవర్ణోబ్రూతేదేవ

ఆజ్ఞాపయహన్మిదుష్టశుకమత్రాన్తరేచక్రవాకోరాజానంశాన్తయన్నాహ.

యతః॥ శ్లో ॥నసాసభాయత్రనసన్తివృద్ధావృద్ధానతేయేనవదన్తిధర్మం । ధర్మస్సనోయత్రనసత్యమస్తిసత్యంనతద్యచ్ఛలమభ్యుపైతి ॥ యతో ధర్మోహ్యేషః॥

కించ॥ శ్లో॥ దూతోమ్లేచ్ఛోఽప్యవధ్యస్స్యాద్రాజాదూతముఖోయతః। ఉద్యతేష్వపిశస్త్రేషునృపతేఃకింపునర్ద్విజం ॥ తథాహి ॥ స్వాపకర్షంపరోత్కర్షంనదూతోమన్యతేక్వచిత్। సదైవావధ్యభావేనదూతస్సర్వంహిజల్పతి॥

వా॥ తతోరాజాకాకశ్చప్రకృతిమాపన్నౌశుకోఽప్యుత్థాయచలితః- పశ్చాచ్చక్రవాకేనానీయప్రబోధ్య కనకాలంకారాదికందత్వా సంప్రేషితస్స్వదేశంయయౌ - తతోవింధ్యాచలంగత్వాస్వరాజానంచిత్రవర్ణం ప్రణతవాన్తమాలోక్యచిత్రవర్ణోరాజాహ-శుకకావార్తాకీదృశోసౌదేశః- శుకోబ్రూతే - దేవసంక్షేపాదియంవార్తాసంప్రతియుద్ధోద్యోగః క్రియతాం దేశశ్చాసౌకర్పూరద్వీపస్స్వర్గైకదేశః రాజాచద్వితీయః స్వర్గపతిఃకథంవర్ణయితుంశక్యతే - తతస్సర్వాన్శిష్టానాహూయరాజామన్త్రయితుముపవిష్టస్సఆహ-సంప్రతికర్తవ్యవిగ్రహేవిషయెయథాకర్తవ్యముపదిశ్యతాంవిగ్రహోవశ్యంకర్తవ్యః.

తథాచోక్తం॥ శ్లో॥అసన్తుష్టాద్విజానష్టాస్సన్తుష్టాఇవపార్థివాః। సలజ్జాగణికానష్టానిర్లజ్జాశ్చకులస్త్రియః॥ వా॥ దూరదర్శీనామగృధ్రోబ్రూతే దేవవ్యసనితయావిగ్రహోనవిధిః.

యతః॥ శ్లో॥ మిత్రామాత్యసుహృద్వర్గాయదాస్యుర్దృఢభక్తయః । శత్రూణాంవిపరీతాశ్చకర్తవ్యోవిగ్రహస్తదా॥ అన్యచ్చ॥ భూమిర్మిత్రంహిరణ్యంచవిగ్రహస్యఫలంత్రయం। యదైతన్నిశ్చితంభావికర్తవ్యోవిగ్రహస్తదా॥ వా॥ రాజాహ-మమవచనాదిదంతావదవలోకయతుమన్త్రీతదెతేషాముపయోగఃకేనవర్తనదానెనక్రియతాం - తదాహూయతామ్మౌహూర్తికః- శుభలగ్నంయాత్రార్థంకరోతు-మన్త్రీవదతి-దేవతథాపిసహసాయాత్రాకరణమయుక్తం.

యతః॥ శ్లో॥ విశన్తిసహసామూఢాయేవిచార్యద్విషద్బలం। ఖడ్గధారా
పరిష్వఙ్గంలభన్తేతేసునిశ్చితం॥ వా॥ రాజాహ-మంత్రిన్మమోత్సాహభ
ఙ్గంసర్వథామాకృథాః విజిగీషుర్యథాపరభూమిమాక్రమతితథాకథయ
గృధ్రోఽబ్రవీత్- దేవతత్ కథయామికింతుతదనుష్ఠితమేవఫలప్రదం.
తథాచోక్తం॥ కిమ్మంత్రేణాననుష్ఠానేశాస్త్రవత్పృథివీపతేః। నహ్యౌష
ధపరిజ్ఞానాద్వ్యాధేశ్శాన్తిఃక్వచిద్భవేత్॥ వా॥రాజాదేశశ్చానతిక్రమ
ణీయఇతియథాశ్రుతంనివేదయామిశృణుదేవ.

శ్లో॥ నద్యద్రివనదుర్గేషుయత్రయత్రభయంనృప। తత్రతత్రచసేనానీ
ర్యాయాద్బహుతరైర్బలైః॥ బలాధ్యక్షఃపురోయాయాత్ప్రవీరపురుషా
న్వితః। మధ్యేకళత్రంస్వామీచకోశభూతంచయద్ధనం॥ పార్శ్వయోరు
భయోరశ్వాఅశ్వానాంపార్శ్వతోరథాః। రథానాంపార్శ్వతోనాగా
నాగానాంచపదాతయః॥ పశ్చాత్సేనాపతిర్యాయాత్ ఖిన్నానాశ్వాస
యన్శనైః। మన్త్రిభిస్సుభటైర్యుక్తఃప్రతిగృహ్యబలంనృపః॥ సయా
యాద్విషమంనాగైర్జలాఢ్యంసమహీధరం। సమమశ్వైర్జలంనౌభిస్స
ర్వత్రైవపదాతిభిః। హస్తినాంగమనంప్రోక్తంప్రశస్తంజలదాగమే। త
దన్యచ్చతురంగాణాంపత్తీనాంసర్వదైవహి। శైలేషుదుర్గమార్గేషువి
ధేయంనృపరక్షణం॥స్వయోధైరక్షితస్యాపిశయనంయోగినిద్రయా।నా
శయేత్కర్శయేచ్ఛత్రూన్దుర్గైఃకంటకమర్దనైః। పరదేశప్రవేశేచకుర్యా
దాటవికాన్పురః। యత్రరాజాతత్రకోశోవినాకోశంనరాజతా। స్వభృ
త్యేభ్యస్తతోదద్యాత్కోహిదాతుర్నయుధ్యతే। ననరస్యనరోదాసఃకిం
తుద్రవ్యస్యభూపతేఃగౌరవంలాఘవంవాపిధనాధననిబంధనం। అభేదేన
చయుధ్యేతరక్షేచ్చైవపరస్పరం।ఫల్గుసైన్యంచయత్కించిన్మధ్యేవ్యూహ
స్యకారయేత్।పదాతీంశ్చమహీపాలపురోనీకస్యయోజయేత్ ॥ ఉపరు
ధ్యారిమాసీతరాష్ట్రంచాస్యోపపీడయేత్। స్యన్దనాశ్వైస్సమేయుధ్యేద
నూపేనౌద్విపైస్తథా।వృక్షగుల్మావృతేచాపైరసిచర్మాయుధైస్స్థలే ॥
దూషయేచ్చాస్యసతతంయవసాన్నోదకేన్ధనం। భిన్ద్యాచ్చైవతటాకాని
ప్రాకారాన్పరిఖాంస్తథా।బలేషుప్రముఖోహస్తీనతథాన్యోమహీపతేః॥

నిజైరవయవైరేవమాతంగోష్టాయుధస్స్మృతః। బలమశ్వశ్చసైన్యానాం ప్రాకారోజంగమోయతః । తస్మాదశ్వాధికో రాజావిజయీస్థలవిగ్రహే ॥ తథాచోక్తం ॥ యుధ్యమానాహయారూఢా దేవానామపిదుర్జయాః।అపిదూరస్థితాస్తేషాంవైరిణోహస్తవర్తినః। ప్రథమంయుద్ధకారిత్వంసమస్తబలపాలనం। ద్విఙ్మార్గాణాంవిశోధిత్వంపత్తికర్మప్రచక్షతే ॥ స్వభావశూరమస్త్రజ్ఞమవిరక్తంజితశ్రమం । ప్రసిద్ధంక్షత్రియప్రాయంబలంశ్రేష్ఠతమంవిదుః। యథాప్రభుకృతాన్మానాద్యుధ్యంతే భువిమానవాః । నతథాబహుభిర్దత్తైర్ద్రవిణైరపిభూపతేః ॥ వరమల్పబలంసారంనబహ్వీముణ్డమణ్డలీ । కుర్యాదసారభఙ్గోహిసారభఙ్గమపిస్ఫుటమ్ । అప్రమాదోనధిష్ఠానందేయాంశహరణఞ్చయత్ । కాలయాపో ప్రతీకారస్తద్వైరాగ్యస్యకారణం ॥ అపీడయన్బలంశత్రూన్జిగీషురభిషేణయేత్ । సుఖసాధ్యంద్విషాంసైన్యందీర్ఘకాలప్రపీడితం ॥ దాయాదాదపరోమంత్రీనాస్తిభేదకరోద్విషాం । తస్మాదుత్థాపయేద్యత్నాద్దాయాదంతస్య విద్విషః ॥ సన్ధాయయువరాజేన యదివాముఖ్య మన్త్రిణా। అన్తఃప్రకోపనంకార్యమభియోక్తుస్థిరాత్మనః । ద్వేష్యంమిత్రవరైశ్చాపిభఙ్గందత్వాభిఘాతయేత్ ॥ అథవాగోగ్రహాకృష్ట్యాతన్ముఖ్యం ప్రతిబంధనాత్ । స్వరాష్ట్రంవాసయేద్రాజాపరదేశాపహారణాత్।అథవాదానమానాభ్యాంవాసితంధనదంహితత్ । రాజాహ-ఆఃకిమ్బహునోదితేన.

ఆత్మోదయఃపరగ్లానిర్ద్వయంనీతిరితీయతీ । ఇత్యూరీకృత్యకృతిభిర్వాచస్పత్యంప్రతీయతే॥ వా॥ మన్త్రిణావిహస్యోక్తంసర్వమేతత్ ॥ కింతు॥ అన్యదుచ్ఛృంఖలంసత్వమన్యచ్ఛాస్త్రనియన్త్రితం।సామానాధికరణ్యం హి తేజస్తిమిరయోఃకుతః॥

వా॥తతఉత్థాయరాజామౌహూర్తికావేదితలగ్నేప్రస్థితః - అథప్రహితప్రణిధిశ్చరో హిరణ్యగర్భ సమీపమాగత్యప్రణమ్యోవాచ - దేవసమాగతప్రాయో రాజాచిత్రవర్ణస్సంప్రతిమలయ పర్వతోపత్యకాయాంసన్కంధావారేవర్తతే దుర్గసాధనంప్రతిక్షణమత్రసంధాతవ్యంయతోసౌగృధ్రోమహామన్త్రీకిఞ్చకేనచిత్సహతస్యవిశ్వాసకథాప్రసఙ్గేనై

తదిఙ్గితమవగతం - యదేతేనకోప్యస్మద్దుర్గెనియుక్తః-చక్రవాకోబ్రూతే-దేవకాకపవాసౌసంభవతి - రాజాహనకదాచిదేతత్-యద్యేవంతదాకథం తేనశుకస్యాభిభవామోద్యోగఃకృతః- అపరఞ్చ- శుకస్యాగమనాత్తస్యవిగ్రహోత్సాహస్సచిరాదత్రాస్తె-మన్త్రీవదతితథాప్యాగన్తుకశ్శజర్జనీయః.

రాజాహ॥శ్లో॥ఆగన్తుకాహితకరాద్యశ్యస్తైహిక్వచిత్ శృణు । పరోపిహితవాన్బంధుర్బన్ధురప్యహితఃపరః ॥ అహితోదేహజోవ్యాధి హితమామారణ్యమౌషధం ॥ అపరఞ్చ ॥ ఆసీద్వీరవరోనామశుభ్రకస్యమహీపతెః। సెవకస్స్వల్పకాలెనసదదౌసుతమాత్మనః॥ వా ॥ చక్రవాకఃపృచ్ఛతికథమెతత్ - రాజాకథయతి - అహంపురాశుభ్రకస్యరాజ్ఞఃక్రీడాసరసికర్పూరకెళినామ్నోరాజహంసస్యపుత్ర్యాకర్పూరమంజర్యామహానురాగవానభవం-తత్రవీరవరోనామరాజపుత్రఃకుతశ్చిద్దెశాదాగత్యరాజద్వారిప్రతిహారముపాగమ్యోవాచ- అహంవర్తనార్థీరాజపుత్రోమాంరాజదర్శనంకారయ- తతస్తెనాసౌరాజదర్శనంకారితోబ్రూతెదెవయదిమయాసేవకెన ప్రయోజనమస్తితదాస్మద్వర్తనం క్రియతాం-శుభ్రకఉవాచ-కిన్తెవర్తనం - వీరవరేణోక్తం-ప్రత్యహంసువర్ణశతచతుష్టయం-రాజాహకాతెసామగ్రీ- వీరవరోబ్రూతెద్వౌబాహూత్రితయశ్చఖడ్గః-రాజాహనైతచ్ఛక్యం- తచ్ఛ్రుత్వావీరవరఃప్రణమ్యచలితః - అథమన్త్రిభిరుక్తం-దెవదినచతుష్టయస్యవర్తనందత్వాజ్ఞాయతామస్యస్వరూపం-కిముపయుక్తోయమెతావద్వర్తనంగృహ్ణాత్యనుపయుక్తోవేతి - మన్త్రివచనాదాహూయతాంబూలందత్వా తద్వర్తనందత్తవాన్-యతః.

శ్లో ॥ తాంబూలంకటుతిక్తమిశ్రమధురంక్షారంకషాయాన్వితం వాతఘ్నంకఫనాశనంకృమిహరందౌర్గన్ధ్యదోషాపహం॥ వక్త్రస్యాభరణంమలాపహరణంకామాగ్నిసందీపనం । తాంబూలస్యసఖెత్రయోదశగుణాస్స్వర్గెప్యమీదుర్లభాః॥

వా॥వర్తనవినియోగశ్చరాజ్ఞాసునిభృతంనిరూపితః తదర్థంవీరవరే

ణదేవేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యో దత్తం-అపర స్తృతీయో భాగో దీనేభ్యో దత్త
స్తదవశిష్టంచ భోజనాయ విలాసాయ చ వ్యయితః-ఏతత్సర్వం నిత్యకృత్యం
కృత్వా రాజద్వారమహర్నిశం ఖడ్గపాణిస్సేవతే యదాచ రాజా స్వ
యం సమాదిశతి తదా స్వగృహముపయాతి- అథ కృష్ణచతుర్దశ్యాం రాత్రౌ
రాజా సకరుణక్రందనధ్వనిం శుశ్రావ-శుభ్రిక ఉవాచ- కః కోఽత్ర ద్వా
రి తిష్ఠతి- తదా తేనోక్తం దేవాహం వీరవరః-రాజోవాచ- క్రందనానుసర
ణం క్రియతాం- సోఽవదత్ యదాజ్ఞాపయతి దేవ ఇత్యుక్త్వా చలితః- రాజ్ఞా
చిన్తితం - అయమేకాకీ రాజపుత్రో మయా సూచీమేఘేతమసి ప్రహిత
స్తదనుచితం - అహమపి గత్వా నిరూపయామి -తతో రాజాపి ఖడ్గమాదా
య తదనుచలితో నగరాద్బహిర్జగామ- తతో గత్వా చ వీరవరేణ రుదతీ రూ
పయౌవనసంపన్నా సర్వాలంకారభూషితా కాచిత్ స్త్రీ దృష్టా పృష్టా చ-
కా త్వం కిమర్థం రోదిషీతి- స్త్రియోక్తం-అహమేతస్య శుభ్రికస్య రాజ్ఞో
లక్ష్మీశ్చిరాదేతస్య భుజచ్ఛాయాయాం మహతా సుఖేన విశ్రాన్తా - ఇదా
నీమన్యత్ర గమిష్యామీతి దుఃఖితా-వీరవరో బ్రూతే- యత్రాపాయస్సం
భవతి తత్రోపాయ స్తిష్ఠతి తత్కథం స్యాత్పునరిహావలంబనం భగవత్యాః
లక్ష్మీరువాచ యది త్వమాత్మనః పుత్రం శక్తివరం ద్వాత్రింశల్లక్షణోపే
తం భగవత్యాస్సర్వమఙ్గళాయా ఉపహారీకరోషి తదాహం పునరత్ర సుచి
రం నివసామీత్యుక్త్వా దృశ్యాభవత్ । తతో వీరవరేణ స్వగృహం గత్వా
నిద్రాయమానా స్వవధూః ప్రబోధితా పుత్రశ్చ తౌ నిద్రాం పరిత్యజ్యో
త్థాయోపవిష్టౌ-వీరవర స్తత్సర్వం లక్ష్మీవచనముక్తవాన్। తచ్ఛ్రుత్వా శ
క్తివరస్సానందో బ్రూతే - ధన్యోఽహమేవంభూతో రాజ్యరక్షాయాం య
స్యోపయోగస్తావత్ కో విలంబనహేతు రేవంవిధే కర్మణి దేహస్య వినియో
గః శ్లాఘ్యః-శక్తివరమాతోవాచ - అస్మత్కులోచితం యద్యేతన్న కర్త
వ్యం తదా కేనాపరేణ కర్మణాఽస్య మహావర్తనస్య విస్తారో భవేత్ - ఇత్యా
లోచ్య సర్వే సర్వమఙ్గళాయతనం గతాః-తత్ర సర్వమఙ్గళాం సంపూజ్య
వీరవరో బ్రూతే-దేవి ప్రసీద విజయతాం శుభ్రికో మహారాజః గృహ్యతా
మయముపహార ఇత్యుక్త్వా పుత్రస్య శిరశ్చిచ్ఛేద- తతో వీరవరశ్చిన్తయా

మాస-గృహీతరాజవర్తనస్యనిస్తారఃకృతః - సంప్రత్యపుత్రస్యజీవనవిడంబనమాలోచ్యాత్మనశ్శిరశ్ఛిన్నవాన్ తతస్త్రియాపి స్వామిపుత్రశోకార్తయాతదనుష్ఠితం - తతస్సరాజా-ఏతత్సర్వంశ్రుత్వాదృష్ట్వాచచిన్తయామాస.

శ్లో॥జీవన్తిచమ్రియన్తేచమద్విధాఃక్షుద్రజన్తవః। అనేనసదృశోలోకేనభూతోనభవిష్యతి॥

వా॥ఏతత్పరిత్యాగాద్రాజ్యేనమమకింప్రయోజనం - తతస్స్వశిరశ్ఛేత్తుంశుభ్రకేనరాజ్ఞాఖడ్గఉత్థాపితః- అథభగవత్యాసర్వమఙ్గళయాప్రత్యక్షభూతయారాజహస్తోధృతఉక్తశ్చపుత్రప్రసన్నాస్మితేలంసాహసేనజీవనాన్తేపితవరాజ్యభఙ్గోనాస్తి - రాజాచసాష్టాఙ్గపాతంప్రణమ్యోవాచ- దేవిరాజ్యేనవామమప్రయోజనంనాస్తియదిమయ్యనుకంపాప్రియతేతదామమాయుశ్శేషేణాప్యయం రాజపుత్రస్సపుత్రదారోజీవతుఅన్యథాహంయథాప్రాప్తాంగతింగచ్ఛామి-భగవత్యువాచ - అనేనతేసత్త్వోత్కర్షేణ భృత్యవాత్సల్యేన చతుష్టాస్మిగచ్ఛవిజయీభవఅయమపిసపరివారోరాజపుత్రోజీవత్విత్యుక్త్వాదేవ్యదృశ్యాభవత్ - రాజాతాంప్రణమ్యాలక్షితశ్చలితఃప్రాసాదపృష్ఠంతదైవగత్వాసుప్తః- వీరవరోపిసపుత్రదారఃప్రాప్తజీవనస్స్వగృహంగతః- అథపునర్ద్వారస్థోవీరవరోభూపాలేనపృష్టస్సన్నాహ - దేవసారుదతీస్త్రీమామవలోక్యాదృశ్యాభవత్ -నకాప్యన్యావార్తావిద్యతే - తద్వచనమాకర్ణ్యరాజాచిన్తయత్ కథమయంశ్లాఘ్యోమహాసత్త్వః.

యతః॥శ్లో॥ప్రియంబ్రూయాదకృపణశ్శూరస్స్యాదవికత్థనః। దాతాసత్పాత్రవర్షీస్యాత్ప్రగల్భస్స్యాదనిష్ఠురః॥

వా ॥ ఏతన్మహాపురుషలక్షణం- ఏతస్మిన్సర్వమస్తి-తతస్సరాజాప్రాతశ్శిష్టసభాంకృత్వా సర్వవృత్తాన్తంప్రస్తుత్య ప్రసాదాత్తస్మైకర్ణాటరాజ్యందదౌ- తత్కిమాగన్తుకోజాతిమాత్రాద్దుష్టస్తత్రాప్యుత్తమాధమమధ్యమాస్సన్తిచక్రవాకోబ్రూతే.

శ్లో॥యోకార్యంకార్యవచ్ఛాస్తిసకింమన్త్రీనృపేచ్ఛయా।వరంస్వా

మిమనోదుఃఖంతన్నశాసేదకార్యతః ॥ వైద్యోగురుశ్చమన్త్రీచయస్య రాజ్ఞఃప్రియంవదాః।శరీరధర్మకోశేభ్యఃక్షిప్రంసపరిహీయతే॥ శృణుదేవ॥పుణ్యాల్లబ్ధంయదేకేనతన్మమాపిభవిష్యతి । హత్వాభిక్షుంమహాలోభాన్నిధ్యర్థీనాపితోయథా॥

వా ॥ రాజాపృచ్ఛతికథమేతత్-మన్త్రీకథయతి- అస్త్యయోధ్యాయాంచూడామణిర్నామక్షత్రియః। తేనధనార్థినామహతాక్లేశేనభగవాంశ్చంద్రార్ధచూడామణిశ్చిరమారాధితః- తస్యాజ్ఞయాయక్షేశ్వరేణస్వప్నేఆదిష్టః । యత్త్వమద్యప్రాతఃక్షౌరంకృత్వాలగుడహస్తస్సన్స్వగృహేనిభృతం స్థాస్యసితతోయదాగతంభిక్షుకం ప్రాఙ్గణేపశ్యసితమేవనిర్దయంలగుడప్రహారేణహనిష్యసితతోసౌభిక్షుకస్తత్క్షణాత్సువర్ణపూర్ణకలశోభవిష్యతి తేనత్వయాస్వేచ్ఛయా యావజ్జీవంసుఖినాభవితవ్యం- అథతదనుష్ఠితే సతితద్వృత్తంక్షౌరకరణాయానీతేననాపితేనతత్సర్వమాలోక్యచిన్తితం అహోనిధిప్రాప్తేరయముపాయః- తదహమప్యేవంకింనకరోమి- తతఃప్రభృతిసనాపితస్తథావిధోలగుడహస్తఃప్రతిదినంభిక్షుకాగమనముపేక్షతే - ఏకదాసమాగతోభిక్షుకోలగుడేనహత్వావ్యాపాదితః తేనాపరాధేనరాజపురుషతాడితః పఞ్చత్వంగతః-అతోహంబ్రవీమిపుణ్యాల్లబ్ధంయదేకేనేత్యాది-రాజాహ.

శ్లో॥ పురావృత్తకథోద్గారైఃకథంనిర్ణీయతేపరః । వాస్యాన్నిష్కారణోబన్ధుర్వాకింవిశ్వాసఘాతకః॥

వా॥ యాతుప్రస్తుతమనుష్ఠీయతాంమలయాధిత్యకాయాంచిత్రవర్ణస్తదధునాకింవిధేయం- మన్త్రీవదతి - దేవఆగతప్రణిధిముఖాన్మయాశ్రుతంతన్మహామన్త్రిణోగృధ్రస్యోపదేశాచ్చిత్రవర్ణేనానాదరః కృతః తదసౌమూఢోజేతుంశక్యః.

యతః॥ శ్లో ॥ లుబ్ధఃక్రూరోలసోసత్యఃప్రమాదీభీరురస్థిరః।మూఢోయోధావమన్తాచసుఖభేద్యోరిపుస్స్మృతః॥

వా॥తతోసౌయావదస్మద్దుర్గద్వారరోధనంకరోతితావన్నద్యద్రివనవర్త్మసుతద్బలానిహన్తుంసారసాదయస్సేనాపతయోనియుజ్యన్తాం.

తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥ దీర్ఘవర్త్మపరిశ్రాన్తంనద్యద్రివనసఙ్కులం।
ఘోరాగ్నిభయసన్త్రస్తంక్షుత్పిపాసార్దితంతథా॥ ప్రసక్తంభోజనవ్య
గ్రంవ్యాధిదుర్భిక్షపీడితం। అసంస్థితమభూయిష్ఠం వృష్టివాతసమాకు
లం॥ పఙ్కపాంసుజలక్లిన్నంసువ్యస్తంవర్త్మవర్జితం। ఏవంభూతంమహీ
పాలఃపరసైన్యంవినాశయేత్ ॥ అన్యచ్చ॥ అవస్కన్దభయాద్రాజా ప్ర
జాగరకృతశ్రమం। దివాసుప్తంసదాహన్యాన్నిద్రావ్యాకులసైనికం॥

వా॥ అతస్తేతస్యప్రమాదినోబలంగత్వాయథావకాశందివారాత్రౌ
వాఘ్నన్తుబహవో నిహతాస్తతశ్చిత్రవర్ణోవిషణ్ణస్స్వమన్త్రిణం దూ
రదర్శినమాహ - తాతకిమిత్యస్మదుపేక్షా క్రియతేకింక్వాపివినయోఽసు
మాస్తి.

తథాచోక్తం ॥ నరాజ్యంప్రాప్తమిత్యేవంవర్తితవ్యమసాంప్రతం।
శ్రియంహ్యవినయోహన్తిజరారూపమివోత్తమం॥

వా॥ అపిచ-దక్షశ్శ్రియమధిగచ్ఛతిపథ్యాశీకల్యతాంసుఖమరోగీచ-
ఉద్యుక్తోవిద్యాంతంధర్మార్థయశాంసిచవినీతః-గృధ్రోవదత్ దేవశ్శృణు.

శ్లో॥ అవిద్వానపిభూపాలోజ్ఞానబుద్ధ్యుపసేవయా। పరాంశ్రియమ
వాప్నోతిజలాసన్నతరుర్యథా॥ అన్యచ్చ॥ పానంస్త్రీమృగయాద్యూతమ
ర్థదూషణమేవచ। వాగ్దణ్డయోశ్చపారుష్యందూషణానిమహీభుజాం॥
కించ॥ నసాహసైకాన్తరసానువర్తినానచాప్యుపాయోపహతాన్తరాత్మ
నా। విభూతయశ్శక్యమవాప్తుమూర్జితానయేచశౌర్యేచవసన్తిసమ్పదః॥

వా॥ త్వయాప్యబలోత్సాహమవలోక్యసాహసైకరసికేనమయోప
న్యస్తేప్యపిమన్త్రిష్వనవధానంవాక్పారుష్యఞ్చకృతమతోదుర్నీతేఃఫల
మిదమనుభూయతే.

తథాచోక్తం॥ దుర్మన్త్రిణంకముపయాన్తినసీతిదోషాఃసన్తాపయన్తిక
మపథ్యభుజంనరోగాః। కంశ్రీర్నదర్పయతికంననిహన్తిమృత్యుఃకంస్త్రీ
కృతానవిషయాఃపరితాపయన్తి॥ ముదంవిషాదశ్శరదంహిమాగమస్తమో
వివస్వాన్సుకృతంకృతఘ్నతా। విశుద్ధబుద్ధిశ్శుచమాపదంనయఃశ్రియ
స్సమృద్ధాఅపిహన్తిదుర్నయః॥ వా॥ తతోమయాప్యాలోచితంప్రజ్ఞాహీ

నోయంకథమన్యథామమనీతికథాభిర్వర్తయతి.

యతః॥శ్లో॥యస్యనాస్తిస్వయంప్రజ్ఞాశాస్త్రంతస్యకరోతికిం। లోచనాభ్యాంవిహీనస్యదర్పణఃకింకరిష్యతి॥ వా॥ తేనాహమపితూష్ణీంస్థితః అథరాజాబద్ధాఞ్జలిరాహ-తాత - అస్తిమమాపరాధః - ఇదానీమవశిష్టబలసహితోపి విన్ధ్యాచలంయథాగమిష్యామి తదుపదిశ - గృధ్రస్స్వగతంచిన్తయతికర్తవ్యోత్రప్రతీకారః.

యతః ॥ శ్లో॥దేవతాసుగురౌగోషురాజసుబ్రాహ్మణేషుచ।నియన్తవ్యస్సదాకోపోబాలవృద్ధాతురేషుచ ॥ వా॥ మన్త్రీవిహస్యబ్రూతేదేవమాభైషీస్సమాశ్వసిహిశృణుదేవ.

శ్లో॥మన్త్రిణాంభిన్నసన్ధానేభిషజాంసాన్నిపాతికే। కర్మణియుజ్యతేరాజ్ఞఃసుస్థఃకోవానపణ్డితః॥అపరంచ ॥ ఆరభన్తేల్పమేవాజ్ఞాఃకామంవ్యగ్రాభవన్తిచ।మహారమ్భాఃకృతధియస్తిష్ఠన్తిచనిరాకులాః॥

వా॥ తదత్రభవత్ప్రతాపాదేవదుర్గంభఙ్క్త్వాకీర్తిప్రతాపసహితంత్వామచిరేణకాలేనవిన్ధ్యాచలంనేష్యామి- రాజాహకథమధునాస్వల్పబలేనతత్సంపద్యతే - గృధ్రోవదతిదేవసర్వంభవిష్యతి-యతఃవిజిగీషోర్దీర్ఘసూత్రతావిజయసిద్ధేరవశ్యంభావస్తదద్యదుర్గద్వారరోధోవిధీయ్యతాం-ప్రహితప్రణిధినాబకేనాగత్యహిరణ్యగర్భస్యతత్కథితం-దేవస్వల్పబలఏవాయం-రాజాచిత్రవర్ణోగృధ్రస్యమన్త్రోపష్టంభేనదుర్గావరోధంకరిష్యతి-రాజహంసోబ్రూతేసర్వజ్ఞకిమధునావిధేయం-చక్రవాకోవదతిస్వబలేసారాసారంవిచార్యస్వర్ణవస్త్రాదిదానేన యథార్హంపూజ్యతాం.

యతః॥శ్లో॥ యఃకాకినీమప్యపథప్రపన్నాంసముద్ధరేన్నిష్కసహస్రతుల్యాం । కాలేషుకోటిష్వపిముక్తహస్తస్తంరాజసింహంనజహాతిలక్ష్మీః॥అన్యచ్చ॥ క్రతౌవివాహేవ్యసనేరిపుక్షయేయశస్కరేకర్మణిమిత్రసంగ్రహే। ప్రియాసునారీష్వధనేషుబన్ధుష్వతివ్యయోనాస్తినరాధిపాష్టసు॥యతః॥మూర్ఖస్స్వల్పవ్యయత్రాసాత్సర్వనాశంకరోతిహి। కస్సుధీస్సన్త్యజేద్భాణ్డంశుల్కస్యైవాతిసాధ్వసాత్॥

వా॥రాజాహకథమిదానీమతివ్యయోఽయుజ్యతే-ఉక్తఞ్చ॥అపదర్థంధ నంరక్షేత్ -మన్త్రీబ్రూతే శ్రీమతఃకథమాపదః- రాజాహ-కదాచిచ్చల పితాలక్ష్మీః-మన్త్రీపునర్వదతి సఞ్చితార్థోపినశ్యతి - తదేవంకార్పణ్యంప రిత్యజ్యస్వభటాఃదానమానాభ్యాంపురస్క్రియన్తాం.

తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥పరస్పరజ్ఞాస్సన్తుష్టాః ప్రాణాంస్త్యక్తుంసునిశ్చితాః।కులీనాఃపూజితాస్సమ్యగ్విజయంతేద్విషాంబలం॥అపరఞ్చ॥ స్వభటాఃశీలసంపన్నాస్సంహతాఃకృతనిశ్చయాః॥అపిపఞ్చశతంశూరానిఘ్నన్తిరిపువాహినీం॥కిఞ్చ॥శిష్టైరప్యవిశేషజ్ఞఉగ్రశ్చకృతనాశకః। త్యజ్యతేకింపునర్నాన్యైర్యశ్చాప్యాత్మంభరిర్నరః॥ యతః ॥ సత్యంశౌర్యందయాత్యాగోనృపస్యైతేమహాగుణాః । ఏతైస్త్యక్తోమహీపాలః ప్రాప్నోతిఖలవాచ్యతాం॥ వా॥అమాత్యాఏవపురస్కర్తవ్యాః.

తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ యోయేనప్రతిబద్ధస్స్యాత్సహతేనోదయేవ్యయీ।సువిశ్వస్తోనియోక్తవ్యః ప్రాణేషుచధనేషుచ ॥ యతః ॥ ధూర్తస్త్రీవాశిశుర్యస్యమంత్రిణస్స్యుర్మహీపతేః। అనీతిపవనక్షిప్తఃకార్యాబ్ధౌసనిమజ్జతి ॥ శృణుదేవ॥హర్షక్రోధౌసమాయస్యకోశస్స్వల్పవ్యయేనచ। నిత్యంభృత్యానపేక్షాచతస్యస్యాద్ధనదాధరా ॥ యేషాంరాజ్ఞాసహస్యాతాముపచయాపచయౌధ్రువం। తేమాత్యాఇతితాన్రాజానావమన్యేత్కదాచన॥యతః॥ మహీభుజోమదాంధస్యమజ్జతఃకార్యసాగరే। స్థలతోహికరాలంబఃససుహృచ్ఛిరచేష్టితం ॥వా॥అథాగత్యప్రణమ్యమేఘవర్ణోబ్రూతే- దేవదృష్టిప్రసాదంకురు- ఏషయుద్ధార్థీవిపక్షోదుర్గద్వారితిష్ఠతితద్దేవపాదాదేశాద్బహిర్నిః సృత్యస్వవిక్రమందర్శయామితేన దేవపాదానామానృణ్యముపగచ్ఛామి-చక్రవాకోబ్రూతే- మైవంయది బహిర్నిఃసృత్యయోద్ధవ్యంతదాదుర్గాశ్రయణంనిష్ప్రయోజనం.

అపరంచ॥శ్లో॥విషమోపియథానక్రస్సలిలాన్నిస్సృతోవశః । వనాద్వినిర్గతస్సత్యంసింహోపిస్యాత్సృగాలవత్ ॥ వా॥వాయసోబ్రూతే దేవస్స్వయంగత్వాదృశ్యతాంయుద్ధం

యతః॥శ్లో॥పురస్కృత్యబలంరాజాయోధయేదవలోకయన్ । స్వా

మినాధిష్ఠితశ్శ్వాపికింనసింహాయతేధ్రువం॥ వా॥అథతేసర్వేదుర్గద్వారంగత్వామహాహవంకృతవన్తః - అపరేద్యుశ్చిత్రవర్ణోరాజాగృధ్రమువాచ-తాతయత్ప్రతిజ్ఞాతంతదధునాపాలయ-గృధ్రోబ్రూతేశృణుదేవ

శ్లో॥అకాలసహమత్యల్పంమూర్ఖవ్యసనినాయకం।అగుప్తంభీరుయోధంచదుర్గవ్యసనముచ్యతే॥వా॥తత్తావదత్రనాస్తి.

శ్లో॥ఉపజాపశ్చిరారోధోవస్కన్దస్తీవ్రపౌరుషః। దుర్గస్యలంఘనోపాయాశ్చత్వారఃకథితాఇమే ॥ వా॥అత్రచయథాశక్తిక్రియతాంయుద్ధంకర్ణేకథయతి- తత్రానుదితఏవభాస్కరేప్రాతఃకాలేచతుర్ష్వపిద్వారేషుయుద్ధేప్రవృత్తేదుర్గాభ్యన్తరేగృహేగృహేకాకే నాగ్నిర్నిక్షిప్తః-తతోగృహీతంమర్గమితికోలాహలంశ్రుత్వానేకగృహేషుపావకంప్రదీప్తంప్రత్యక్షేణావలోక్యరాజహంసస్యసైనికాః అన్యేచదుర్గవాసినస్సత్వరంజలంప్రవిష్టాః.

యతః॥శ్లో॥సుమన్త్రితంసువిక్రాన్తంసుయుద్ధంసుపలాయితం।ప్రాప్తకాలేయథాశక్తికుర్యాన్నతువిచారయేత్॥

వా॥ రాజహంసస్సుఖీస్వభావాన్మందగతిఃసారసద్వితీయశ్చచిత్రవర్ణస్యసేనాపతినాకుక్కుటేనాగత్యవేష్టితః-హిరణ్యగర్భోరాజాహసేనాపతేసారసమమానురోధాదాత్మానంవ్యాపాదయిష్యసిత్వం గంతుమధునాపిసమర్థఃతద్గత్వాజలంప్రవిశ - మత్పుత్రంచూడాకర్ణనామానంసర్వజ్ఞస్యసమ్మత్యారాజానంకారయిష్యసి-సారసోబ్రూతే - దేవనవక్తవ్యమేవందుస్సహంవచఃయావచ్చంద్రార్కౌదివితిష్ఠతః తావద్విజయతాందేవః - అహంపునరేవదుర్గాధికారీతన్మమమాంసాసృగ్విలిప్తేనవర్త్మనాప్రవిశతుశత్రుః.

శ్లో॥క్షమీదాతాగుణగ్రాహీస్వామీభాగ్యేనలభ్యతే। శుచిర్దక్షోనురక్తశ్చభృత్యఃఖలుసుదుర్లభః॥వా॥సారసోబ్రూతేశృణుదేవ.

శ్లో ॥ యదిసమరమపాస్యనాస్తిమృత్యోర్భయమితియుక్తమితోన్యథాప్రయాతుం। అథమరణమవశ్యమేవజంతోఃకిమితిముధామలినంయశఃక్రియన్తాం ॥ అన్యచ్చ॥ భవేస్మిన్పవనోద్భ్రాన్తవీచివిభ్రమభఙ్గురే।జా

యతేపుణ్యయోగేనపదార్థైర్జీవితవ్యయః ॥ వా ॥ దేవత్వంచస్వామీ-
సర్వథారక్షణీయః.

యతః॥ శ్లో ॥ ప్రకృతిస్స్వామినాత్యక్తాసమృద్ధాపినజీవతి।అపిధన్వన్తరిర్వైద్యఃకింకరోతిగతాయుషి॥ అపరంచ॥ నరేశ్వరేజగత్సర్వమున్మీలతినిమీలతి । సూర్యోదయఇవాంభోజంతత్ప్రబోధేప్రబుధ్యతే॥అపిచ॥స్వామ్యమాత్యశ్చరాష్ట్రంచదుర్గంకోశోబలంసుహృత్ । రాజ్యాంగానిప్రకృతయఃపౌరాణాంశ్రేణయోపిచ॥ వా॥అత్రాపిప్రధానాఙ్గంరాజా- అథకుక్కుటేనాగత్యరాజహంసస్యశరీరేఖరతరనఖాఘాతఃకృతః- తతస్సత్వరముపసృత్యసారసేనస్వదేహాన్తరితః- అనన్తరంకుక్కుటనఖప్రహారైర్జర్జరీకృతేనసారసేనస్వాంగేనాచ్ఛాద్యరాజాజలేక్షిప్తః- కుక్కుటోపిసేనాపతేశ్చంచుప్రహారేణవ్యాపాదితఃపశ్చాత్సారసోపిబహుభిః పక్షిభిఃసంభూయవ్యాపాదితః - అథచిత్రవర్ణోరాజా-దుర్గంప్రవిశ్యదుర్గావస్థితంద్రవ్యంగ్రాహయిత్వావందిభిర్జయశబ్దైరానందితోబహిర్నిర్జగామ- రాజపుత్త్రైరుక్తం - తస్మిన్రాజహంసబలేసౌసారసఃపుణ్యవాన్యేనస్వదేహదానేనరాజారక్షితః.

యతః॥శ్లో॥జనయన్తిసుతాన్గావస్సర్వాఏవగవాకృతీన్ । విషాణోల్లిఖితస్కన్ధంకాచిదేవగవాంపతిం॥ వా॥విష్ణుశర్మణోక్తంస్వభావతస్స్వదేహేనక్రీతానక్షయలోకాన్విద్యాధరీపరిజనోనుభవతుమహాసత్వః.

తథాచోక్తం॥ శ్లో ॥ ఆహవేషుచయేశూరాస్స్వామ్యర్థంత్యక్తజీవితాః । భర్తృభక్తాఃకృతజ్ఞాశ్చతేనరాస్స్వర్గగామినః॥యత్రతత్రహతశ్శూరశ్శత్రుభిఃపరివారితః । అక్షయాన్లభతేలోకాన్యదిక్లైబ్యంనగచ్ఛతి॥ వా॥విగ్రహఃశ్రుతోభవద్భిః- రాజపుత్త్రైరుక్తంశ్రుత్వాసుఖినోభూతావయం-విష్ణుశర్మాబ్రవీత్ -అపరమప్యేవమస్తు.

విగ్రహఃకరితురంగపత్తిభిర్మాకదాపిభవతాన్మహీభుజాం । నీతిమన్త్రపవనైస్సమాహతాస్సంశ్రయన్తుగిరిగహ్వరంద్విషః॥

ఇతిహితోపదేశేవిగ్రహోనామతృతీయకథాసంగ్రహః
సమాప్తః.

హితోపదేశే.

సంధిర్నామచతుర్థకథాసంగ్రహః.

వా॥ పునః కథారంభకాలే రాజపుత్రైరుక్తం- ఆర్య విగ్రహశ్శ్రుతోస్మాభిస్సన్ధిరధునాభిధీయతాం - విష్ణుశర్మణోక్తం- శ్రూయతాం సన్ధిమపి కథయామి యస్యాయమాద్యశ్లోకః.

శ్లో॥ వృత్తే మహతి సంగ్రామే రాజ్ఞోర్నిహతసేనయోః । స్థేయాభ్యాం గృధ్రచక్రాభ్యాం వాచా సన్ధిః కృతః క్షణాత్ ॥ వా॥ రాజపుత్రా ఊచుః కథమేతత్ - విష్ణుశర్మా కథయతి- తతస్తేన రాజహంసేనోక్తం- కేనాస్మద్దుర్గే నిక్షిప్తోగ్నిః కిం పారక్యేన కిం వాస్మద్దుర్గవాసినా కేనాపి విపక్షప్రయుక్తేన- చక్రవాకో వదతి దేవ భవతో నిష్కారణబన్ధురసౌ మేఘవర్ణః సపరివారో న దృశ్యతే తత్తస్యైతస్య విచేష్టితమిదం రాజా క్షణం విచిన్త్యాహ అస్తి తావదేవం మమ దుర్భాగ్యమేతత్.

తథా చోక్తం॥ శ్లో॥ అపరాధస్స దైవస్య న పునర్మన్త్రిణామయం । కార్యం సుఘటితం యత్నాద్దైవయోగాద్వినశ్యతి ॥ వా॥ మన్త్రీ బ్రూతే ఉక్తమేతత్.

శ్లో॥ విషమాం హి దశాం ప్రాప్య దైవం గర్హయతే నరః । ఆత్మనః కర్మదోషాంశ్చ నైవ జానాత్యపణ్డితః ॥ అపరం చ ॥ సుహృదాం హితకామానాం యో వాక్యం నాభినన్దతి । స కూర్మ ఇవ దుర్బుద్ధిః కాష్ఠాద్భ్రష్టో వినశ్యతి ॥

వా॥ రాజాహ కథమేతత్ -మన్త్రీ కథయతి- అస్తి మగధదేశే ఫుల్లోత్పలాభిధానం సరః తత్ర చిరాత్సంకటవికటనామానౌ హంసౌ నివసతః - తయోర్మిత్రం కమ్బుగ్రీవనామా కూర్మశ్చ ప్రతివసతి- అథైకదా ధీవరైరాగత్య తత్రోక్తం యదత్రాస్మాభిరద్యోషిత్వా ప్రాతర్మత్స్యకూర్మాదయో వ్యాపాదయితవ్యాః తదాకర్ణ్య కూర్మో హంసావాహ - సుహృదౌ శ్రుతోయం ధీవరాలాపః అధునా కిం మయా కర్తవ్యం - హంసావాహతుః జ్ఞాయతాం పునస్తావత్ప్రాతర్యదుచితం తత్కర్తవ్యం కూర్మో బ్రూతే మైవం యద్దృష్టవ్యం తత్కర్తవ్యమత్ర.

తథా చోక్తం॥ అనాగతవిధాతా చ ప్రత్యుత్పన్నమతిస్తథా । ద్వావేతౌ

సుఖమేధతే యద్భవిష్యో వినశ్యతి ॥ వా॥ తావాహతుః కథమేతత్ - కూర్మః కథయతి- పురా ఏతస్మిన్నేవ సరస్యేవంవిధేష్వేవ ధీవరేషూపస్థితేషు మత్స్యత్రయేణాలోచితం తత్రానాగతవిధాతా నామైకో మత్స్యః- అహం తావత్ జలాశయాన్తరం గచ్ఛామీత్యుక్త్వా హ్రదాన్తరం ప్రవిష్టః- అపరేణ ప్రత్యుత్పన్నమతినామ్నా మత్స్యేనాభిహితం భవిష్యదర్థే ప్రమాణాభావాత్ కుత్ర మయా గన్తవ్యం తదుత్పన్నే యథాకార్యం తదనుష్ఠేయం.

తథా చోక్తం॥శ్లో॥ఉత్పన్నామాపదం యస్తు సమాధత్తే స బుద్ధిమాన్।
వణిజో భార్యయా జారః ప్రత్యక్షే నిహ్నుతో యథా॥

వా॥యద్భవిష్యః కథమేతదితి పృచ్ఛతి - ప్రత్యుత్పన్నమతిః కథయతి అస్తి విక్రమపురే సముద్రదత్తో నామ వణిక్ - తస్య రత్నప్రభా నామ వధూః కేనాపి స్వసేవకేన సహ సదా రమతే.

యతః॥శ్లో॥ నైతావత్సమవేక్షన్తే నైన చావయవనిశ్చయం। సురూపం వా కురూపం వా పుమానిత్యేవ భుంజతే॥ అన్యచ్చ॥ శాస్త్రం సునిశ్చితమపి ప్రతిచిన్తనీయమారాధితో నరపతిః ప్రతిశఙ్కనీయః। అఙ్కస్థితాపి యువతిః పరిశఙ్కనీయా శాస్త్రే నృపే చ యువతౌ చ కుతో వశిత్వం॥

వా॥అథైకదా తస్య ముఖే చుంబనం దదతీ సా సముద్రదత్తేనావలోకితా తతః బన్ధకీ భర్తుస్సమీపం గత్వా ప్రాహ నాథైతస్య సేవకస్య మహతీ నిర్వృతిః యతో యుష్మదర్థం నీయమానం కర్పూరమశ్నాతి- అస్య వదనే కర్పూరగన్ధో మయాఘ్రాతః- తచ్ఛ్రుత్వా సేవకేన ప్రకుప్యోక్తం- యస్య స్వామినో గృహే- ఏతాదృశీ భార్యా తత్ర సేవకేన కథం స్థాతవ్యం యత్ర ప్రతిక్షణం గృహిణీ సేవకస్య ముఖం జిఘ్రతి తతో సావుత్థాయ చలితః। తతో సౌ సాధునా యత్నాత్సంతోష్య రక్షితః- అతోహం బ్రవీమ్యుత్పన్నామాపదమిత్యాది-తతో యద్భవిష్యేణోక్తం యదభావి న తద్భావీత్యాది- తతః ప్రాతర్జాలేన బద్ధః ప్రత్యుత్పన్నమతిర్మృతవదాత్మానం సందర్శ్య స్థిత స్తతో జాలాదపసారితో యథాశక్త్యుత్ప్లుత్య గంభీరం జలం ప్రవిష్టః యద్భవిష్యశ్చ ధీవరైః ప్రాప్తో వ్యాపాదితః - అతోహం బ్రవీమి-అనాగతవిధాతేత్యాది-తద్యథాహమన్యద్ధ్రదం ప్రాప్నోమి తథా క్రియతాం - హంసావాహ

తుఃజలాశయాన్తరె ప్రాప్తైతవకుశలంస్థలేగచ్ఛతస్తేకోవిధిః - కూర్మో బ్రూతేయథాహంభవద్భ్యాంసహాకాశవర్త్మనాయామి తథావిధీయ తాం- హంసౌబ్రూతఃకథముపాయస్సంభవతి - కచ్ఛపోవదతియువా భ్యాంచఞ్చుధృతంకాష్ఠఖణ్డమేకంమయాముఖేనావలమ్బ్యగన్తవ్యం యు వయోఃపక్షబలేనమయాపిసుఖేనగన్తవ్యం- హంసౌబ్రూతఃసంభవత్యే వముపాయః

కింతు॥శ్లో॥ఉపాయంచిన్తయన్ప్రాజ్ఞోహ్యపాయమపిచిన్తయేత్ । ప శ్యతోబకమూర్ఖస్యనకులైర్భక్షితాఃప్రజాః॥

వా॥కూర్మఃపృచ్ఛతికథమేతత్ -తౌకథయతః-అస్త్యుత్తరపథేగృధ్ర కూటోనామపర్వతః- తత్రైవరేవాతీరేన్యగ్రోధపాదపేబకానివసన్తి- తద్వృక్షస్యాధస్తాద్వివరేసర్పస్తిష్ఠతిసచతేషాం బాలాపత్యానిఖాదతి- అథశోకార్తానాంబకానాంప్రలాపంశ్రుత్వాకేన చిద్వృద్ధబకేనోక్తం- ఏవంకురుతయూయం మత్స్యానానీయనకులవివరాత్సర్పవివరం యావ త్పఙ్క్తిక్రమేణైకైకశోమత్స్యాన్దత్తేర్యాగచ్ఛత- తతస్తదాహారలు బ్ధైర్నకులైరాగత్యసర్పోద్రష్టవ్యస్స్వభావద్వేషాత్సర్పవివరందృష్ట్వా ప్రవిశ్యససర్పోహన్తవ్యః- తథానుష్ఠితేసతితైర్నకులైస్తద్వివరంప్ర విశ్యసర్పోమారితః- తతోనకులైర్వృక్షోపరిపక్షిశాబకానాంరావశ్శ్రు తోనన్తరంతద్వృక్షమారుహ్యాపశ్యతాంబకానాంశాబకాభక్షితాఃఅత ఆవాంబ్రూవఉపాయంచిన్తయన్నిత్యాది - ఆవాభ్యాం నీయమానం త్వాందృష్ట్వాలోకైఃకిఞ్చిద్వక్తవ్యమేవాశ్చర్యత్వాత్ తదాకర్ణ్యయది త్వముత్తరం దదాసితదాతవమరణంభవిష్యతి తత్సర్వథా త్రైవస్థీయ తాం-కూర్మోవదతికిమహమప్రాజ్ఞః నాహముత్తరందాస్యామికిమపినవ క్తవ్యమ్మయా-తథానుష్ఠితేసతిఆకాశేనీయమానంతం కూర్మమాలోక్య సర్వేగోరక్షకాఃపశ్చాద్ధావన్తివదన్తిచ- అహోమహదాశ్చర్యంపక్షి భ్యాంకూర్మస్సముహ్యతే-తత్రకశ్చిదాహయద్యయంకూర్మఃపతతితదా త్రైవపక్త్వాఖాదితవ్యోస్మయా-కోపినిగదతిఖణ్డశశ్శంకృత్వానేతవ్యః కశ్చిదాహలయంనీత్వాదగ్ధ్వాభక్షణీయః - ఏవందుస్సహంపరుషవచన

మాకర్ణ్య క్రోధాద్విస్మృతపూర్వసంస్కారోవదత్ యుష్మాభిర్భస్మభక్షితవ్యమితివదన్ కాష్ఠాత్పతితో గోరక్షకైర్వ్యాపాదితః - అతోహం బ్రవీమి సుహృదాం హితకామానామిత్యాది.

అన్యచ్చ॥ శ్లో॥ రక్షితవ్యం సదా వాక్యం వాక్యాద్భవతి నాశనం। హంసాభ్యాం నీయమానస్య కూర్మస్య పతనం యథా॥

వా॥ అథ ప్రణిధిర్బకస్తత్రాగత్యోవాచ దేవ ప్రాగేవ మయా నివేదితం దుర్గశోధనం ప్రతిక్షణం కర్తవ్యమితి తచ్చ యుష్మాభిర్నకృతం అతస్తదనవధానస్య ఫలమిదమనుభూతం దుర్గదాహశ్చాయం మేఘవర్ణ నామ్నా వాయసేన గృధ్రప్రయుక్తేన కృతః - రాజా నిశ్వస్యాహ.

శ్లో॥ ప్రణయాదుపకారాద్వా యో విశ్వసితి శత్రుషు । ప్రసుప్త ఇవ వృక్షాగ్రాత్పతితః ప్రతిబుధ్యతే॥ వా॥ ప్రణిధిరువాచ తతో దుర్గదాహం విధాయ యదాగతో మేఘవర్ణస్తదా చిత్రవర్ణేన ప్రసాదితేనోక్తం। అయం మేఘవర్ణోత్ర కర్పూరద్వీపరాజ్యేభిషిచ్యతాం.

తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ కృతకృత్యస్య భృత్యస్య కృతం నైవ ప్రణాశయేత్। ఫలేన మనసా వాచా దృష్ట్యా చైనం ప్రహర్షయేత్॥ వా॥ చక్రవాకో బ్రూతే దేవ శ్రుతం యత్ ప్రణిధిః కథయతి - రాజాహ తతస్తతః - ప్రణిధిరువాచ తతః ప్రధానమంత్రిణా గృధ్రేణోక్తం దేవ నేదముచితం ప్రసాదాంతరం క్రియతాం.

యతః॥ శ్లో॥ అధికారేణయోయుక్తః కథంతస్యాస్తిఖణ్డనం। నీచేషూపకృతం రాజన్వాలూకమివముద్రితం॥ అపరంచ॥ మహతామాస్పదే నీచః కదాపి న హి యుజ్యతే । న హి చూడామణిస్థానే పాదుకా కైశ్చిదిష్యతే॥ తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ నీచః శ్లాఘ్యపదం ప్రాప్య స్వామినం హన్తుమిచ్ఛతి। మూషికో వ్యాఘ్రతాం ప్రాప్య మునిం హన్తుం గతో యథా॥ వా॥ చిత్రవర్ణః పృచ్ఛతి కథమేతత్ - గృధ్రః కథయత్యస్తి గౌతమస్య మునేస్తపోవనే మహాతపా నామ మునిస్తేనాశ్రమసన్నిధానే మూషికశాబకః కాకముఖాద్భ్రష్టో దృష్టస్తేన దయాయుక్తేన స్వకీయాహారవిశేషైః పాలితః - తంచ మూషికం ఖాదితుం యత్నాదన్వ్యధ్బిడాలో మునినా దృష్టః తమ్మూషికం

భీతమాలోక్య తపఃప్రభావాద్బలిష్ఠో బిడాలః కృతః- సబిడాలః కుకురాద్బిభేతి- తతః కుకురః కృతస్సోపి వ్యాఘ్రాద్బిభేతి తతోసౌవ్యాఘ్రః కృతః అథ వ్యాఘ్రమపితమ్మునిర్మూషికనిర్విశేషం పశ్యతి - అతస్సర్వే తత్రత్యాజనాస్తమ్మునిందృష్ట్వావదన్త్యనేనమునినా మూషికోయం వ్యాఘ్రతాంనీతః-ఏతచ్ఛ్రుత్వా వ్యాఘ్రస్సవ్యథోచిన్తయత్ - యావదనేనమునినాజీవితవ్యం తావత్ మమస్వరూపావస్థానమకీర్తికరంనపలాయిష్యత ఇతిసమాలోచ్య మునిం హన్తుం సముద్యతః - మునిస్తస్య చికీర్షితంజ్ఞాత్వా పునర్మూషికోభవేత్యుక్త్వా మూషికఏవకృతః-అతోహం బ్రవీమి-నీచశ్లాఘ్యపదంప్రాప్యేత్యాది-అపరంచ దేవసుకరమిదమితినమన్తవ్యం.

శృణు॥ శ్లో॥ భక్షయిత్వా బహూన్మత్స్యానుత్తమాధమమధ్యమాన్। అతిలౌల్యాద్బకః పశ్చాన్మృతః కర్కటసంగ్రహాత్॥ వా॥ చిత్రవర్ణః పృచ్ఛతి కథమేతత్ -మన్త్రీ కథయతి-అస్తిమాళవవిషయే పద్మగర్భాభిధానం సరస్తత్రైకో వృద్ధబకస్సామర్థ్యహీనఉద్విగ్నమాత్మానం దర్శయిత్వా స్థితః సచ కేనచిత్కులీరేణ దృష్టః పృష్టశ్చ-కిమితిభవానత్రాహారపరిత్యాగేనతిష్ఠతి-బకేనాభిహితం మత్స్యామమజీవనహేతవః మత్స్యాశ్చాత్రావశ్యమేవ ప్రాతః కైవర్తైర్వ్యాపాదనీయా ఇతి వార్తానగరోపాన్తేమయాకర్ణితా తతోవర్తనాభావేనాస్మన్మరణముపస్థితమితిజ్ఞాత్వాహారేపి మన్దాదరః కృతః - తతోమత్స్యైరాలోచితమిహసమయే తావదుపకారక ఏవాయం లక్ష్యతే తదయమేవ యథాకర్తవ్యంపృచ్ఛ్యతాం.

తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ ఉపకర్త్రారిణా సన్ధిర్నమిత్రేణాపకారిణా। ఉపకారాపకారౌహి లక్ష్యం లక్షణమేతయోః॥

వా॥ మత్స్యా ఊచుః భోబకాస్మాకం కుత్ర రక్షణోపాయః। బకో బ్రూతే-అస్తి రక్షణోపాయః జలాశయాన్తరాశ్రయణం తత్రైకైకశోహం యుష్మాన్నయామి। మత్స్యైరపిభయాదుక్తమేవమస్తు- తతోసౌదుష్టబకస్తాన్మత్స్యానేకైకశోనీత్వా కస్మింశ్చిద్దేశే ఖాదిత్వా పునరాగత్యవదతి తేమయాజలాశయాన్తరేస్థాపితాః అనన్తరం కులీరస్తమువాచ భోబక మామపితత్రనయ - తతోబకోప్యపూర్వకులీరమాంసార్థీ సాదరంతంనీ

త్వావస్థలేధృతవాన్ - కులీరోఽపిమత్స్యకణ్టకాకీర్ణాంభూమిందృష్ట్వాచిన్తయత్ - హాహతోఽస్మిమన్దభాగ్యఃభవత్విదానీంసమయోచితంవ్యవహరిష్యామీత్యాలోచ్యకులీరస్తస్యబకస్యగ్రీవాంచిచ్ఛేదసచ పఞ్చతాంగతః అతోఽహంబ్రవీమిభక్షయిత్వాబహూన్మత్స్యానిత్యాది- తతఃపునశ్చిత్రవర్ణోబ్రూతేశృణుతావన్మహామన్త్రిన్మయైతదాలోచితమస్తి- అత్రావస్థితేనానేనమేఘవర్ణేనరాజ్ఞాయావన్తికర్పూరద్వీపస్యోత్తమవస్తూనితావన్త్యస్మాకముపనేతవ్యాని తేనమహతావిలాసేనాస్మాభిర్విన్ధ్యాచలేస్థాతవ్యందూరదర్శీవిహస్యాహదేవ.

శ్లో॥అనాగతవతీంచిన్తాంకృత్వాయస్తుప్రహృష్యతి। సతిరస్కారమాప్నోతిభగ్నభాణ్డోద్విజోయథా॥

వా॥రాజాహకథమేతత్ - మన్త్రీకథయతి-అస్తిదేవీకోటేనగరేదేవశర్మానామబ్రాహ్మణః తేనమహావిషువసంక్రాన్త్యాసక్తుపూర్ణశరావఏకఃప్రాప్తః - తతస్తమాదాయాసౌభాణ్డపూర్ణకుమ్భకారమణ్డపస్యైకదేశేశయనేక్షిప్తదేహః - సక్తురక్షార్థంహస్తేదణ్డమేకమాదాయరాత్రావచిన్తయత్ యద్యహమిమంసక్తుశరావం విక్రీయదశక పర్దకాన్ప్రాప్స్యామితదాతైర్వతైః కపర్దకైర్ఘటశరావాదిక ముపక్రీయానేకధాప్రవృద్ధైర్ధనైఃపునఃపునఃపూగవస్త్రాదికముపక్రీయతం విక్రీయలక్షసంఖ్యానిధనానికృత్వా వివాహచతుష్టయంకరిష్యామి తాసుతతోయారూపవతీతస్యామధికానురాగంకరిష్యామి-సపత్న్యోయదాద్వంద్వంకరిష్యన్తితదాకోపాకులోఽహంతాలగుడేనతాడయిష్యామీత్యభిధాయతేనలగుడఃప్రక్షిప్తః సక్తుశరావశ్చూర్ణితోభాణ్డానిచబహూనిభగ్నానితతస్తేనశబ్దేనాగతేనకుమ్భకారేణతథావిధానిభాణ్డాన్యవలోక్యబ్రాహ్మణస్తిరస్కృతోమణ్డపాద్బహిష్కృతః అతోఽహంబ్రవీమ్యనాగతవతీం చిన్తామిత్యాదితతోరాజారహసిగృధ్రంమన్త్రిణంపప్రచ్ఛతాతయథాకర్తవ్యంతథోపదిశేతిగృధ్రోవదతిశృణు.

శ్లో॥మదోద్ధతస్యనృపతేఃప్రకీర్ణస్యేవదన్తినః।గచ్ఛన్త్యున్మార్గయాతస్యనేతారఃఖలవాచ్యతాం॥

వా॥ దేవకిమస్మాభిర్బలదర్పాద్దుర్గంభగ్నంనకింతుతవప్రతాపాధిష్ఠి
తేనోపాయేన-రాజాహంభవతాముపాయేన- గృధ్రో బ్రూతేయద్యస్మ
ద్వచనంక్రియతేతదాస్వదేశంగమ్యతామధునా - అన్యథావర్షాకాలే
ప్రాప్తేతుల్యబలేనానేన సహపునర్విగ్రహేసత్యస్మాకం పరభూమిష్ఠా
నాంస్వదేశగమనమపిదుర్లభం భవిష్యతిసుఖశోభార్థం సన్ధాయగమ్య
తాందుర్గంభగ్నంకీర్తిశ్చలబ్ధైవమమసమ్మతంతావదేతత్.

యతః॥ శ్లో॥ యోహిధర్మంపురస్కృత్యహిత్వాభర్తుఃప్రియాప్రి
యం।అప్రియాణ్యాహతథ్యాని తేనరాజాసహాయవాన్॥పరంతు॥సన్ధిమి
చ్ఛేత్సమేనాపిసందిగ్ధోవిజయోయుధి।సున్దోపసున్దావన్యోన్యంనష్టౌతుల్య
బలౌనకిం॥అన్యచ్చ॥సుహృద్బలంతథారాజ్యమాత్మానంకీర్తిమేవచ। యు
ధిసందేహడోలాస్థంకోహికుర్యాదబాలిశః॥

వా ॥ రాజోవాచకథమేతత్ - మన్త్రీకథయతి - పురాదైత్యౌమ
హోదారౌ సున్దోపసున్దనామానౌ మహతాకాయక్లేశేన త్రైలోక్య
రాజ్యకామనయాచిరాచ్చన్ద్రశేఖరమారాధితవన్తౌ- తతస్తయోర్భగ
వాన్పరితుష్టస్సన్వరంవరయతమిత్యుక్తవా నన్తరం తయోస్సమయాస
మాధిష్ఠయా సరస్వత్యాతావన్యద్వక్తుకామావన్యదభిహితవన్తౌ య
ద్యావయోర్భగవాన్పరితుష్టస్తదాస్వప్రియాంపార్వతీంపరమేశ్వరోద
దాతు-అథభగవతాక్రుద్ధేనవరప్రదానస్యావశ్యకతయామూఢతయాచ
పార్వతీప్రదత్తాతతస్తస్యారూపలావణ్యలుబ్ధాభ్యాం జగద్ఘాతిభ్యామ్మన
సోత్సుకాభ్యాంపాపతిమిరాభ్యామ్మమేత్యన్యోన్యకలహాభ్యాం ప్రమాణ
పురుషఃకశ్చిత్పృచ్ఛ్యతామితిమతౌకృతాయాంసఏవ భర్తావృద్ధద్విజ
రూపీసమాగత్యతత్రోపస్థితః - అనంతరమావాభ్యామియం స్వబలల
బ్ధాకస్యేయమావయోర్భవతి బ్రాహ్మణమపృచ్ఛతాం - బ్రాహ్మణో
బ్రూతే.

శ్లో॥వర్ణశ్రేష్ఠోద్విజఃపూజ్యఃక్షత్రియోబలవానపి । ధనధాన్యాధికో
వైశ్యశ్శూద్రస్తుద్విజసేవయా ॥ వా॥ తద్యువాభ్యాంక్షత్రధర్మానుగో
యుద్ధఏవయువయోర్నియమఇత్యభిహితే సతిసాధూక్తమనేనేతికృత్వా

న్యోన్యతుల్యవీర్యౌసమకాలేన్యోన్యఘ్నౌ తేనవినాశముపగతౌ- అతోహం బ్రవీమిసన్ధిమిచ్ఛేత్సమేనాపీత్యాది- రాజాహ ప్రాగేవకిన్నోక్తంభవద్భిః-మన్త్రీవదతిమద్వచనంకిమవసానపర్యన్తంశ్రుతంభవద్భిః- తథాపి మమసమ్మత్యానాయంవిగ్రహారంభః సాధుగుణయుక్తోయం హిరణ్యగర్భఃనవిగ్రాహ్యః

తథాచోక్తం॥ శ్లో॥సత్యార్యోధార్మికోనార్యః భ్రాతృసంఘాతవాన్బలీ।అనేకయుద్ధవిజయీసన్ధేయాస్సప్తకీర్తితాః॥ సత్యేనపాలయన్సత్యంసన్ధితోనైతివిక్రియాం॥ ప్రాణబాధేపిసువ్యక్తమార్యోనాయాత్యనార్యతాం ॥ ధార్మికస్యాభియుక్తస్యసర్వఏవహిపూజ్యతే।ప్రజానురాగాద్ధర్మాచ్చదుఃఖచ్ఛేద్యోహిధార్మికః॥ సన్ధికార్యోప్యనార్యేణవినాశే సముపస్థితే।వినాతస్యాశ్రయేణార్యోనకుర్యాత్కాలయాపనం ॥ సంహతత్వాద్యథావేణుర్నిబిడఃకంటకైర్వృతః।నశక్యతేసముచ్ఛేత్తుంభ్రాతృసంఘాతవాంస్తథా ॥ బలినాసహయోద్ధవ్యమితినాస్తినిదర్శనం॥ప్రతివాతంసహిఘనఃకదాచిదుపసర్పతి ॥ జమదగ్నేస్సుతస్యేవసర్వస్సర్వత్రసర్వదా।అనేకయుద్ధజయినఃప్రతాపాదేవభుజ్యతే॥ అనేకయుద్ధవిజయీసన్ధానంయస్యగచ్ఛతి। తత్ప్రతాపేనతస్యాశువశమాయాన్తిశత్రవః॥వా॥తదత్రబహుభిర్గుణైరుపేతస్సంధేయోయం రాజహంసః-చక్రవాకోవదత్- సర్వమవగతంభోబకవ్రజత్వంతద్విశేషవిశ్వంపునర్జ్ఞాత్వాగమిష్యసి - అథహిరణ్యగర్భఃచక్రవాకంపృష్టవాన్మన్త్రిన్-అసన్ధేయాఃకతితాన్శ్రోతుమిచ్ఛామి-మన్త్రీబ్రూతే దేవకథయామి.

శృణు॥శ్లో॥బాలోవృద్ధోదీర్ఘరోగీతథాజ్ఞాతిబహిష్కృతః। భీరుకోభీరుజనకోలుబ్ధోలుబ్ధజనస్తథా ॥ విరక్తప్రకృతిశ్చైవవిషయేష్వతిశక్తిమాన్।అనేకచిత్తమన్త్రశ్చదేవబ్రాహ్మణనిన్దకః॥ దైవోపహతకశ్చైవ దైవచిన్తకఏవచ।దుర్భిక్షవ్యసనోపేతోబలవ్యసనసంకులః । అదేశస్థోబహురిపుర్యుక్తఃకాలేనయశ్చన । సత్యధర్మవ్యపేతశ్చవింశతిఃపురుషాఅమీ॥ఏతైస్సంధింనకుర్వీతవిగృహ్ణీయాత్తుకేవలం।ఏతేవిగృహ్యమాణాహిక్షిప్రంయాన్తిరిపోర్వశం॥బాలస్యాల్పప్రభావత్వాన్నలోకోయోద్ధుమి

చ్ఛతి। యుద్ధాయుద్ధఫలంయస్మాద్జ్ఞాతుంశక్తోనబాలిశః ॥ ఉత్సాహశక్తి
హీనత్వాత్ వృద్ధోదీర్ఘామయస్తథా । స్వైరేవపరిభూయేతేద్వావప్యే
తావసంశయం ॥ సుఖచ్ఛేద్యోహిభవతిసర్వజ్ఞాతిబహిష్కృతః। తత్ర
చైనంవినిఘ్నన్తిజ్ఞాతయస్త్వాత్మసానినః॥

భీరుర్యుద్ధపరిత్యాగాత్ స్వయమేవాపగచ్ఛతి। తథైవభీరుజనకస్సం
గ్రామేవీరైర్విముచ్యతే॥ లుబ్ధస్యాసంవిభాగిత్వాన్నయుధ్యన్త్యనుజీవి
నః। లుబ్ధానుజీవితైరేవదానభిన్నైర్నిహన్యతే ॥ సన్త్యజ్యతేప్రకృతిభి
ర్విరక్తప్రకృతిర్యుధి।సుఖాభియోజ్యోభవతివిషయేష్వతిశక్తిమాన్ ॥ అ
నేకచిత్తమన్త్రశ్చద్వేష్యోభవతిమన్త్రిణాం। అనవస్థితచిత్తత్వాత్కా
ర్యేతైస్సఉపేక్ష్యతే॥సదాధర్మబలీయస్త్వాద్దేవబ్రాహ్మణనిన్దకః । విశీ
ర్యతేస్వయంహ్యేవదైవోపహతకస్తథా॥ సంపత్తేశ్చవిపత్తేశ్చదైవమే
వహికారణం । ఇతిదైవంపురోధ్యాయన్నాత్మానమపిచేష్టతే। దుర్భిక్ష
వ్యసనీచైవస్వయమేవావసీదతి । బలవ్యసనయుక్తస్యయోద్ధుంశక్తిర్న
జాయతే ॥ అదేశస్థోహిరిపుణాస్వల్పకేనాపిహన్యతే। గ్రాహోల్పీ
యానపిజలేగజేన్ద్రమపికర్షతి । బహుశత్రుస్తుసంత్రస్తశ్శ్యేనమధ్యేక
పోతవత్ ।యేనైవగచ్ఛతిపథాతేనైవాశువిపద్యతే। అకాలసైన్యయుక్త
స్తుహన్యతేకాలయోధినా । కౌశికేనహతజ్యోతిర్నిశీథఇవవాయసః॥స
త్యధర్మవ్యపేతేననసందధ్యాత్కదాచన।ససన్ధితోప్యసాధుత్వాదచిరా
ద్యాతివిక్రియాం॥

వా ॥ అపరమపికథయామిసంధివిగ్రహయానాసనసంశ్రయద్వైధీ
భావాష్షడ్గుణాఃకర్మణామారంభోపాయఃపురుషద్రవ్యసంపత్ దేశకాల
విభాగోవినిపాతప్రతీకారఃకార్యసిద్ధిశ్చేతిపఞ్చాఙ్గోమన్త్రః సామదానభే
దదణ్డాశ్చత్వారఉపాయాఃఉత్సాహప్రభుమన్త్రశక్తిత్రయం- ఏత
త్సర్వమాలోచ్యనిత్యంవిజిగీషవోభవన్తిమహాన్తః.

యతః॥శ్లో॥యాహిప్రాణపరిత్యాగమూల్యేనాపినలభ్యతే। సాశ్రీ
ర్నీతివిదాంగేహేచంచలాపిప్రధావతి ॥ తథాచోక్తం॥విత్తంయదాయ
స్యసమంవిభక్తంగూఢశ్చచారోనిభృతశ్చమన్త్రః।నచాప్రియంప్రాణి

షురయోర్బ్రవీతి ససాగరాన్తాం పృథివీం ప్రశాస్తి॥ వా॥ కింతు యద్యపి మహా
మన్త్రిణా గృధ్రేణా సన్ధిముపన్యస్తం- తథాపి తేన రాజ్ఞా సంప్రతి జయగ
ర్వాన్నమన్తవ్యం- దేవ తదేవం క్రియతామస్మన్మిత్రం సింహళద్వీపస్య మ
హాబలో నామ సారసో రాజా జంబూద్వీపే కోపం జనయతు యతః.

శ్లో॥ సుగుప్తిమాధాయ సుసంహతేన బలేన వీరో విచరన్నరాతిం । స
న్తాపయేద్యేన సమం సుతప్తస్తప్తేన సన్ధానముపైతి తప్తః॥

వా ॥ తతో రాజాప్యేవమస్త్విత్యుక్త్వా విచిత్రో నామ బకస్సుగుప్తలే
ఖం దత్త్వా సింహళద్వీపం ప్రస్థాపితః- అథ ప్రణిధిః పునరాగత్యోక్తవాన్
దేవ శ్రూయతాం తత్రత్యప్రస్తావః ఏవం తత్ర గృధ్రేణోక్తం దేవ మేఘవ
ర్ణస్తత్ర చిరముషితస్స వేత్తి కిం సన్ధేయగుణయుక్తో హిరణ్యగర్భో రాజా న
వేతి- తతో సౌ సమాహూయ రాజ్ఞా పృష్టః వాయస కీదృశో సౌ హిరణ్యగ
ర్భో రాజా చక్రవాకో మన్త్రీ వా కీదృశః- మేఘవర్ణ ఉవాచ- దేవ స హిర
ణ్యగర్భో రాజా యుధిష్ఠిర ఇవ మహాశయః సత్యవాక్ చక్రవాకసమో మ
న్త్రీ న క్వాప్యవలోక్యతే - రాజాహ యద్యేవం తథా కథమసౌ త్వయా వ
ఞ్చితః మేఘవర్ణో బ్రూతే.

శ్లో॥ విశ్వాసప్రతిపన్నానాం వంచనే కా విచిత్రతా । అంకమారుహ్య సు
ప్తం హి హత్వా కిం నామ పౌరుషం॥ వా॥ శృణు దేవ తేన మన్త్రిణాహం ప్ర
థమదర్శనే విజ్ఞాతః కింతు మహాశయో సౌ రాజా తేన మయా విప్రలబ్ధః.

తథా చోక్తం॥ శ్లో॥ ఆత్మౌపమ్యేన యో వేత్తి దుర్జనం సత్యవాదినం । స త
థా వంచ్యతే ధూర్తైర్బ్రాహ్మణం ఛాగలస్తథా॥

వా॥ రాజాహ కథమేతత్ మేఘవర్ణః కథయతి- అస్తి గౌతమారణ్యే ప్ర
స్తుతయజ్ఞః కశ్చిద్బ్రాహ్మణః స చ యజ్ఞార్థం గ్రామాన్తరాచ్ఛాగము
పక్రీయ స్కంధే నీత్వా గచ్ఛన్ధూర్తత్రయేణావలోకితః- తతస్తే ధూర్తా య
ద్యేష చ్ఛాగః కేనాప్యుపాయేన లభ్యతే తదా మతిప్రకర్షో భవతి- ఇత్యాలో
చ్య వృక్షత్రయతలే క్రోశాన్తరేణ తస్య బ్రాహ్మణస్యాగమనం ప్రతీక్ష్య
స్థితాః - తత్రైకేన ధూర్తేన గచ్ఛన్స బ్రాహ్మణో భిహితః భో బ్రాహ్మణ కి
మితి కుక్కురః స్కన్ధేనోహ్యతే విప్రేణోక్తం నాయం శ్వా కింతు యజ్ఞ

ఛాగః-అథాన్తరస్థితేనాన్యేనధూర్తేనతథైవోక్తం- తదాకర్ణ్యబ్రాహ్మణశ్ఛాగంభ్రమంమత్వానిధాయముహుర్నిరీక్ష్యపునస్స్కంధేకృత్వాడోలాయమానశ్చలితః.

యతః॥శ్లో॥మతిర్డోలాయతేనూనంసతామపిఖలోక్తిభిః।తాభిర్విశ్వసితోయోఽసౌమ్రియతేచిత్రవర్ణవత్॥

వా॥రాజాపృచ్ఛతికథమేతత్ - సకథయతి-అస్తికస్మింశ్చిద్వనోద్దేశే మదోత్కటోనామహాంసస్తస్యానుచరాస్త్రయఃకాకోవ్యాఘ్రఃసృగాలశ్చఅథతైర్భ్రమద్భిఃకశ్చిదుష్ట్రోదృష్టః పృష్టశ్చకుతోభవానాగతఃసచాత్మవృత్తాన్తమకథయత్.

తతస్తైర్నీత్వాసింహాసౌసమర్పితః తేనాభయవాచందత్త్వాచిత్రవర్ణఇతినామకృత్వాస్థాపితః-ఏవంకాలోగచ్ఛతి-అథకదాచిత్ - సింహస్యశరీరవైకల్యాత్ భూరివృష్టికారణాచ్చఆహారమలభమానాస్తేవ్యగ్రాబభూవుఃతతఃకాకవ్యాఘ్రగోమాయుభిరాలోచితంచిత్రవర్ణమేవయథాస్వామీవ్యాపాదయతితథానుష్ఠీయతాం కిమనేనకంటకభుజా - వ్యాఘ్రోబ్రూతేస్వామినాఽభయవాచందత్త్వాగృహీతోయంకథమేవంసంభవిష్యతి వాయసోవదతీహసమయేపరిక్షీణఃస్వామీపాపమపికరిష్యతి.

యతః ॥ శ్లో ॥త్యజేత్క్షుధార్తామహిళాపిపుత్రంఖాదేత్క్షుధార్తాభుజగీస్వమణ్డం।బుభుక్షితఃకిన్నకరోతిపాపంక్షీణానరానిష్కరుణాభవన్తి॥ అన్యచ్చ॥మత్తఃప్రమత్తశ్చోన్మత్తఃశ్రాన్తఃక్రోధీబుభుక్షితః। లుబ్ధోభీరుస్త్వరాయుక్తఃకాముకశ్చనధర్మవిత్ ॥ వా॥ఇతినిశ్చిత్యసర్వేసింహాన్తికంజగ్ముః-సింహేనోక్తంఆహారార్థంప్రాప్తంకించిత్ -కాకోబ్రూతేదేవయత్నాదపికించిన్నప్రాప్తంసింహోవదత్ కోధునాజీవనోపాయః కాకోవదతిస్వాధీనాహారపరిత్యాగాత్ సర్వనాశోయముపస్థితః-సింహేనోక్తమత్రాహారస్స్వాధీనఃకః - కాకఃకర్ణేకథయతి చిత్రవర్ణఇతి- సింహోభూమిం స్పృష్ట్వాకర్ణౌస్పృశతిమయా - సావభయవాచందత్త్వాగృహీతఃకథమేవంయుజ్యతే.

తథాచోక్తం॥శ్లో॥నగోప్రదానంనచభూమిదానం నచాన్నదానంనప

యః ప్రదానం। యథావదంతీహ మహాప్రదానం సర్వప్రదానేష్వభయప్రదానం॥ అన్యచ్చ॥ సర్వకామసమృద్ధస్య అశ్వమేధస్య యత్ఫలం। తత్ఫలం లభతే సమ్యగ్రక్షితే శరణాగతే॥ వా॥ కాకో బ్రూతే నాసౌ స్వామినా వ్యాపాదయితవ్యః - కింత్వస్మాభిరేవ తథా కర్తవ్యం యథాసౌ స్వదేహదానమంగీకరోతి - తచ్ఛ్రుత్వా సింహస్తూష్ణీం స్థితః తతోసౌ లబ్ధావకాశః కూటం కృత్వా సర్వానాదాయ సింహసమీపమాగతః అథ కాకేనోక్తం - దేవ యత్నాదప్యాహారో న ప్రాప్తః అనేకోపవాసక్లిష్టః స్వామీ తదిదానీం మదీయమాంసం సముపభుజ్యతాం.

యతః॥ శ్లో॥ స్వామిమూలా భవంత్యేతాస్సర్వాస్సంపత్తయః ఖలు। సమూలేష్వపి వృక్షేషు ప్రయత్నస్సఫలో నృణాం॥

వా॥ సింహేనోక్తం వరం ప్రాణపరిత్యాగో న పునరీదృశే కర్మణి ప్రవృత్తిః। జమ్బుకేనాపి తథోక్తం తతస్సింహేనోక్తం మైవం। వ్యాఘ్ర ఉవాచ మద్దేహేన జీవతు స్వామీ - సింహేనోక్తం న కదాచిదేవముచితం - అథ చిత్రవర్ణోపి జాతప్రత్యయః తథైవాత్మదేహదానమాహ తద్వచనేనైవ ద్వీపేన కుక్షిం విదార్య వ్యాపాదితస్సర్వైర్భక్షితశ్చ - అతోహం బ్రవీమి మతిర్దోలాయతే నూనమిత్యాది - అనంతరం పునర్గచ్ఛన్ స బ్రాహ్మణస్తృతీయేన ధూర్తేనోక్తః భో బ్రాహ్మణ కిమితి కుక్కురం స్కంధేన భవాన్వహతి తదాకర్ణ్య చింతయతి నిశ్చితమేవాయం కుక్కుర ఇతి మత్వా ఛాగం త్యక్త్వా స్నాత్వా స్వగృహం యయౌ - స ఛాగస్తైర్ధూర్తైర్నీత్వా భక్షితః - అతోహం బ్రవీమి ఆత్మౌపమ్యేన యో వేత్తీత్యాది - రాజాహ మేఘవర్ణ కథం త్వయా శత్రుమధ్యే సుచిరముషితం కథం వా తేషామనునయః కృతః మేఘవర్ణ ఆహ దేవ స్వామికార్యార్థినా స్వప్రయోజనవశాద్వా కిం న క్రియతే

పశ్య॥ శ్లో॥ లోకో వహతి కిం రాజన్మూర్ధ్నా దగ్ధుమిమేంధనం ॥ క్షాళయన్నపి వృక్షాంఘ్రిం నదీవేలా నికృంతతి ॥ తథాచోక్తం॥ స్కంధేనాపి వహేచ్ఛత్రూన్కార్యమాసాద్య బుద్ధిమాన్।యథా వృద్ధేన సర్పేణ మండూకా వినిపాతితాః॥

వా॥ రాజాహ కథమేతత్ - మేఘవర్ణః కథయతి అస్తి జీర్ణోద్యానేమం

దపిసర్పో నామ సర్పః సోతిజీర్ణతయా స్వాహారాన్వేషణేప్యక్షమ స్సర
స్తీరేపతిత్వాస్థితః తతోదూరాదేవకేనచిన్మణ్డూకేనదృష్టః పృష్టశ్చకింస్వా
హారం నాన్వేష్యసీతి-సర్పోప్యబ్రూతే గచ్ఛ కిం తే మమ మన్దభాగ్యస్యవృత్తా
న్తప్రశ్నేన తత స్సంజాతకౌతుకస్స భేక స్సర్వథా కథ్యతామితి-సర్పోప్యబ్రూ
తే బ్రహ్మపురవాసినః శ్రోత్రియస్య కౌణ్డిన్యస్య పుత్రో వింశతివర్షీయః స
ర్వగుణసమ్పన్నః దుర్దైవాన్మమనృశంసస్వభావాద్దష్టః తం పుత్రం సుశీ
లనామానం మృతమవలోక్య కౌణ్డిన్య శ్శోకేన పృథివీతలే లులోఠ-అనన్తరం
బ్రహ్మపురవాసిన స్సర్వే బాన్ధవా స్తస్య తత్రాగత్యోపవిష్టాః తతః కపిలో
నామ స్నాతకోవదత్-అరే కౌణ్డిన్య మూఢోసి తేనైవం విలపసి.

శృణు॥ శ్లో॥ క్రోడీకరోతి ప్రథమం యథా జాతమనిత్యతా । ధాత్రీవ జ
ననీ పశ్చాత్తథా శోకస్య కః క్రమః ॥ తథాచ॥ క్వ గతాః పృథివీపాలాః స
సైన్యబలవాహనాః । వియోగసాక్షిణీ యేషాం భూమిరద్యాపి తిష్ఠతి ॥ అ
పరంచ॥ ప్రతిక్షణమయం కాయః క్షీయమాణో న లక్ష్యతే । ఆమకుమ్భ ఇ
వామ్భస్థో విశీర్ణ స్సన్విభావ్యతే॥ ఆసన్నతరతామేతి జన్తోర్మృత్యుర్దినే ది
నే। ఆఘాతం నీయమానస్య బధ్యస్యేవ పదే పదే॥ అనిత్యం యౌవనం రూపం
జీవితం ద్రవ్యసంచయః । ఐశ్వర్యం ప్రియసంవాసో ముహ్యేత్తత్ర న పణ్డి
తః। యథా కాష్ఠంచ కాష్ఠంచ సమేయాతాం మహోదధౌ। సమేత్య చ వ్య
పేయాతాం తద్వద్భూతసమాగమః ॥ యథాహి పథికః కశ్చిచ్ఛాయా
మాశ్రిత్య తిష్ఠతి। విశ్రమ్య చ పునర్గచ్ఛేత్తద్వద్భూతసమాగమః॥ అన్యచ్చ॥
పఞ్చభిర్నిర్మితే దేహే పఞ్చత్వఞ్చ పునర్గతే । స్వాంస్వాం యోనిమను
ప్రాప్తే తత్ర కా పరివేదనా ॥ యావతః కురుతే జన్తు స్సంబన్ధాన్మనసః ప్రి
యాన్ । తావన్తోస్య నిఖన్యన్తే హృదయే శోకశఙ్కవః ॥ నాయమత్యన్త
సంవాసః కస్యచిత్కేనచిత్క్వచిత్ ॥ అపి స్వేన శరీరేణ కిముతాన్యైః
పృథగ్జనైః ॥ అపిచ ॥ అనతిక్రమణీయస్య జన్మమృత్యోరివాగమం । జ
న్మాన్తరసహప్రాణివియోగస్సంగమం క్షణం॥ ఆపాతరమణీయానాం
సంయోగానాం ప్రియైస్సహ । అపథ్యానామివాన్నానాం పరిణామోతిదా
రుణః॥ అపరంచ॥ వ్రజన్తి న నివర్తన్తే స్రోతాంసి సరితాం యథా । ఆయు

రాదాయమత్త్వానాంతథారాత్ర్యహానీసదా ॥ సుఖాస్వాదపరోయస్తు
సంసారేసత్సమాగమః। సవియోగావసానత్వాద్దుఃఖానాంధురియుజ్య
తే ॥ అతఏవహినేచ్ఛన్తిసాధవస్సత్సమాగమం ॥ యద్వియోగాసిలూ
నస్యమనసోనాస్తిభేషజం ॥ సుకృతాన్యపికర్మాణిరాజభిస్సగరాదిభిః ।
అథతాన్యేవకర్మాణితేచాపిప్రళయంగతాః॥ సంచింత్యసఞ్చిన్త్యతము
గ్రదణ్డస్మృత్యుమ్మనుష్యస్యవిచక్షణస్య । వర్షామ్బుసిక్తాఇవచర్మబన్ధా
సర్వేప్రయత్నాశ్శిథిలీభవన్తి ॥ యామేవరాత్రింప్రథమాముపైతిగర్భే
నివాసీనరవీరలోకః।తతఃప్రభృత్యస్ఖలితప్రయాణస్సప్రత్యహంమృత్యు
సమీపమేతి॥

వా॥అథసంసారమవిచారయతాంశోకోయమజ్ఞానస్యప్రపఞ్చః.

పశ్య॥శ్లో॥అజ్ఞానంకారణంనస్యాత్ వియోగోయదికారణం। శోకోది
నేషుగచ్ఛత్సువర్ధతామపయాతికిం॥

వా॥తదత్రాత్మానమనుసన్ధేహిశోకచర్చాస్పరిహర.

యతః॥శ్లో॥అకాణ్డపాతజాతానామస్త్రాణాంమర్మభేదినాం। గాఢశో
కప్రహారాణామచిన్తైవమహౌషధం॥

వా॥తతస్తద్వచనంనిశమ్యప్రబుద్ధఇవకౌణ్డిన్యఉత్థాయాబ్రవీత్తదల
మిదానీంగృహనరకవాసేనవనంగచ్ఛామి-పునఃకపిలోబ్రూతే.

శ్లో॥వనేపిదోషాఃప్రభవన్తిరాగిణాంగృహేపిపఞ్చేన్ద్రియనిగ్రహస్త
పః।అకుత్సితేకర్మణియఃప్రవర్తతేనివృత్తరాగస్యగృహంతపోవనం ॥ య
తః ॥ దుఃఖితోపిచరేద్ధర్మంయత్రకుత్రాశ్రమేరతః। సమస్సర్వేషుభూ
తేషునలిఙ్గంధర్మకారణం॥ ఉక్తంచ ॥ వృత్త్యర్థంభోజనంయేషాంసన్తా
నార్థంచమైథునం। వాక్సత్యవచనార్థాయదుర్గాణ్యపితరన్తితే ॥ తథా
హి॥ఆత్మానదీభారతపుణ్యతీర్థాసత్యోదకాశీలతటాదయోర్మిః।అత్రాభి
షేకంకురుపాణ్డుపుత్రనవారిణాశుద్ధ్యతిచాన్తరాత్మా॥విశేషతశ్చ॥జన్మ
మృత్యుజరావ్యాధివేదనాభిరభిప్లుతం। సంసారమిదమత్యన్తమసారంత్య
జతస్సుఖం।దుఃఖమేవాస్తినసుఖంయస్మాత్తదుపలభ్యతే । దుఃఖార్తస్య
ప్రతీకారేసుఖసంజ్ఞావిధీయతే॥

వా॥ కౌణ్డిన్యో బ్రూతే ఏవమేవ తతోహం తేన శోకాకులేన బ్రాహ్మణేన శప్తః యదద్యారభ్య మణ్డూకానాం వాహనం భవిష్యసీతి - అథ కశ్చిద్బ్రాహ్మణ ఉవాచ కపిలోపదేశాద్విశ్రాన్తం తే హృదయం తథాపి శృణు.

శ్లో॥ సంగస్సర్వాత్మనా త్యాజ్యస్స చేత్త్యక్తుం న శక్యతే। స సద్భిస్సహ కర్తవ్యస్సతాం సంగో హి భేషజం॥ అన్యచ్చ॥ కామస్సర్వాత్మనా హేయః స చేద్ధాతుం న శక్యతే। స్వభార్యాం ప్రతి కర్తవ్యః సైవ తస్య హి భేషజం॥

వా॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా స కౌణ్డిన్యః కపిలోపదేశామృతప్రశాన్తశోకానలో యథావిధి దణ్డగ్రహణం కృతవాన్ - అతో బ్రాహ్మణశాపాన్మండూకాన్వోఢుమత్ర తిష్ఠామి - అనంతరం తేన మండూకేన గత్వా మణ్డూకనాథస్యాగ్రే తత్ కథితం - తతస్సమాగత్య మణ్డూకనాథస్తస్య సర్పస్య పృష్ఠమారూఢవాన్ - స చ సర్పస్తం పృష్ఠే కృత్వా చిత్రపదక్రమం బభ్రామ పరేద్యుశ్చలితుమసమర్థం తం మండూకనాథోవదత్ కిమద్య భవాన్ మందగతిః - సర్పో బ్రూతే దేవాహారవిరహాదసమర్థోస్మి మణ్డూకనాథోవదత్ అస్మదాజ్ఞయా మణ్డూకాన్భక్షయ - తతో గృహీతోయం ప్రసాద ఇత్యుక్త్వా క్రమశో సమణ్డూకాన్ ఖాదతి అథ నిర్మణ్డూకం సరో విలోక్య మణ్డూకనాథోపి తేన ఖాదిత అతోహం బ్రవీమి స్కంధేనాపి వహేచ్ఛత్రూనిత్యాది - దేవ యాత్విదానీం పురావృత్తాఖ్యానకథనం సర్వథా సన్ధేయోయం హిరణ్యగర్భో రాజా సన్ధీయతామితి మే మతిః - రాజోవాచ - కోయం భవతో విచారః యతో జితస్తావదయమస్మాభిః తతో యద్యస్మత్సేవయా వసతి తదాస్తాం నో చేద్విగృహ్యతాం - అత్రాన్తరే జమ్బూద్వీపాదాగత్య శుకేనోక్తం దేవ సింహళద్వీపస్య సారసో రాజా సంప్రతి జంబూద్వీపమాక్రమ్యావతిష్ఠతే - రాజా తం ససంభ్రమమాహ కిం కిం - శుకః పూర్వోక్తం కథయతి గృధ్రో బ్రూతే సాధు - రే చక్రవాక మన్త్రిన్ సాధు - రాజా సకోపమాహ ఆస్తాం తావదయం గత్వా తం సమూలమున్మూలయామి దూరదర్శీ విహస్యాహ.

శ్లో॥ న శరన్మేఘవత్కార్యం వృథైవ ఘనగర్జితం। పరస్యార్థమనర్థం వా ప్రకాశయతి నో మహాన్ ॥ అపరం చ ॥ ఏకదా న విగృహ్ణీయాత్ బహూ

ప్రాజ్ఞా వివాదినః। సదర్పోప్యురగః కీటైర్బహుభిర్నశ్యతే ధ్రువం॥

వా ॥ దేవ కిమితో వినా సన్ధానం గమనమస్తి తదస్మత్పశ్చాత్ప్రకోపః కర్తవ్యః.

అపరంచ॥శ్లో॥ యోఽర్థతత్వమవిజ్ఞాయ క్రోధస్యైవ వశంగతః। సతథా తప్యతే మూఢో బ్రాహ్మణో నకులాదివ॥

వా॥ రాజా పృచ్ఛతి కథమేతత్ దూరదర్శీ కథయతి అస్త్యుజ్జయిన్యాం మాధవో నామ బ్రాహ్మణః తస్య బ్రాహ్మణీ ప్రసూతా బాలాపత్య రక్షణార్థం బ్రాహ్మణమవస్థాప్య స్నాతుంగతా తస్మిన్కాలే బ్రాహ్మణాయ రాజ్ఞః పార్వణశ్రాద్ధం దాతుమాహ్వానమాగతం తచ్ఛ్రుత్వా బ్రాహ్మణస్సహజదారిద్ర్యచిన్తయత్ - యదిసత్వరం నగచ్ఛామి తదాన్యః కశ్చిచ్ఛ్రుత్వా శ్రాద్ధం గృహీష్యతి కింతు బాలకస్యాత్ర రక్షకో నాస్తి తత్కింకరోమి యాతు చిరకాలవిహితమిమం నకులం పుత్రనిర్విశేషం బాలకరక్షాయాం వ్యవస్థాప్య యామి - తథాకృత్వా గతః- తతస్తేన నకులేన బాలకసమీపమాగచ్ఛన్కృష్ణసర్పో దృష్ట్వా వ్యాపాద్య కోపాత్ ఖణ్డఖణ్డంకృత్వా ఖాదితః- తతోసౌ నకులో బ్రాహ్మణమాయాన్తమవలోక్య రక్తవిలిప్తముఖపాదస్సత్వరముపాగత్య బ్రాహ్మణస్య చరణయోర్లులోఠ తతోసౌ బ్రాహ్మణస్తంతథావిధం దృష్ట్వా మమపుత్రో నేన భక్షిత ఇతిబుద్ధ్వా వ్యాపాదితవాన్ అనంతరం యావదసావాగత్య పశ్యతి తావద్బాలకస్సుస్థస్సర్పశ్చ వ్యాపాదితస్తిష్ఠతి తదుపకారకరం నకులం నిరూప్య మహాన్తం సన్తాపమవాప్తవాన్-అతోహం బ్రవీమి యోఽర్థతత్వమవిజ్ఞాయేత్యాది.

అపరంచ॥శ్లో॥ కామః క్రోధస్తథాలోభో హర్షో మానో మదస్తథా। షడ్వర్గముత్సృజేదేవం యస్మిన్త్యక్తే సుఖీభవేత్॥

వా ॥ రాజాహ ॥ మన్త్రిన్ ఏష తే నిశ్చయః-మన్త్రీ బ్రూతే ఏవమేవ.

యతః॥శ్లో॥ స్మృతిశ్చ పరమార్థేషు వితర్కో జ్ఞాననిశ్చయః। దృఢతా మన్త్రగుప్తిశ్చ మన్త్రిణః పరమో గుణః॥ తథాచ॥ సహసా విదధీత న క్రియామవివేకః పరమాపదాం పదం। వృణుతే హి విమృశ్యకారిణం గుణలుబ్ధాస్స్వయమేవ సమ్పదః॥

వా॥తద్దేవయదీదానీమస్మద్వచనంక్రియతెతదాసన్ధాయగమ్యతాం. యతః॥శ్లో॥యద్యప్యుపాయాశ్చత్వారోనిర్దిష్టాస్సాధ్యసాధనే। సంఖ్యామాత్రంఫలంతేషాంసిద్ధిస్సామ్నివ్యవస్థితా॥

వా॥ రాజాహకథమేవంసత్వరంసంభవతి- మన్త్రీబ్రూతే దేవస త్వరంభవిష్యతి.

యతః॥శ్లో॥మృద్ఘటవత్సుఖభేద్యోదుస్సంధానశ్చదుర్జనోభవతి। సుజనస్తుకనకఘటవద్దుర్భేద్యశ్చాశుసంధేయః॥ అపరంచ॥అజ్ఞస్సుఖమారాధ్యస్సుఖతరమారాధ్యతేవిశేషజ్ఞః। జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధంబ్రహ్మాపినరంన రంజయతి॥

వా॥ విశేషతశ్చాయంధర్మజ్ఞోరాజాసర్వజ్ఞోమన్త్రీచజ్ఞాతమేతన్మయాపూర్వంమేఘవర్ణవచనాత్తత్కృతకార్యసన్దర్శనాచ్చ ॥ యతః॥ శ్లో॥కర్మానుమేయాస్సర్వత్రపరోక్షగుణవృత్తయః। తస్మాత్పరోక్షవృత్తీనాంఫలైఃకర్మవిభావయేత్॥

వా॥రాజాహాలముత్తరోత్తరేణయథాభిమతమనుష్ఠీయతాం- ఏతన్మంత్రయిత్వాగృధ్రోమహామన్త్రీదుర్గాదన్తరంచలితః- తతఃప్రణిధిబకేనాగత్యరాజ్ఞోహిరణ్యగర్భస్యనివేదితం దేవసన్ధింకర్తుం మహామన్త్రీగృధ్రోస్మత్సమీపమాగచ్ఛత్ రాజహంసోబ్రూతే మన్త్రిన్ పునస్సంబంధినాకేనచిదత్రాగన్తవ్యంసర్వజ్ఞోవిహస్యాహ దేవశఙ్కాస్పదమేతత్ -యతోమహాశయోసౌదూరదర్శీ అథవాస్థితిరియం మందమతీనాం కదాచిచ్ఛంకైవనక్రియతే॥

తథాహి॥ శ్లో॥సరసిబహుశస్తారాచ్ఛాయేక్షణాత్పరివఞ్చితః కుముదవిటపాన్వేషీహంసోనిశాసువిచక్షణః॥ నదశతిపునస్తారాశంకీదివాపిసితోత్పలం కుహకచకితోలోకస్సత్యేప్యపాయమవేక్షతే॥ దుర్జనదూషితమనసస్సుజనేష్వపినాస్తివిశ్వాసః। బాలఃపాయసదగ్ధోదధ్యపిపూత్కృతంభుఙ్క్తే॥

వా ॥ తద్దేవయథాశక్తితత్పూజార్థంరత్నోపహారాదిసామగ్రీసజ్జీక్రియతాం - తథానుష్ఠితేసతిగృధ్రోమన్త్రీదుర్గద్వారాచ్చక్రవాకేణ

సజ్జీకృత్యానీయ రాజదర్శనం కారితో దత్తాసనే చోపవిష్టః - చక్రవాక
ఉవాచ యుష్మదాయత్తం సర్వం స్వేచ్ఛయోపభుజ్యతామిదం రాజ్యం-
రాజహంసో బ్రూతే ఏవమేవ- దూరదర్శీ బ్రూతే ఏవమేవైతత్ కింత్విదా
నీం బహుప్రపంచనం నిష్ప్రయోజనం-

యతః॥శ్లో॥లుబ్ధమర్థేన గృహ్ణీయాత్ స్తబ్ధమంజలికర్మణా।మూర్ఖం ఛంద
ానురోధేన యాథాతథ్యేన పణ్డితం ॥ అన్యచ్చ॥ సద్భావేన హరేన్మిత్రం
సంభ్రమేణ తు బాంధవాన్। స్త్రీభృత్యాన్ దానమానాభ్యాం దాక్షిణ్యేనేత
రాన్ జనాన్॥

వా॥ తదిదానీం సంధాయ గమ్యతాం మహాప్రతాపశ్చిత్రవర్ణో రాజా-
చక్రవాకో వక్తి యథా సన్ధానం కార్యం తదప్యుచ్యతాం - రాజహంసో
బ్రూతే కతి ప్రకారాః సంధీనాం సంభవన్తి గృధ్రో వదతి కథయామి శ్రూ
యతాం.

శ్లో॥ బలీయసాభియుక్తస్తు నృపో నాన్యప్రతిక్రియః। ఆపన్నస్సంధిమ
న్విచ్ఛేత్కుర్వాణః కాలయాపనం॥ కపాల ఉపహారశ్చ సన్తానస్సంగతస్త
థా।ఉపన్యాసః ప్రతీకారః సంయోగః పురుషాన్తరః ॥ అదృష్టనర ఆదిష్ట ఆ
త్మాదిష్ట ఉపగ్రహః।పరిక్రయస్తథోచ్ఛన్నస్తథా చ పరభూషణః ॥ స్కం
ధోపనేయ సన్ధిశ్చ షోడశైతే ప్రకీర్తితాః। ఇతి షోడశకం ప్రాహుస్సంధిం
సంధివిదో జనాః॥ కపాలసన్ధిర్విజ్ఞేయః కేవలం సమసన్ధితః॥ సంప్రదానా
ద్భవతి య ఉపహారస్స ఉచ్యతే ॥ సన్తానసన్ధిర్విజ్ఞేయో దారికాదానపూ
ర్వకః।సద్భిస్తు సంగతస్సన్ధిర్మైత్రీపూర్వ ఉదాహృతః॥ యావదాయుః
ప్రమాణంతు సమానార్థప్రయోజనం । సమ్పత్తౌ వా విపత్తౌ వా కారణై
ర్యో న భిద్యతే॥ సంగతస్సన్ధిరేవాయం ప్రకృష్టత్వాత్సువర్ణవత్ । తథా
న్యైస్సన్ధికుశలైః కాంచనస్స ఉదాహృతః ॥ ద్రవ్యసిద్ధిం సముద్దిశ్య సంధి
శ్చ క్రియతే యతః।స ఉపన్యాస కుశలైరుపన్యాస ఉదాహృతః॥ మయా
ప్యుపకృతం పూర్వం మమాప్యేష కరిష్యతి । ఇతి యః క్రియతే సంధిః ప్రతీ
కారస్స ఉచ్యతే ॥ ఉపకారం కరోమ్యస్య మమాప్యేష కరిష్యతి ।అయం
చాపి ప్రతీకారః రామసుగ్రీవయోరివ॥ ఏకార్థాం సమ్యగుద్దిశ్య క్రియాం

యత్రహిగచ్ఛతి। ససంహిత ప్రమాణస్తు సచసంయోగ ఉచ్యతే ॥ అవయోర్యోధముఖ్యైస్తు మదర్ధస్సాధ్యతామితి। యస్మిన్పణస్తుక్రియతే సస న్ధిఃపురుషాన్తరః ॥ త్వయైకేనమదీయోర్థః సంప్రసాధ్యస్త్వసావితి। యత్రశత్రుః పణం కుర్యాత్ సోదృష్టపురుషః స్మృతః॥ యత్రభూమ్యేకదేశేనపణేనరిపువర్జితః । సంధీయతే సన్ధివిద్భిః రాదిష్ట స్స ఉదాహృతః ॥ స్వసైన్యేనతు సన్ధానమాత్మాదిష్ట ఉదాహృతః।క్రియతే ప్రాణరక్షార్థం సర్వదానాదుపగ్రహః॥కోశాంశేనార్ధకోశేన సర్వకోశేనవాపునః । శిష్టస్య ప్రతిరక్షార్థం పరిక్రమ ఉదాహృతః॥భువాం సారవతీనాం తు దానాదుచ్ఛన్న ఉచ్యతే।సర్వభూమ్యర్థదానేన ఫలేనపర భూషణః। పరిచ్ఛిన్నం ఫలం యత్రప్రతిస్కంధేనదీయతె ॥ స్కంధోపనేయం తం ప్రాహుస్సంధిం సంధివిచక్షణాః॥పరస్పరోపకారస్తు మైత్రస్సంబన్ధజస్తథా। ఉపహారశ్చ విజ్ఞేయాశ్చత్వారశ్చైవసంధయః॥ ఏకఏవోపహారశ్చ సన్ధిరేవమతోమమ।ఉపహారవిభేదాస్తు సర్వే మైత్రవివర్జితాః॥ అభియోక్తుర్బలీయస్త్వాదలబ్ధ్వానని వర్తతె॥ఉపహారాదృతేతస్మాత్సంధిరన్యోనవిద్యతే॥

వా॥ రాజాహ భవన్తో మహాపణ్డితాః తదత్రాస్మాకం యథాకార్యముపదిశ్యతాం-దూరదర్శీబ్రూతే-ఆః కిమేవముచ్యతే.

శ్లో॥ఆధివ్యాధిపరీతాపైరద్యశ్వోవావినాశనం।జలతశ్చంద్రచపలం జీవితం ఖలు దేహినాం ॥ తథావిధమితిజ్ఞాత్వా శశ్వత్కల్యాణమాచరేత్॥ కోహినామశరీరం యో ధర్మోపేతం సమాచరేత్ ॥ మృగతృష్ణోపమం వీక్ష్య సంసారం క్షణభంగురం । సుజనైస్సంగతం కుర్యాద్ధర్మాయచసుఖాయచ॥

వా॥తన్మమసమ్మతేనతదేవక్రియతాం॥

శ్లో॥అశ్వమేధసహస్రాణిసత్యంచతులయాధృతం। అశ్వమేధసహస్రాద్ధిసత్యమేవాతిరిచ్యతె॥

వా ॥ అతస్సత్యాభిధానదివ్యపురస్సరమనయోర్భూపాలయోః కాఞ్చనాభిధానసన్ధిర్విధీయతాం- సర్వజ్ఞోవదత్యేవమస్తు-తతోవస్త్రోపహారాదినా సమన్త్రీమూరదర్శీపూజితః ప్రహృష్టమనాశ్చక్రవా

కంగృహీత్వామయూరస్యరాజ్ఞస్సమీపంగతః తత్ర చిత్రవర్ణేన రాజ్ఞా సర్వజ్ఞో గృధ్రవచనా ద్బహుమానదానపురస్సరంసంభాషితః - తథావిధంసంధింస్వీకృత్య రాజహంససమీపంప్రస్థాపితః - దూరదర్శీబ్రూతే దేవసిద్ధం నస్సమీహితమిదానీం స్వస్థానమేవ వింధ్యాచలంప్రతిగమ్యతాం- అథసర్వేస్వస్థానంప్రాప్యమనోభిలషితఫలంయథాసుఖమనుభవన్తీతివిష్ణుశర్మణోక్తం - అపరంకింకథయామితదుచ్యతాం - రాజపుత్రా ఊచుః ఆర్యశ్రీమత్ప్రసాదాత్సకలరాజ్యవ్యవహారాజ్ఞంజ్ఞాతంతత స్సుఖినోభూతావయం- విష్ణుశర్మోవాచ - యద్యప్యేవంతథాపిఅపరమపీదమస్తు.

శ్లో ॥ సన్ధిస్సర్వమహీభుజాంవిజయినామస్తుప్రమోదస్సదా సన్తస్సన్తునిరాపదస్సుకృతినాంకీర్తిశ్చిరంవర్ధతాం ॥ నీతిర్వారవిలాసినీవసతతంవక్షస్థలేరాజతాం భూమిర్భారవతీతదర్ధిసహితా భోగాయవస్తిష్ఠతు॥..*

హితోపదేశస్సమాప్తః.

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

